KIM PHILBY CSENDES HÁBORÚJA

PATKÓ IMRE

KIM PHILBY CSENDES HÁBORÚJA

PATKÓ IMRE

Kim Philby csendes háborúja

Kossuth Könyvkiadó
és Zrínyi Katonai Kiadó
Budapest, 1969

AZ OLVASÓ FIGYELMÉBE

A történet, amelyet az olvasó figyelmébe ajánlunk, igaz. Kémhistória, ha úgy tetszik, de nem olyan, mint az eddig ismert kémtörténetek. A James Bond-filmek, vagy a nem éppen hírszerző, de rokonszakmában dolgozó Angyal egész estét betöltő kalandjai a mi hősünk életében csak olyan epizódok, amelyekről ő maga, de a róla szóló, egyre növekvő számban megjelenő könyvek és cikkek is csak futólag tesznek említést. Nem azért, mintha Kim Philby nem élt volna át izgalmas kalandokat, hanem azért, mert ezeknek csupán alárendelt jelentőségük volt ahhoz képest, amit harminc esztendőn keresztül csinált.

Egy titkosszolgálatnak lényeges kelléke, hogy titkos legyen. A hírszerzők nem közlékeny emberek, és rendszerint valamilyen „fedőfoglalkozást" választanak maguknak, hogy környezetük ne is sejtse, kiért és mit tesznek valójában. Kim Philby, a szovjet hírszerző tiszt, azt választotta fedőfoglalkozásul, hogy ő angol kém. Ez is magyarázza, miért különbözik az ő története a többi kémhistóriától. Egy szovjet hírszerző, aki az angol titkosszolgálat ranglétráján olyan magasra feljutott, hogy egy időben ő irányította a britek kommunistaellenes, szovjetellenes kémtevékenységét, a nagypolitikában dolgozik. Ott pedig nem orgyilkosokat fognak el, hanem tengeralattjárókat; nem késsel támadnak, hanem ágyúval, s az ökölharcnál keményebb és izgalmasabb az elmék és az idegek csatája.

Kim Philby történetét azért mondhatjuk el hitelesen, mert megírta azt ő maga, de megírták ellenfelei és ellenségei is, kölcsönösen elismerve, hogy ami a könyvben, illetve az ellenkönyvben áll, az lényegében igaz. Először az angolok is-

mertették lapjaikban és adták ki könyv formában egy amerikai kiadónál a „Philby-story"-t. Csak ezután szólalt meg Kim maga. Elismerte, ami igazat írtak róla, és magyarázatot adott néhány olyan pontra, amelyet az utána nyomozó három brit újságíró, Bruce Page, David Leitch, Philip Knightley „A Philby-összeesküvés" című könyvében helytelenül magyarázott vagy nem ismertetett. A világ különböző lapjaiban megjelent cikksorozatok és a két könyv legendát teremtett Kim életéből. Ezt már megsokallták Angliában, újabb könyvek jelentek meg róla, megszólaltak volt kollégái, mármint azok a nyugalmazott brit hírszerzők, akik a Secret Service-nél vele együtt dolgoztak: E. H. Cookridge (A harmadik ember — az igazság Kim Philby kettős ügynökről) és a jelenleg Oxfordban professzoroskodó nagy hírű történész, Trevor-Roper (A Philby-botrány). Könyvet írt életének egyik szakaszáról a tőle elvált harmadik felesége; cikksorozatot a bejrúti amerikai nagykövetség egyik diplomatája, Mr. Sheehan. Végül akadtak néhányan Magyarországon is, akik ismerték Philbyt, 1934-beli rövid bécsi tartózkodása idejéből. Ez a viszonylag jól ellenőrzött és ellenőrizhető forrásanyag bátorít fel arra a kijelentésre, hogy a történet, amit olvasni fognak — igaz. Ha valamelyik részlet kétesnek tűnik, arra a szöveg felhívja a figyelmet. Azt pedig már most, előljáróban elmondhatom: Kim Philby itt következő története nem teljes. Kim a saját könyvében hallgat arról, amit az angolszász titkosszolgálatok eddig nem tudtak róla kideríteni. Ne feledjük, hogy három évtizedes illegális munka után Kim visszatért Moszkvába — „haza", mint ő írja, és önkéntelenül azt írtam én is: visszatért, holott Bejrútból 1963 januárjának viharos éjszakáján történt szökése után járt először életében Moszkvában — és ott ma is szovjet hírszerző tisztként dolgozik.

I. FEJEZET

ST. JOHN AL HADZSI — AZ APA

KOBRA A BÖLCSŐBEN —
A WESTMINSTER MINTADIÁKJA —
A BAGDADI KOLDUS — IBN SZAÚD TANÁCSADÓJA —
A KEGYVESZTETT ST. JOHN —
A KIRÁLYI FÖLDRAJZI TÁRSASÁG TAGJÁNAK
SZOVJET KITÜNTETÉSE — HALÁL BEJRÚTBAN

Hősünk az indiai Pundzsab tartománybeli Ambalában született 1911. december 31-én, Szilveszter éjszakáján. Apja helyettes kormányzó volt, kora gyermekéveit a kis Philby itt töltötte. Első kalandja, amelyet feljegyeztek, egy kobrakígyóval történt: a kígyó a gyerek bölcsőjébe kúszott, de a dajka sikoltására odasiető apa egyetlen revolverlövéssel ártalmatlanná tette. Itt kapta a kisfiú, akit hivatalosan Harold Adrian Russel Philbynek neveztek, a Kim becenevet, amely rajta maradt egész életében. Édesapja személyesen is ismerte az írót, Kiplinget: az ő regényhőse Kim, az ír kisfiú, aki kalandos körülmények között kémkedik a britek számára Indiában . . .

A Philby családban szerették a hangzatos neveket. A nagyapa, a jómódú ceyloni teaültetvényes, Henry Montague Philby névre hallgatott és egy Indiában szolgálatot teljesítő, marcona bajszú, rendkívül előkelő tábornok lányát vette feleségül. A tábornoknak a házasság idején egy árva penny sem volt a zsebében, de kitüntette magát az indiai fölkelés leverésében, az afgán háborúban és Burma meghódításában.

Fiuk — Kim apja —, Harry St. John Bridger Philby tízezer kilométert hajózott Colombótól Londonig, ahol a tábornok hadügyminisztériumi barátai elintézték, hogy megfelelő előkészítő iskola

után a kis St. Johnt felvegyék a Westminster Abbey melletti, előkelő Westminster magániskolába. A kisfiú kiváló képességeiről áradozva beszéltek oktatói. St. John ragyogóan okos volt és vakmerő, az iskola első tanulója és a krikettcsapat kapitánya. Tárt karokkal fogadták Cambridge híres egyetemén, a Trinity College-ben, ahol kitűnően megtanult három indiai nyelvjárást, azonkívül az arabot és az urdut, nem is számítva néhány modern európai nyelvet. Tanárai azt szerették volna, ha ott marad a Trinityben és tudományos pályát választ, St. John azonban letette a köztisztviselői pálya elnyeréséhez szükséges vizsgákat és állást vállalt az Indiai Polgári Közigazgatásban. Indiai brit köztisztviselő lányát vette feleségül, Dora Johnsont. 1910-ben nősült, Kim volt az első gyermekük.

Az első világháború kitörése után az öreg Philbyt kinevezték a brit expedíciós hadsereg politikai hírszerző osztályára, ahol kezdetben gazdasági és pénzügyi feladatokat végzett. De nem bírt sokáig az íróasztal mellett maradni. Nehéz kihámozni, mi igaz, mi nem a róla szóló történetekből; ezeket külön könyvben is megírták. Csak azt tudjuk, hogy volt idő, amikor St. John arab koldusnak öltözve járta Bagdad utcáit, és hogy szerepe volt a britek legnagyobb szabású első világháborús kémakciójában, a „Zimmermann-telegram"-ügyben.

Arthur Zimmermann, német császári külügyminiszter, rejtjeles táviratot küldött a mexikói kormánynak, amelyben azt ígérte, hogy Mexikó német segítséggel visszakapja Texast, Arizonát és Új-Mexikót, a vele határos három amerikai államot, ha az Egyesült Államok háborúba lépésekor megtámadják az amerikaiakat. A távirat megfejtésének bonyolult históriája azzal kezdődött, hogy a Közel-Keleten üldözőbe vettek két német kémet, akik fel akarták lázítani az arabokat az an-

golok ellen. Az egyik, Preusser nevezetű, a Perzsaöböl környéki titkos szervezetek koronázatlan királya volt; a másik, Wassmuss, pedig gerillacsapatokat szervezett és azokkal támadt a brit katonai alakulatokra. Izgalmas történeteket mesélnek a bagdadi háztetőkön folyó hajtóvadászatról, amelyet St. John folytatott e német ügynökök kézre kerítésére — ki tudja, mi igaz ebből? Az valószínű, hogy az öreg Philbynek szerepe volt Wassmuss csapdába ejtésében, s a német ügynök csak úgy tudott elmenekülni, hogy hátrahagyta aktatáskáját, benne a 13 040 számú titkos rejtjelkulccsal — ennek a segítségével fejtették meg Zimmermann táviratát. Állítják, és valószínűleg igaz, hogy Amerika hadba lépését számottevően meggyorsította a brit kormány gesztusa, amellyel Washington rendelkezésére bocsátották a megfejtett Zimmermann-távirat szövegét...

St. John Philby ezek után újabb megbízást kapott a brit titkosszolgálattól. Az volt a feladata, hogy lázítsa fel a Közép-Kelet arab törzseit a törökök ellen, akik a németek szövetségesei voltak a háborúban. Ugyanannak az Arab Irodának dolgozott, amelynek a legendás Lawrence ezredes, „A bölcsesség hét pillére" című könyv szerzője is ügynöke volt. A Philby-ügyet kutató angol szerzők határozottan állítják, hogy az öreg Philby nagyobb eredményeket ért el az arabok között, mint a nála sokkalta híresebb Lawrence ezredes. Philby feladata az volt, hogy keresse fel Ibn Szaúdot, a vahabita szektához tartozó arab törzsek királyát (Nedzsd Szultánja volt a hivatalos címe), akinek területére nem muzulmán csak életét kockáztatva léphetett be. St. John áttért a mohamedán hitre, elzarándokolt Mekkába és körüljárta a szent Kábakövet a többi hithű mozlimmal, s ezzel kiérdemelte az al Hadzsi, vagyis a Szent címet. Felvette Ibn Szaúd keresztnevét, az Abdullah nevet is, ami annyit jelent: Isten szolgája.

St. John meggyőzte Ibn Szaúdot, hogy vigye harcosait a török ellen, de mit sem tudott arról, hogy a brit kormány egy másik megbízottja közben Ibn Szaúd vetélytársát, Husszeint, Mekka uralkodóját kereste fel és annak ígérte meg, hogy ő lesz minden arabok királya: a britek őt és a Hashemita-dinasztiát ismerik el, ha harcba száll a törökök ellen. A brit diplomácia manőverei következtében az arabok először valóban harcba bocsátkoztak a törökökkel, de aztán Husszein és Ibn Szaúd egymásnak estek, és a testvérháborúban Ibn Szaúd győzött. Az öreg Philbyt undorral töltötte el az angolok cinikus diplomáciai játéka, s az undor dühvé növekedett, amikor a britek a franciákkal aláírták a Sykes—Picot-egyezményt, amely az araboknak tett valamennyi ígéretet megszegte és felosztotta az arab országokat a két európai nagyhatalom között.

Ezt az egyezményt a Balfour-deklaráció követte, amelyben az arabok megkérdezése nélkül — illetve határozottan nekik ígért — arablakta területeket ajánlottak fel Izraelnek, a megalapítandó zsidó állam számára. Az öreg Philby ekkor elhatározta, hogy szakít európai múltjával. Ettől kezdve arab ruhákban járt, Dzsiddába költözött, ahol házát négy, láncra kötött, óriási abesszíniai pávián őrizte, úgy, hogy bejelentés nélkül senki sem mert hozzá belépni.

St. John lelkesedett Ibn Szaúdért, aki puritán módra élt, jobban lőtt és jobban lovagolt, mint törzsének bármely más harcosa; az uralkodó pedig csodálattal nézte a szakállas, apró termetű európait, aki teljesen átvette az ő törzse szokásait, és ha együtt lovagolt a beduinokkal, állítólag csak arról lehetett megismerni, hogy „meztelen lába kevésbé volt piszkos, mint a vahabitáké".

St. John elhatározta, hogy tanácsaival segíti az uralkodót a britek és más fehér ördögök intrikáival szemben. Közben azonban kenyérkereső fog-

lalkozás után kellett néznie. **Nagykereskedelmi** vállalatot alapított hát, amely mindenféle szükséges iparcikket (bizonyos források szerint fegyvereket is) importált Ibn Szaúd számára. Egyes szerzők szerint St. Johnnak nagy szerepe volt abban, hogy Szaúd-Arábia mint állam, egyáltalán létrejött. Közben feleségét meggyőzte, hogy egy hithű muzulmánnak több feleségre van szüksége, az aszszonyt visszaküldte Angliába, ahol Dél-Kensingtonban elegáns lakást tartott fenn Dora és három leánya számára. Kimet kollégiumba küldte, ő pedig azzal az arab lánnyal élt, akit Ibn Szaúdtól kapott ajándékba.

Feljegyezték, hogy az öreg Philby halála után, s amikor már Kim is régen Moszkvában élt, 1965-ben, második Erzsébet angol királynő férje, Fülöp herceg ellátogatott Szaúd-Arábiába. A király a herceg tiszteletére rendezett fogadáson bemutatta neki az öreg Philby özvegyét és egy fiatal arabot, Faris Philbyt, Kim mintegy negyven esztendővel fiatalabb féltestvérét. Ez azonban már nem a beduinjaival együtt lovagló és lövöldöző Ibn Szaúd volt, hanem a fia, II. Szaúd király.

St. John, aki kitűnően ismerte Arábiát, bejárta és feltérképezte annak „fehér foltjait" — olyan kiválóan, hogy még ma is az ő térképeit használják az olajkutatók.

A két világháború között kissé elszakadt a világpolitika realitásaitól. Annyira arab lett, hogy Palesztina elvesztése miatti gyűlölete szimpátiákat ébresztett benne Hitler és Mussolini iránt. Ibn Szaúdnak adott tanácsai sem mindig bizonyultak helyesnek. Megjósolta, hogy az olaszok létre fogják hozni Európában az „új római birodalmat", s később azt tanácsolta a királynak, hogy az angol bankokban elhelyezett pénzét másutt helyezze el, mert a dekadens, öntelt, képmutató és korrupt Anglia nem tud majd ellenállni Hitler hadseregének.

Ez a tanácsa is hozzájárult, hogy a hosszan tűrő brit kormány emlékeztesse St. Johnt: ideje lenne otthagynia a brit közszolgálatot. Ettől kezdve az öreg minden idejét földrajzi kutatómunkájának és üzleti tevékenységének szentelte. A Királyi Földrajzi Társaság alapító tagjai közt tartja nyilván, számos könyve alapján ma is a világ legjobb arabistái közt emlegetik, és amikor fia „árulásának" ügye napfényre került, konzervatív angol körökben mentségként emlegették, hogy az apa öt, mindaddig ismeretlen madárfajtát adományozott a British Museumnak, s azok egyikét angol feleségéről Dorának nevezte el. Ezenkívül St. John gyűjtötte és tanulmányozta az arab földön található semita feliratokat is, amelyek közül mintegy kétezret ismertek tevékenysége előtt, de tizenhárom ezret halálakor. Rijadi palotájában gyönyörű gyűjteménye volt ezekből a feliratokból és más arab régiségekből.

Közben St. John mégsem szakított teljesen az öreg Angliával. Rendszeresen írt Szaúd-Arábiából a The Timesnak, megtartotta klubtagságát az Athenaeumban, el-eljárt a krikettmeccsekre, ahol csodálkozásba ejtette a nézőközönséget, mert ragaszkodott hozzá, hogy arab módon keresztbe tett lábakkal ülve nézze végig a játszmákat. Kétszer fellépett képviselőjelöltként is, egyszer mint munkáspárti, másodszor mint néppárti „békejelölt"; ez utóbbi szervezet jelszava ez volt: „Megegyezéses békét Németországgal!". Ez 1939-ben, illetve 1940-ben történt. St. John optimista jóslatai ellenére kitört a háború. Az öreg visszatért az arabok közé, de a harcok közben nem tudott nyugton maradni és útrakelt — Amerikába. Abban az időben az utat csak némi kerülővel tehette meg, s Karachiban az angol hatóságok letartóztatták. Visszavitték Londonba, majd a „náci szimpátiával gyanúsíthatók" ellen hozott törvénycikk alapján a brixtoni börtönbe zárták.

Hamarosan kiszabadult s visszament arabjai közé, ahol a háború után már gyökeresen más világot teremtett — az olaj. St. Johnnak sok minden nem tetszett a fiatal királynak, Ibn Szaúd utódának környezetében. Az öreg Szaúd még a szomszédos szobában haldoklott, St. John máris összeveszett a fiával. St. John nem tett féket a nyelvére, kifejtette, hogy az arabok és a zsidók egyformán semiták, vagyis született kereskedő népek, a különbség köztük csak az, hogy a zsidók tisztességesen kereskednek, az arabok pedig nem. Az ifjú uralkodónak kijelentette: „Ha abba nem hagyja, felség, jelenlegi korrupt életmódját, el fog pusztulni. Ön azért vesztette el Palesztinát, mert használhatatlan fegyvereket vásárolt, a hasznot pedig zsebre vágta." Ez még egy éppen trónra kerülő arab uralkodónak is sok volt.

Az ifjú II. Szaúd majd két esztendeig tűrte még a népei közt nagy tekintélyt élvező öreg Philbyt, és csak 1955-ben száműzte országából. Ekkor ugyanis ismét összevesztek: St. John közvetítette a király és egy angol cég között — valamelyik szaúdi hercegnő számára — egy palota építési szerződését, s a király oly sok változtatást követelt a terveken a szerződés aláírása után, hogy a brit cég a kialkudott áron nem volt hajlandó a munkát elvégezni. Két esztendő múltán azonban a király visszahívta a viharos életű száműzöttet, és ő boldogan sietett igazi hazájába. Ekkor már hetvenéves volt. De újabb földrajzi kiadványokon dolgozott még, s 1960-ban, mint a Királyi Földrajzi Társaság delegátusa, Moszkvába is ellátogatott; egy földrajzi tudományos konferencián vett részt. Londoni klubjában nagy feltűnést keltett, amikor megjelent, mellén a Hruscsovtól kapott szovjet kitüntetéssel. Londonból jövet meglátogatta fiát, Kimet, akit egyébként csak nagy időközökben látott, s aki akkor — 1960 szeptemberében — Bejrútban élt.

Azt mondják, az öreg Philby nagyon szigorúan

bánt fiával, s ez hihető is, mert különcsége ellenére igen konzervatív maradt, és élete végéig őrizte azokat a vesszőket, amelyekkel westminsteri növendék korában neki, az öregdiáknak, joga volt megbüntetni fiatalabb társait. Azt is mondják, hogy Kim az apjától való félelmében kezdett el gyerekkorában dadogni, ami egyébként az előkelő brit társaságban csöppet sem hátrányos vonás; igazi angol arisztokrata még akkor is dadog néha, ha egyáltalán nem beszédhibás. Állítólag akkor is hasznára vált az ifjú Philbynek a dadogása, amikor a Secret Service gyanúba fogta és napokon keresztül vallatta: több ideje volt meggondolni válaszait.

Mindez azonban csak feltevés. Bár nem értettek egyet, Kim szerette apját.

Bejrútban egy különösen vad, átmulatott éjszaka után, 1960. szeptember 29-én éjszaka az öreg Philby heves szívrohamot kapott és ágynak dőlt. Kim az apja mellett töltötte az éjszakát, s ott volt, amikor az másnap reggel néhány percre magához tért. „Istenemre, szörnyen unom!" — mondta St. John el Hadzsi, és meghalt. Mohamedán rítus szerint temették el. Kim egyszerű sírkövet állíttatott neki, amelyre ezt vésték: „Valamennyi felfedező közt ő volt a legnagyobb!"

Mindezt nem Kim Philby mondja el, ő szemérmesen hallgat családjáról. Az igaz, hogy sokat köszönhetett apjának. A brit felsőbb körökben kitűnő ajánlólevél volt az öreg St. John neve. Neki köszönhette Kim, hogy ugyanabba az iskolába, a Westminsterbe került, ahol még élt a zseniális növendék, St. John Philby emléke, és ahol megállapították, hogy a fiú tehetséges ugyan, de nem olyan briliáns nyelvész, mint az apja volt. Az apa nyomdokait követve került Kim Cambridge-be is, ugyancsak a Trinitybe, 1929 októberében. Csendes, zárkózott fiú volt, még kialakulatlan világszemlélettel. Első cambridge-i barátai nem érdek-

lődtek különösen a politika iránt. Olyan emberek voltak, mint Whitney Straigth, a szenvedélyes motorversenyző, aki később a Rolls-Royce üzemek elnökhelyettese lett, továbbá Victor Rothschild, aki ragyogó eredményeket ért el biokémikusként, és később, a második világháború idején, az Intelligence Service tisztjeként találkozott újra Kimmel.

A nagy gazdasági világválság csak 1930-tól érezztette a diákok körében hatását. A társadalmi kérdések a vitákban mindinkább kiszorították a korábbi kedvenc témákat, a költészetet és a tudományt. 1930-tól kezdve a cambridge-i évek elhatározó jelentőségűek voltak Kim Philby további életére.

II. FEJEZET

HÁROM DIÁK CAMBRIDGE-BEN

PHILBY, BURGESS ÉS MACLEAN A TRINITYBEN —
A VILÁGVÁLSÁG ÁRNYÉKA —
ÚT A SZOCIÁLDEMOKRÁCIÁTÓL A KOMMUNIZMUSIG,
AVAGY HOGYAN BÚJT BELÉJÜK AZ ÖRDÖG? —
ÚJ ESZMÉK AZ ÓDON FALAK KÖZT —
EGY APOSTOL VISSZAEMLÉKEZÉSEI —
EGY SZAKASZ LEZÁRUL

Trinity College a legnagyobb és leggazdagabb egyetemek közé tartozik Cambridge-ben. Minden fala — történelem tanúja. Kevés ember akad, aki itt járt és ne gondolt volna rá: milyen jó lenne — vagy lett volna — itt tanulni. Oxford és Cambridge egyetemeit mintha arra építették volna, hogy egy világbirodalom vezetőit neveljék fel falaik között; olyan embereket, akik számára úgyszólván nincs lehetetlen; akik természetesnek tartják, hogy rájuk más morál, más szabályok vonatkoznak, mint a többi halandóra; akik egyszerre fogadják el az ős-konzervatív talárok és tógák, ceremóniák és közös étkezések szent szabállyá bővült formaságait, és a szabadosságtól semmilyen határvonallal el nem választott szabadságot a gondolkodásban és viselkedésben. A kollégiumok önállóak, saját pénzügyi alappal és önkormányzattal rendelkeznek, s ha Cambridge-ben elmondható, hogy szorosabb kapcsolat alakul ki két egyetem között, akkor a Trinitynek leginkább a King's College volt a partnere történetünk idején.

A nagy gazdasági világválság éveiben, 1929-től 1931-ig, három egymást követő esztendőben három olyan diák érkezett Cambridge-be, akiknek sorsa később végzetszerűen összefonódott.

Kim 1929 őszén érkezett. Szülei úgy vélekedtek,

hogy a családban „elég egy St. John", s örültek, hogy a hallgatag, enyhén dadogó, a sportban nem kiemelkedő, de a muzsikát nagyon szerető Kim feltehetőleg nem fut majd be viharos karriert, hanem elhelyezkedik az angol köztisztviselők hagyományos szamárlétrájának megfelelő fokán. Kim történelmet tanult Cambridge-ben, azzal a céllal, hogy tanulmányai befejeztével letegye az állami köztisztviselői vizsgát.

Guy Francis de Moncy Burgess 1930-ban jött Etonból. Családja gazdagabb volt mint Philbyék. Apja tengerésztiszt, aki fiát is tengerésznek nevelte, de Guy látása meggyengült és a második esztendőben ott kellett hagynia Dartmouth tengerészkadét-iskoláját. Visszatért Etonba, a frakkos kisdiákok közé, abba a legendás iskolába, amelynek egyen-nyakkendője a volt etoni diákoknak életük végéig szabadabb belépést biztosít a legelőkelőbb és leggazdagabb angol társaságokba, mint bármi más, születési vagy vagyoni kiváltság. Guy Burgess csillogóbb tehetség, eredetibb egyéniség volt, mint Kim. Legalábbis úgy tűnt, mert Guy — akinek ősei Angliába menekült hugenották voltak — tizenhét éves korában kitűnően ismerte Proustot, olvasottságban messze felülmúlta társait, ugyanakkor kiváló atléta volt, s nagyon szép, elegáns megjelenésű fiatalember, aki az előkelő Gladstone-ösztöndíjjal került Etonból a cambridge-i Trinitybe. Úgy robbant be az ősi kollégium falai közé, hogy nyomban kinyilatkoztatta: „Marxista vagyok, és utálom a rothadt régi rendszert, ócska szokásaival és erkölcseivel együtt." Ami magánéletét illeti, nyomban és nagyon intenzíven foglalkozni kezdett Cambridge legcsinosabb fiúival, méltóképpen Etonból hozott becenevére — ott az „etoni Oscar Wilde"-nek nevezték.

A harmadik diák, Donald MacLean, 1931-ben az ugyancsak patinás nevű Gresham magániskolából került Cambridge-be, abból a tanintézetből, amely

liberális elveiről volt híres. Igazgatója például nem alkalmazta a többi magániskolában szokásos fegyelmező eszközt, a nádpálcát. A MacLeanek skót nemesi családja rokonságban volt a későbbi brit miniszterelnök, Harold Macmillan családjával. A nagyapa a skót hegyvidéken élt, „egész életében nem látott se vonatot, se lombos fát". Az apa puritán presbiteriánus, ügyvéd, törvényhozó és erkölcsprédikátor, egyik alapítója az Angliában ma is rendkívül népszerű, több százezres taglétszámú Gyermekek Elleni Kegyetlenséget Megakadályozók Országos Társaságának. 1906-ban Cardiff képviselőjévé választották, az első világháború után a liberális párt vezére lett, és amikor fia Cambridgebe került, éppen miniszterséget vállalt MacDonald nemzeti koalíciós kormányában. A fiatal MacLeanről feljegyezték, hogy tizenkét esztendős korában nagyobb tanulmányt írt, amelyben a halálbüntetés eltörlését követelte, továbbá — ez már a Szovjetunióba való szökése után nyert csak fontosságot a története után nyomozók szemében —, amikor pajtásaival ólomkatonásdit játszottak, mindig ő akart az indiánok vezére lenni, és kijelentette: „Miért ne győzhetnének az indiánok a fehérekkel szemben? Elvégre ők a saját hazájukat védik." Burgesshez hasonlóan MacLean is marxistának vallotta magát Cambridge-ben.

Nincsen abban semmi csodálatos, hogy ebben az időben előkelő angol családok fiai, Anglia legarisztokratikusabb egyetemein kacérkodtak a szocializmussal, s egyikük-másikuk nagyon is komolyan vette azt. A világválság évei ezek, amikor Angliában is rohamosan megnőtt a munkanélküliek száma. A Clyde torkolatvidékének állás nélkül maradt munkásai megrendezték a nagy éhségmenetet a londoni parlamenthez: komor csapatuk átvonult Cambridge utcáin is. Az angol Munkáspárt csődjének és leglátványosabb árulásának ideje volt ez, amikor a párt vezére, MacDonald cserben-

hagyta a zászlót, a programot, a párttagságot, és összefogva a konzervatívokkal, „nemzeti koalíciós kormányt" alakított, hogy a gazdasági világválság terheit a tömegekre hárítva húzza ki Britanniát a bajból. Philby, aki megérkezése után nyomban csatlakozott a Cambridge-i Egyetem Szocialista Szövetségéhez — így ír ezekről az esztendőkről, amelyek alatt kommunistává érett:

„Hogy az egész miként kezdődött? Elhatározásom, hogy aktívan részt veszek a reakció elleni küzdelemben, nem hirtelen megtérés eredménye volt. Amikor elkezdtem érdeklődni a politika iránt, első gondolataim a munkásmozgalomhoz vezettek; egyik első dolgom volt Cambridge-ben, hogy csatlakozzam... a CUSS-hez (az említett szocialista szövetség). Az első két esztendőben rendszeresen részt vettem gyűlésein, de egyébként nem sok részem volt munkájában. Sokat olvastam és fokozatosan tudatára ébredtem, hogy a brit Munkáspárt nagyon is távol áll a baloldalnak, mint világtényezőként ható erőnek a fő áramától. Az igazi fordulópont gondolkodásomban 1931-ben következett be, amikor átéltem a Munkáspárt morális összeomlását és csődjét. Szinte hihetetlennek tűnt számomra, hogy ez a párt ilyen tehetetlenül áll azokkal az erőkkel szemben, amelyeket a reakció tartalékainak mozgósításával felvonultatott ellene, a válság idején. Még fontosabb volt számomra annak a ténynek a felismerése, hogy az állítólag kifinomult értelmű választópolgárokat hogyan rohanta le és kábította el a cinikus napi propaganda. Komoly kételyeim támadtak afelől, mennyit érnek azok az állítólagos előnyök, amelyeket a parlamentáris demokrácia, mint rendszer, alapvetően nyújtani tud...

A Labour Party 1931-es katasztrofális veresége késztetett arra, hogy komolyan elgondolkozzam azon; milyen lehetséges választás marad számomra a Munkáspárton kívül? Aktívabban vettem

részt ezentúl a CUSS munkájában, és 1932—1933-ban a szövetség pénztárosa lettem. Ebben a minőségemben kapcsolatba kerültem olyan baloldali áramlatokkal, amelyek bírálták a Labour Partyt, nevezetesen a kommunistákkal. Szorgalmas és széles körű olvasás, az európai szocializmus klasszikusainak mind mélyebb megértése és fokozatosan növekvő megbecsülése élénk, gyakran heves vitákkal párosultak, amelyeket a szövetségben folytattunk.

Lassú és agyropogtató folyamat volt ez; utam a szocialista állásponttól a kommunizmusig két esztendeig tartott. Csak utolsó cambridge-i évemben, 1933 nyarán vetettem el utolsó kételyeimet. Az egyetemet egy tudományos fokozattal és azzal a meggyőződéssel hagytam el, hogy életemet a kommunizmusnak kell szentelnem. Diplomámat rég elvesztettem azóta (azt hiszem most az MI5 — a brit kémelhárítás — kezei közt van), de mindmáig megtartottam a meggyőződésemet."

Philby angol életrajzírói már részletesebben tárgyalják ezeket a cambridge-i éveket. Nem szenzációhajhászásból teszik. Úgy nyomoznak, mintha az életükről volna szó, s bizonyos értelemben ez így is van. A leginteligensebb angolok számára életbevágóan fontos megállapítani: hogyan alakulhatott három jó családból való, ifjú brit gentleman életútja ilyen — nos — szokatlanul? MacLean, a miniszter fia, atomtitkokat ad át a Szovjetuniónak; Burgess, a tengeri csaták viharában kipróbált hajóskapitány arisztokrata fia, ugyancsak szovjet hírszerző lesz és segít Moszkvába szöktetni MacLeant; Kim pedig — nem, erre még rágondolni is rossz, hiszen őt egy időben már úgy emlegették, mint a brit titkosszolgálat jövendőbeli főnökét. Hogyan bújt beléjük az ördög? Ezért kérdezték végig Kim angol életrajzírói az egyetemi diáktársakat, barátokat és ellenségeket, professzo-

rokat és mulató-cimborákat: mivel árulták el ezek hárman már akkor, hogy mi lesz belőlük?

Tény, hogy a harmincas évek elején Cambridgeben nem kevés marxistát találunk. Az ódon arisztokratizmust sugárzó falak között nagyon is modern eszmék áramlottak. Itt tanított a világhírű atomfizikus Rutherford, s olyan növendékei voltak, mint Chadwick, John Cockroft és a Szovjetunióból ösztöndíjjal érkezett Peter Kapitza. MacLeannek — aki a Trinity College-hoz kapcsolódó, annál is régibb alapítású Trinity Hall diákja volt — egyik fizikus diáktársa, az azóta ugyancsak világhíressé lett Alan Nunn May. Itt tanitott a filozófus Wittgenstein, a King's College-ban ügyködött a modern kapitalizmus nagy pénzügyi varázslója, Maynard Keyness. Két híres marxista professzor működött itt, Maurice Dobb és J. D. Bernal, akit az egyetem legtehetségesebb fiatal tudósaként ismertek. A növendékek között a már említett milliomos Victor Rothschild mellett olyan emberek voltak Kim baráti körében, mint David Guest, John Cornford, a kiváló esztéta, akik később a spanyol szabadságért harcolva estek el; James Klugman, aki szintén ott volt Spanyolországban, a második világháborúban a brit titkosszolgálattal együtt dolgozott a nácik ellen, és ma — mint az egyik legkiválóbb brit történész — Nagy-Britannia Kommunista Pártjának központi vezetőségi tagja, a párt elméleti folyóiratának szerkesztője. Ami pedig a nem kommunistákat illeti, itt volt Anthony Blunt, akiből nagy hírű művészettörténész lett és jelenleg a Királynő Képtárának igazgatója; itt volt F. E. Cumming-Bruce, köztiszteletben álló brit diplomata, akiről azt mesélik, hogy cambridge-i éveiben a fürdőkádban is a Munkáspárt himnuszát, a „Vörös zászló"-t énekelte.

Az angol uralkodó osztály nemcsak hogy rossz néven nem veszi, hanem bizonyos megértő helyes-

léssel nézi, hogy fiai, mint valami gyermekbetegségen, átessenek a „szociális lelkiismeret" lázongásain. Ezt később senkinek sem szokás a szemére vetni; Kimnek és barátainak sem volt soha bajuk emiatt, még a kommunistafaló brit Secret Service-ügynökök körében sem, hiszen — úgy vélték — jóravaló angol úriember úgyis kinövi azt a kis gyerekkori szocializmust, felteszi a keménykalapot, kezébe veszi az esernyőt, vagy felölti a frakkot, és kiváló bankár, diplomata, rendőrfőnök vagy éppen szovjetellenes hírszerző lesz belőle.

A harmincas évek elején Cambridge legarisztokratikusabb szellemi elitje az Apostolok Társasága volt. Ide tartozott Keyness is. Burgess egyik legnagyobb sikere az volt, hogy egy esztendővel odaérkezése után az Apostolok Társaságának tagjai közé választották. A Kim és barátai múltja után nyomozó angol újságírók felkerestek egy volt Apostolt, aki ekképpen jellemezte az 1933-as cambridge-i légkört:

„Valóságos erkölcsi megrázkódtatás volt — különösen azok számára, akik az »establishment«-ben (az angol uralkodó osztály Britanniában használatos neve) nőttek fel —, amikor világossá vált, hogy semmi hatékonyat nem tesznek ebben az országban sem a munkanélküliség, sem a háborús fenyegetés ellen... Többé-kevésbé valamennyien hadköteles korban voltunk, és a háború, amelyet közeledni láttunk, nyilvánvalóan nem az volt, amit kedvünk lett volna végigküzdeni. Világos volt mindazok számára, akiknek volt egy csöpp eszük, hogy a brit politika fő célja: Kelet ellen küldeni az újra felfegyverzett Németországot. Nem hittük, hogy ez sikerülni fog, vagy hogy ennek sikerülnie kellene, és ebben átkozottul jól eltaláltuk az igazságot. Annak a felismerése, hogy mi játszódik itt le valójában, különleges undort keltett bennünk az idősebb generáció s a politikusok ellen. Engem például — mondta az újságíróknak a névtelen Apos-

tol — örök életemre anarchistává tett ez a tapasztalat, legalábbis annyiban, hogy azóta sosem remélek tisztességet vagy becsületet egyetlen kormánytól sem. Könnyen el tudom képzelni, hogy olyan emberek számára, mint Philby, Burgess és MacLean ugyanez az undor egy sokkal aktívabb »áruláshoz« vezetett — ahogyan önök az ő magatartásukat nyilvánvalóan nevezni fogják."

Ez volt az az idő, amikor az egyetemi testvérvárosban, Oxfordban, a híres Diákparlament több napos vita után olyan határozatot hozott, hogy „Ez a T. Ház semmi körülmények közt nem fog harcolni a Királyért és a Hazáért." Inkább az volt a különös, hogy ennek ellenére MacLean, aki nyíltan hirdette szocialista nézeteit, például a Cambridge Left című folyóiratban, és azt mondotta, hogy a Szovjetunióba megy, hogy ott segítsen előrevinni a forradalmat —, utolsó egyetemi évében hirtelen megváltozott. Szülei megkönnyebbüléssel hallották, hogy fiuk már nem akar a Szovjetunióba utazni, hanem a Foreign Office-ban, a brit külügyminisztériumban akar állást vállalni és az ehhez szükséges vizsgákra készül. Burgess 1934-ben nyaralni utazott a Szovjetunióba, a milliomos Astor család (a Times tulajdonosa volt akkoriban) ajánlólevelével, s amikor visszatért, nyilvánvalóan kevésbé lelkesedett a forradalomért, mint annak előtte. Barátait meglepte a Szovjetunióról tett langyos nyilatkozataival, aztán lemondott kommunista párttagságáról és nyilvánvalóan szakított a politizálással. Ami pedig Kimet illeti, aki már korábban is több külföldi utat tett ijesztő állapotban levő öreg motorkerékpárján — egyebek közt járt már Ausztriában is —, elhatározta, hogy hosszabb időre Bécsbe utazik, tanulmányútra.

III. FEJEZET

TŰZKERESZTSÉG BÉCSBEN

A KEDÉLYES BÉCS VÉRES NAPJAI —
AZ ELSŐ ILLEGÁLIS MUNKA —
KITALÁLT ÉS IGAZ TÖRTÉNETEK
A LATSCHKAGASSEI HÁROM MAGYARRÓL —
KIM A GOETHE HOFBAN ÉS A CSATORNÁKBAN —
KVÉKEREK ÉS SZOCIÁLDEMOKRATÁK —
PÁLFORDULÁS LONDONBAN

1933 őszén Kim másodszor érkezett Bécsbe. Az előző esztendőben járt Berlinben is, éppen akkor, amikor a nácik nagy sikereket arattak a választásokon, s von Papen, Hitler szállásesinálója lett a kancellár. Bécs akkor is a grinzingi sörhabtól és operettmuzsikától pezsgő kedélyességével reklámozta magát, valójában már egy éve az aprócska diktátor, Dollfuss volt az úr Ausztriában, s hárommillió munkaképes osztrákból félmillió volt munkanélküli. A kommunisták illegálisan működtek, a szociáldemokrata párt egyre nagyobb teret hódított a városi és községi tanácsokban és a parlamentben. Az osztrák reakció és az Anschluss, a Németországhoz való csatlakozás hívei egymással is marakodtak ugyan, Dollfuss ellen merényletet kíséreltek meg a fasiszták, de volt némi egyetértés is közöttük abban, hogy létrehozzák a szocialista- és kommunistaellenes fegyveres terrorcsapatokat, a Heimwehrt, amelynek egyik parancsnoka Fey őrnagy, hivatásos katonatiszt, a másik Stahremberg herceg, Hitler kipróbált híve, aki már 1923-ban részt vett a német nácik müncheni sikertelen „sörcsarnoki" puccskísérletében. A Heimwehrrel szemben a szociáldemokraták balszárnya, kommunista támogatással és részvétellel megszervezte saját önvédelmi alakulatait, a Schutzbundot.

A két fegyveres szervezet között napirenden voltak a verekedések, véres összetűzések.

Kim itt a valóságban, emberi sorsokban megtestesülve láthatta azokat a problémákat, amelyeket a cambridge-i marxista kör elméleti vitáiban felvetettek.

Dollfuss előtt a nagykegyelmű egyházi méltóság és hírhedt politikai intrikus, Seipel prelátus volt Ausztria kancellárja, aki azzal revolverezte a nyugati nagyhatalmakat, hogy ha nem adnak kölcsönt Ausztriának, Berlin karjaiba veti magát, vagy éppen Moszkvához kényszerítik az elégedetlen, szűkölködő tömegek. Miután a kölcsönök megérkeztek, Seipel azt magyarázta a tőkés hatalmaknak, hogy „a külföldi befektetések mindaddig nem lesznek biztonságban, amíg az osztrák baloldalt szét nem verik". Ezt a feladatot látták el kegyetlen hatékonysággal Dollfuss és hóhérlegényei, akik átvették Seipel örökségét.

Kim alig fél évet töltött Ausztriában, amikor 1934. február 12-én kirobbant a polgárháború. A kormánycsapatok ágyúval lőtték a bécsi munkáslakótelepeket, százszámra pusztultak el nemcsak a Schutzbund elkeseredetten küzdő harcosai, hanem nők és gyermekek is. A négynapos csata után a letartóztatások, a nyilvános akasztások, a kínzások és bebörtönzések olyan hulláma öntötte el az országot, ami egész Európában általános közfelháborodást keltett.

Valószínű, hogy Kim már szovjet hírszerző tisztként érkezett Bécsbe, bár erről ő maga mindössze ennyit ír könyvében:

„Az első három évtizedet, amelyet annak az ügynek szolgálatában eltöltöttem, amelyben hiszek, teljes egészében illegális munkásként dolgoztam végig. Ez a hosszú szakasza életemnek Közép-Európában kezdődött, 1933 júniusában . . ."

Kim mindmostanáig gondosan ügyel arra, hogy csak annyit mondjon, amennyivel semmiképp

sem árthat barátainak, és amitől — egyszerűen szólva — a brit titkosszolgálat nem lesz sokkal okosabb. Soha, sehol egy szót nem mondott és nem írt le a nyilvánosság előtt arról, hogyan teremtett kapcsolatot a szovjet emberekkel, melyek voltak az első megbízatásai és hogyan teljesítette azokat.

A Philby-story után nyomozók közt akad olyan, egy bizonyos E. H. Cookridge. aki 1933—1934-ben Bécsben élt, szoros kapcsolatban az osztrák és az angol szociáldemokratákkal, s később a brit titkosszolgálattal is. Ez az ember azt állítja, hogy Kimet egy Springhall nevű angol kommunista nyerte meg az illegális munkának, ő hozta össze a londoni Rosary Gardens egy titkos találkahelynek berendezett házában a szovjet nagykövetség munkatársaival.

A Sunday Times újságíró nyomozócsoportja és a londoni Observer más „értesüléseket" közöl. „A Philby-összeesküvés" szerzői szó szerint a következőket írják:

„(Kim) Bécs IX. kerületében, Israel Kohlman, Latschkagasse 9. számú házában talált lakást. Kohlman lengyel volt, aki az első világháború előtt érkezett Ausztriába, ahol alacsony beosztású köztisztviselőként dolgozott és szabad idejének nagy részét zsidó népjóléti tevékenységnek szentelte... sötét hajú, élénk lánya, Lizi, 18 éves korában férjhez ment egy Karl Friedman nevű emberhez, de 14 hónapi házasság után elváltak. (Lizi) a Kék-Fehér nevű cionista szervezet tagja volt; ezt a szervezetet Friedman alapította, aki rövidesen azt látta, hogy a felesége gyorsan halad afelé, hogy kommunistává váljék. Miután elváltak, Lizi három magyarral találkozott, akik Horthy admirális diktatúrája elől menekültek. Mind a három kommunista párttag volt, s egyikük, Péter Gábor... igen magas beosztású... beszervezte a pártba Lizit, aki odaadó párttag maradt azóta is... Ma Kelet-Berlinben a Wildensteinstrassén él. Mindennap bejá-

rónő jön hozzá, saját kocsija van és szép jövedelme, amelyet angol és német filmek szinkronizálásánál végzett munkájáért kap."

Nem érdektelen, hogy azoknak a „dokumentumoknak" megjelentetése után, amelyekből a fenti idézetek valók, a nagy hírű oxfordi professzor, a brit titkosszolgálat volt munkatársa, Hugh Trevor-Roper is megeresztett egy könyvet a „Philby-botrányról", s ebben sajnálkozva jelenti ki, hogy máig semmi lényegeset nem tudnak arról, hogyan került Kim kapcsolatba a szovjet hírszerzéssel, ki volt, aki tanácsokkal és utasításokkal ellátta, hogyan tartott fenn velük kapcsolatot, ki állt mellette, ki bátorította nehéz pillanataiban, élete válságos fordulóin? Magyarul: Trevor-Roper, aki mint történész és mint angol exkém egyaránt illetékes, kimondja az ítéletet: nem igaz, de legalábbis semmiképp sem bizonyított és nem is valószínű egyik teória sem azok közül, amelyeket a Philby után nyomozó angol szerzők kifejtenek.

Már annyira megszokhattuk, hogy magyarok a világon mindenütt és mindenben benne vannak, hogy igazán nem okozott különösebb meglepetést, amikor Kim életének bécsi szakaszáról — Budapesten kaphattam teljesen megbízható, bár nem minden részletre kiterjedő felvilágosítást. A történet a latschkagassei lakás három magyarjáról ugyanis — igaz (csak az említett személy nem volt közöttük).

Mind a három ma is él, Budapesten. Egyikük, akinek nevét nincs módomban leírni, nevezzük I. K.-nak, 1932-ben költözött Kohlmanékhoz, akik nem lengyelek, hanem — legalábbis az apa: magyar. Budapestről vándoroltak ki, Lizi lánya még akkor is beszélt tört magyarsággal, amikor Kimhez feleségül ment. I. K. olyan szoros barátságban volt a házaspárral, hogy Londonba is magukkal vitték és egy darabig — más osztrák me-

nekültekkel együtt — Philbyék St. John's Wood-i lakásában élt.

I. K. után érkezett Bécsbe, az illegális Kommunisták Magyarországi Pártja utasítására a Kommunista Ifjúmunkás Szövetség agitációs és propagandabizottságának vezetője, Farkas Sándor, aki ma a Marx Károly Közgazdasági Egyetemen a tudományos szocializmus tanszéken tanít. Ő meleg barátságot kötött Lizi Kohlmannal. Tőle tudjuk, hogy Friedman nem volt cionista, még kevésbé alapított cionista szervezetet. Szociáldemokrata párttag volt, s ez épp elég okot adott a vitára Lizivel, aki mindinkább meggyőződött arról, hogy a szociáldemokraták félelme a forradalomtól, tehetetlenségük az erőszakkal szemben csak a munkásmozgalom katasztrófájához vezethet. Valóban nagyrészt a magyar kommunisták hatására, de saját tapasztalatain okulva is közeledett, majd csatlakozott a kommunista párthoz.

A harmadik magyar, K. M., ma ugyancsak Budapesten él. Hármuk közül csak I. K. került közvetlen személyi kapcsolatba Kimmel, de Lizi még Londonból is írt Farkasnak. Egyebek közt beszámolt az öreg Philby egyik látogatásáról, nem sokkal Ausztriából való visszatértük után, amikor Kim lakásában annyi osztrák menekült talált átmeneti szállást, hogy „még a biliárdasztalon is aludtak". St. John Philby nem csinált titkot belőle, hogy viszolyog ettől a baloldali népségtől, de angol úriember módjára elképzelhetetlennek tartotta, hogy ilyen kérdésekben atyai tekintélyét vesse latba fiánál.

Annyi bizonyos, hogy Kim nem szórakozni, nem is szociológiai tanulmányútra jött Bécsbe. Ausztria társadalma forrongott, s a nemzetközi munkásmozgalom számára rendkívül fontos volt, hogy a német fasizmus küszöbén álló országból pontos információkat szerezzenek. A kommunista emigráció egy része Bécsben élt és földalatti mun-

kát végzett, velük a prágai Komintern-központból tartottak összeköttetést. Dollfuss rendőrsége és határőrei gondosan átkutattak minden osztrákot vagy kelet-európait, aki Csehszlovákiából érkezett, de Kim Philby angol útlevele tiszteletet parancsolt. Valószínű, hogy Kim futárszolgálatot teljesített, többször járt Prágában, és lehet, hogy Budapesten is.

A bécsi angol társaság egyik központja a Louvre Kávéházban volt, itt „tartott asztalt" Eric Gedye, a Times közép-európai veterán tudósítója. A külföldi újságírók színe-java itt vitatta meg naponta „a helyzetet". Ebben a társaságban teljesen elég volt a hallgatag, csinos, kurta angol pipát rágó Kim Philbynek annyit mondania, hogy a cambridge-i Trinityben végzett és egy kisebb angol hírügynökséget tudósít, máris befogadták maguk közé. Később elhozta a Louvre-ba Lizit is, akit úgy mutatott be, mint a menyasszonyát.

Az angol újságírók nem is titkolt undorral nézték a fasizmus előretörését Ausztriában. Amikor az 1934. február 12-i provokáció (a rendőrség fegyvert keresett egy szociáldemokrata pártházban, s közben eldördült a lövés, amely jeladás lett a szocialisták és kommunisták elleni általános rohamra) kirobbantotta a polgárháborút, Kim csatlakozott a schutzbundistákhoz. Ott járt a Karl Marx Hofban és a Goethe Hofban, amelyet a kormány ágyúkkal lövetett, s amelyeknek ablakaiból addig lőttek vissza a munkások, amíg a töltényük el nem fogyott. A negyedik napon több száz schutzbundista a csatornákba menekült. Kim oda is velük tartott. Egyik éjszaka megjelent Gedye lakásán és izgatottan kérte, adjon neki annyi férfiruhát, amennyit csak tud. Hat öltönyt szedett össze, azokat levitte a csatornákban bujkálókhoz, hogy véres Schutzbund-egyenruhájukat polgári öltönnyel cserélhessék fel, s aztán többet közülük átszöktetett Csehszlovákiába.

A bécsi vérengzés hírére megérkeztek Ausztriába az angol Munkáspárt küldöttei, köztük Gaitskell, a párt későbbi elnöke, akivel Kim gyakran találkozott. Gaitskell később úgy nyilatkozott róla, hogy „lelkes, önfeláldozó fiatalember, kétségtelenül hajlandó volt áldozatot hozni a baloldali ügyért, de nem hiszem, hogy kommunista lett volna". Megjelentek a jótékonysági szervezetek is, angol és amerikai kvékerek, akik ruhát és élelmiszert osztottak, de illegális munkára is hajlandók voltak az üldözött szociáldemokraták védelmében vagy megmentésük érdekében — csak éppen arra vigyáztak, hogy „a kommunisták be ne szivárogjanak" a szervezetükbe. Kimet mindaddig a legnagyobb szeretettel és lelkesedéssel fogadták, mígnem egyszer kommunistagyanús barátai társaságában kereste fel őket, ettől fogva visszautasították a vele való együttműködést. Közben a rendőrség Lizi Kohlman nyomába szegődött. Lizi helyzete veszélyessé vált, és megmentésére csupán egyetlen út látszott járhatónak: ha rá is kiterjesztik az angol útlevél védelmét. Kim és Lizi az egyik bécsi elöljáróságon házasságot kötöttek, s nem sokkal ezután a fiatal pár elutazott Londonba.

Egy ideig még menekültszállás maradt a St. John's Wood-i lakás, de aztán fordulat következett Kim életében. Újra találkozott cambridge-i barátjával és diáktársával, Guy Burgess-szel, aki ekkor már visszatért moszkvai útjáról, és nemcsak azt hirdette lépten-nyomon, hogy kiábrándult a „szovjet paradicsomból", hanem kapcsolatokat keresett a Konzervatív Párt szélső jobbszárnyához, és belépett a Hitler-fasisztákkal nyíltan szimpatizáló Anglo—German Fellowshipbe (Angol—Német Baráti Társaságba). Amilyen természetes volt a jobb angol társaságban, hogy egy cambridge-i diák a marxizmussal kacérkodik, éppolyan természetesnek tűnt, hogy később másik excentrikus hobbyt választ és szélsőjobboldali társaságba keveredik.

Elvégre egy angol gentleman azt tehet, amit akar. Nem keltett különösebb konsternációt, hogy Kim szintén felvételét kérte az Anglo—German Fellowshipbe. Közben állás után nézett és apja egyik barátja bejuttatta egy kis példányszámban megjelenő, de tekintélyes folyóirat, a Review of Reviews szerkesztőségébe. Ebben a liberális-intellektuális társaságban Kim egyszerű magyarázattal szolgált, amikor „másodállásként" elvállalta az Angol—Német Baráti Társaság lapjának szerkesztését is: pénzre van szüksége — mondotta. Mivel a folyóiratnál mindössze heti négy guinea fizetést kapott, ami éppen csak a házbérét fedezte, ezt a magyarázatot mindenki tudomásul vette. Egy angol úr nem lesz attól kisebb, hogy nincs pénze, ez épp olyan véletlenszerű és átmeneti állapot számára, mint az, hogy éppen marxistának vagy nácibarátnak vallja magát... Kim a megfelelő iskolába járt, apja és ő is a megfelelő klub tagja volt — ennyi elég.

Nemcsak akkor, még most sem fér Kim ismerőseinek, volt osztálytársainak és barátainak fejébe, hogy mindez több volt, mint hobby, s hogy egy jó családból való angol úrifiú számára létezhet olyan eszme, olyan ideál, amely fontosabb számára, mint az, hogy ő — az „establishment"-hez tartozik.

FASISZTÁK KÖZÖTT — SPANYOL INTERMEZZO

ÁTVÁLTOZÁSOK — A ZINOVJEV-LEVÉL ÁRA — BURGESS, A BOHÉM KÜLÖNC — KIM SPANYOLORSZÁGBAN — A TIMES KITÜNTETETT TUDÓSÍTÓJA — BOMBA ROBBAN CAUDE-BAN — A CORDOBAI BIKAVIADAL — VISSZA LONDONBA

Bármily szerényen szól is Kim arról, amit a szovjet hírszerzés számára végzett 1934—1936-ban, ez a munka sem lehetett jelentéktelen. Mint az Angol—Német Baráti Társaság egyik vezető propagandistája, gyakran utazott Németországba, és valahányszor Berlinben járt, mindig fogadta őt Ribbentrop külügyminiszter. A társaságnak 1936-ra mintegy ezer tagja volt, jelentős csoport képviselte a Lordok Házában, és befolyásuk elért olyan nagy tekintélyű laphoz is, mint a Times. Ez volt az az időszak, amikor a Times felelős szerkesztője gondosan kigyomlált a lapból mindent, ami a németek „érzékenységét" sérthette volna, és a lap teljes mellel kiállt az „appeasement", a Hitlert engesztelve „békéltető" politika mellett, amelynek fő képviselője végül is Chamberlain miniszterelnök, katasztrofális végpontja pedig a Csehszlovákiát a fasisztáknak koncul odavető müncheni egyezmény lett.

A Szovjetunió számára nagyon is fontos volt tudni, milyen szálak szövődnek a hitleri Németország és a Brit Királyság között, kik és hogyan fonják ezeket a szálakat? Semmi kétség, hogy Kim megbízható információkat tudott adni erről. Mégsem ez volt a fő ok, hogy ilyen látványosan meggyőződést cserélt és a fasisztabarát angolok társa-

ságát kereste, hiszen semmit sem utálhatott annyira, mint éppen a fasizmust, amelyről Berlinben és Bécsben megrázóan közvetlen benyomásokat szerzett.

Kim azt a feladatot kapta, hogy próbáljon bejutni a Secret Service-be, a brit titkosszolgálathoz. Mindaz, amit tett, ennek a távolabbi célnak elérése érdekében történt. Az kétséges volt, hogy sikerül-e ezt a célt elérnie, de az nem volt kétséges, hogy ha igen, akkor ez hosszú, fáradságos és kockázatos út végigjárására kényszeríti. De Kim és barátai tudtak „aktívan várakozni".

Lizivel egyelőre nem mutatkozott nyilvánosság előtt, később pedig elváltak. Ritkábban találkozott Burgess-szel és évekig nem is látta másik cambridge-i diáktársát, MacLeant sem, aki közben külügyi szolgálatba lépett és különböző országok brit nagykövetségein teljesített szolgálatot. Részletesebben kell azonban szólnunk arról, mit csinált ezekben az esztendőkben Guy Burgess, mert az ő karrierje később közvetlen segítségére volt Kimnek abban, hogy kitűzött célját elérhesse.

Burgess majdnem mindenben ellentéte volt a csendes, szerény modorával mindenkit elbájoló, a nők társaságában rokonszenves, szánalomraméltóan suta Kimnek. Robusztus egyéniség volt, utolérhetetlen ivó, gátlástalan mókamester, minden nyárspolgári társaság megbotránkoztatója, homoszexualizmusát büszkén hirdető, s emellett káprázatosan szellemes és ragyogó irodalmi műveltségű bohém. Minden összeköttetését megmozgatta, hogy bejusson a Konzervatív Párt propagandaosztályára, amelynek vezetője egy nyugalmazott angol kémfőnök, Joseph Ball őrnagy volt.

Ball nevezetes személyisége volt a kulisszák mögötti tory politikának. Már csak azért is, mert 1924-ben ő szervezte meg a tory párt választási kampányának támogatására a hírhedt „Zinovjev-levél" botrányát. Világszenzációt keltett, hogy az

angol sajtó közzétett egy levelet, amelyet állítólag Zinovjev, akkori szovjet külügyi népbiztos írt volna a brit kommunistáknak, és amelyben felszólítja őket, hogy a labouristákkal együtt döntsék meg erőszakkal a fennálló brit társadalmi rendet.

Az angol Labour Party akkor összehasonlíthatatlanul radikálisabb és sokkal inkább nevéhez méltó párt volt, mint ma, de az az ötlet, hogy társadalmi forradalommal döntse meg az angol királyságot, már akkor is fantasztikusnak tetszett. Teljesen nyilvánvaló, hogy Zinovjev népbiztos nem küldhetett ilyen kompromittáló levelet Angliába — ezt a választások után be is ismerték. Mire azonban a Zinovjev-levélről kiderült, hogy szemenszedett hamisítvány, a Munkáspárt régen elvesztette a választásokat. Lord Davidson tory pártelnök utasítására Ball a hamisításért ötezer angol fontot fizetett Donald volt angol titkos ügynöknek, aki ekkor már Németországban élt. Ball képességeit is hasznosították; a tory párt propagandafőnöke lett, s mellesleg rábízták az ún. Kutató Osztály megszervezését, amely — egyebek közt — magánkémszolgálatot teljesített a Konzervatív Párt és különösen a konzervatív miniszterelnök számára.

Sem Baldwin miniszterelnök, sem utóda, Chamberlain nem bízott a külügyminisztériumban, amely a hivatásos kémszolgálatot irányította, és Ball őrnagy (a későbbi Sir John Ball) feladata volt a miniszterelnök magánkémszolgálatának vezetése is, bár közte és a miniszterelnök között volt még egy láncszem: a Head of the Civil Service (az állami köztisztviselők főnöke, a kémelhárítás és hírszerzés ügyeiben a kormányfő legközvetlenebb munkatársa).

Burgess ajánlkozott ezeknél az embereknél, Ball őrnagy támogatta is, de mégsem sikerült bekerülnie a Konzervatív Párt központjába. A döntés Baldwin miniszterelnök magántitkárán múlott. El-

magyarázták neki, hogy Burgess régen felszámolta kommunista múltját, teljesen megbízható és rendkívül használható ember, ám a magántitkár azt felelte: „Helyes, ezt mind megértem. De mindig piszkos a körme." Ami igaz, az igaz, Burgess nem sokat adott a külcsínre, és a finnyás konzervatív pártvezetők szemében ez megbocsáthatatlanabb volt, mint cambridge-i afférje a kommunizmussal.

Burgess megpróbált bekerülni a Timeshoz is, de rövid próbaidő után visszautasították — holott ebben az időben gondosan ügyelt rá, hogy szabályszerűen megkösse a nyakkendőjét és tisztességes ruhákat viseljen. Ugyanakkor azonban megismerkedett egy Pfeiffer nevű francia politikussal, a Radikális Párt egyik vezetőjével, Daladier francia miniszterelnök kabinetfőnökével.

Furcsa történetek keringenek arról, milyen körülmények között történt a megismerkedés. Azt állítják, hogy Burgessre különösen nagy hatást tett első látogatása Pfeiffer lakásán. Becsengetett, senki sem nyitott ajtót, így besétált az előszobába, ahol két makulátlan diplomatacilindert látott a fogason, az egyik szomszédos szobából pedig pingponglabda pattogása hallatszott. Burgess belépett a helyiségbe, két elegáns, frakkba öltözött úriembert látott pingpongozni, az asztalon azonban háló helyett egy meztelen férfi feküdt keresztben. Ez még a jó néhány eszeveszett tréfát megrendező Burgessnek is imponált. (Később, külügyminisztériumi működése idején, hírhedtté és rettegetté vált például arról, hogy miniszteréről és a Foreign Office más magas beosztású tisztviselőiről ragyogóan szellemes, pikáns karikatúrákat rajzolt és azokat „szigorúan bizalmas" jelzéssel aktaként köröztette a minisztérium beosztottai között.) Mindezt azonban csak annak a légkörnek a jellemzéséül említeném, amely a harmincas évek jó családból való vagy éppen arisztokrata angol diplo-

matáit körülvette. Nem biztos, hogy ezek a részletek hitelesek. Az tény, hogy Burgess barátságot kötött Pfeifferrel és később, amikor Chamberlain miniszterelnök megbízta magánkémszolgálatát, hogy létesítsen közvetlen kapcsolatot Daladier francia miniszterelnökkel az angol külügyminisztérium háta mögött, az üzeneteket a már említett Ball őrnagy — Burgess segítségével, Pfeifferen keresztül juttatja el Daladier-nak. Amikor pedig Chamberlain külügyminisztere hivatalosan tárgyalt a fasiszta olasz kormánnyal, a miniszterelnök ismét Ball őrnagy és Burgess segítségével juttatta el magánüzeneteit Graziani grófhoz, illetve rajta keresztül Mussolinihoz.

Közvetlenül Anglia háborúba lépése előtt erről az üzenetváltásról hírek szivárogtak ki a sajtóba. Ball őrnagy természetesen letagadta az egész ügyet és rágalmazási perrel fenyegetőzött. Leghatározottabban a már említett Trevor-Roper professzor szállt síkra az olasz fasisztákkal való titkos paktálás leleplezéséért (a New Statesmanbe írt cikket róla). Burgess ekkor felkereste őt és kijelentette, ha sajtóperre kerül a sor, ő kész tanúskodni Trevor-Roper igaza mellett, s bizonyítékkal is szolgálhat, mert ő maga is közvetített üzeneteket.

Természetes, hogy ilyen „mellékmunkák" összekapcsolták Burgesst a brit titkosszolgálattal is. Több kisebb megbízást kapott tőlük. Egyesek azt állítják, hogy ezeknek a Daladier-hoz és Mussolinihoz küldött üzeneteknek fotokopiái rendszeresen elkerültek az angol kémelhárítohoz, az MI5-höz is. A Philby-story nyomozói megkockáztatják azt a feltételezést, hogy nemcsak az MI5, hanem a szovjet titkosszolgálat is kaphatott ezekből a fotokópiákból.

Burgess végül is elhelyezkedett a BBC-nél, ahol hamarosan az „Egy hét a Westminsterben" című, rendszeres parlamenti tudósítások szerkesztője

lett. A háború kitörése után egyenes út vezetett innen a brit titkosszolgálat egyik, meglehetősen periferikus, az igazi központtól távol eső szervezetéhez. Ezt a pályát befutva, Burgess előbb jutott el a Secret Service-hez, mint Kim, akinek aztán — egyik ajánlója lett.

Ez idő alatt Kim Philby sokkal kevésbé látványos és viharos életet élt. Dolgozott a liberális Review of Reviews folyóiratnál és az Angol—Német Baráti Társaság lapjánál, rendszeresen találkozott — valahol Londonban vagy London környékén — szovjet összekötőivel, és mélységesen elégedetlen volt önmagával. Kim önéletrajzában tőle szokatlan érzelmességgel ír arról a türelemről, sőt baráti szeretetről, amellyel összekötője ebben a várakozásteli „szürke" időszakban bátorította, vigasztalta és tanította.

Kim életébe a spanyol polgárháború kitörése hozott fordulatot. Franco tábornok partra szállt Spanyolországban, megkezdődött a harc a köztársaságiak és Franco falangistái között. Angliában a közvélemény döntő többsége a köztársaságiak mellett foglalt állást, a kormány azonban „semleges" maradt, és a spanyol tűzfészek elszigeteléséért, nyilatkozataiban „minden Spanyolországba irányuló fegyverszállítás letiltásáért" szállt síkra. Ugyanekkor Angliából, mint a világ oly sok más országából, ezrével indultak az önkéntesek, bátor és tiszta lelkű emberek meg kalandvágyó fiatalok Spanyolországba, hogy harcoljanak a fasizmus ellen. Kim sok cambridge-i diáktársa ott volt a spanyol önkéntesek között, többen elestek Madrid falainál vagy az Ebro mellett, ő maga viszont jelentkezett egy kisebb angol hírügynökségnél és felajánlotta, hogy elmegy Spanyolországba haditudósítónak — Franco oldalára. A hírügynökség csak keveset tudott fizetni, de Philby részben saját költségén is hajlandó volt elutazni, és minimá-

lis fizetésért, valamint telefon-távirati költségeinek megtérítése fejében elvállalta a munkát!

Nem telt bele egy hónap, Kim Philby tudósításai már rendkívüli figyelmet keltettek a Fleet Streeten, London újságíróközpontjában. Kim tárgyilagosan, precíz pontossággal tudósított, mindamellett úgy, hogy abban Franco nacionalista-falangista propagandafőnökei nem találhattak semmi kivetnivalót. Ezt a riporterstílust az angol konzervatívok nagyon szeretik, mert mentes minden érzelmességtől, látszólag csupán a „kemény tényeket" veszi figyelembe, és a tények csoportosításával olyan „tárgyilagos" képet fest, amely legalábbis nem hátrányos azok számára, akikkel érdekük és rokonszenvük közös.

Kimet Franco leghíresebb tábornokai hamarosan megismerték, és különösen azután, hogy tudósításait a Times is átvette, úgy tekintettek rá, mint olyan emberre, aki a velük nem rokonszenvező Angliában a legelfogadhatóbban tudja „tálalni" Franco háborúját. Néhány hónapos tudósítói munka után Kim hazarándult Londonba és felajánlotta a Times szerkesztőségének, hogy az ő tudósítójukként dolgozik tovább. Bár a Timesnak akkor már nem is egy munkatársa volt Spanyolországban, Kim olyan nevet szerzett magának tudósításaival, hogy ajánlatát nyomban elfogadták.

1937 májusát írták ekkor. A Times külpolitikai rovatának vezetője, Deakin, azzal mutatta be a szerkesztőségben az új spanyolországi haditudósítót: „Ez H. A. R. Philby, a híres arabista, St. John Philby fia." Ez kitűnő ajánlólevél volt a Timeshoz, amelynek az öreg Philby rendszeres levelezője volt, a Times pedig kitűnő ajánlólevél volt Kim legfőbb céljának eléréséhez. A Times tudósítói az angol újságírás arisztokratái voltak abban az időben, mögöttük állott a brit uralkodó osztályok tekintélye, azoké (a „top people") a legfelsőbb ha-

talmasságoké, akiknek a Times mindennapos háziolvasmánya, és akik előszeretettel hangoztatták: „A Times több, mint napilap, a Times nemzeti intézmény." Nyílt titok volt, hogy a Times számos tudósítója a Secret Service-nek dolgozik, hiszen ennek a lapnak munkatársai egyszerre élvezhették a maximális védelmet és a maximális mozgási szabadságot politikusokkal, hadvezérekkel és bankárokkal való kapcsolatok létesítésére, s nemigen akadt ajtó, amely meg ne nyílt volna előttük.

Kim szerény volt és nem tülekedett a hírekért, egyrészt a Times méltósága kötelezte, másrészt enélkül is csak növelte újságírói hírnevét tudósításaival. „Philby — igazi gentleman, Philby tárgyilagos!" — mondták Franco sajtótisztjei és a Times szerkesztői egyaránt. Rendkívül megbízható és precíz tudósítónak ismerték, aki a szokásosnál jóval alaposabban tájékozódott a hadosztályok létszáma, tűzereje és mozgása felől — úgy, hogy néhány kollégájában felmerült a gondolat, hogy Kim nemcsak a lapjának, hanem a brit titkosszolgálatnak is küld „riportokat" — de, mint már említettem, ezt egy Times-tudósítónál nem találták különösebben feltűnőnek. Ezenkívül Kim jó cimbora és elbűvölő társalgó volt.

Jó barátságot kötött egy angol főúr színésznőfeleségével, Lady Lindsay-Hogg-gal, aki olyannyira rajongott Spanyolországért és a spanyol arisztokrácia színes-vidám életéért, hogy a háború idején is ottmaradt. Kim az ő társaságában eljutott a spanyol felső tízezer legbelső köreihez is.

Mindamellett a spanyolországi haditudósító munkája nem volt népünnepély. A polgárháborúban a tudósítók számára se volt „bombabiztos", veszélytelen hely. 1937 áprilisa volt Guernica hónapja: a történelemben először bombáztak állati barbársággal nyílt várost a német fasiszta Condor Légió repülői, akik mint a nyulakra, úgy vadász-

tak géppuskásaikkal a gyermekekre és az asszonyokra. Augusztusban előretörtek a nacionalisták.

1937 utolsó napján a külföldi tudósítók spanyol propagandatisztek kíséretében elindultak Zaragozából „puskaport szagolni" a Teruelnél húzódó frontra.

A tudósítók autókaravánja megállt egy Caude nevű kisvárosban, de olyan hideg volt, hogy az újságírók nem sokáig csatangolhattak városnézőben az utcákon, hanem behúzódtak a kocsikba, indulásra várva. Nem messze tőlük bomba robbant. Kim a Reuter hírügynökség tudósítójával, Sheepshanksszel és két amerikai újságíróval beszélgetett az autóban, amikor szörnyű robbanás rázta meg a környéket, s a földhöz vágta az indulás előkészítésén fáradozó spanyol kísérőket. Amikor a füst eloszlott — ott látták Kimék kocsiját, szétroncsolt motorházzal.

Felszakították az ajtót — az egyik amerikai holtan bukott ki az ülésről, hátán mély, szilánktépte seb. A másiknak lábát tépte le a robbanás, Sheepshanks eszméletét vesztette, s estére meghalt a kórházban. Philby arcát összevagdalták a szilánkok, megsebesült a karján, de a saját lábán ment a kötözőhelyre. Két nap múlva már visszatért Zaragozába, és egyenest barátnőjéhez ment, megszokott vacsorázóhelyükre, ahol nagy feltűnést keltett, mert fejét teljesen bepólyázták, ronggyá szakadt ruhája helyett pedig hosszú, kék, prémes női kabátot hordott és hozzá nyári szandált viselt.

Még aznap, január másodikán elküldte tudósítását a Timesnak, s orvosainak minden figyelmeztetése ellenére tovább folytatta tudósítói munkáját. Nem sokkal később, március első napjaiban Franco tábornok, palotája dísztermében személyesen tűzte a bátor angol tudósító mellére a Falange katonai érdemkeresztjét, amelyet csak a harctéren tanúsított személyes bátorság jutalmául adtak. Barátnője elmondta, milyen izgatottan jött vissza

Kim a ceremóniáról, ahol a Caudillo személyesen tüntette ki őt. Kimet ismerve, megkockáztatjuk azt a véleményt: legalább annyira felizgathatta őt az, hogy groteszk módon a spanyol szabadság fasiszta hóhérától kapott érdemkereszt égeti a mellét...

Jellemző Kimre, hogy erről az epizódról, életveszélyes kalandjáról (a brit szerzők nem mulasztják el megjegyezni, hogy a lövedék a spanyol szabadságharcosoknak szállított 12,40-es szovjet ágyúból származott!) említést sem tesz saját könyvében, bár hírszerzői pályafutásának „első életveszélyes kalandjáról" beszámol — s ez ugyancsak Spanyolországban esett meg vele.

„Szovjet hírszerzői pályafutásom kezdetén történt, hogy először kerültem komoly bajba, s hajszál hija, hogy — majdnem szó szerint foggalkörömmel küzdve — megmenekültem — írja Kim. — 1937 áprilisában történt, amikor Sevillában, Dél-Spanyolországban volt a főhadiszállásunk. Közvetlen feladatom az volt, hogy első kézből származó értesüléseket szerezzek a fasiszta háborús erőfeszítésekről. Utasításaim szerint az információk zömét személyesen kellett átadnom szovjet kapcsolatomnak Franciaországban (a tudósítók gyakran átjártak a spanyol—francia határon, sőt Párizsba is víkendezni), vagy ha éppen úgy adódik, Angliában. De sürgős információk eljuttatására elláttak rejtjelkulccsal és egy sereg, álnevekre szóló, Spanyolországon kívüli címmel. A rejtjelkulcs használatához szükséges utasításokat egy piciny, rizspapírra emlékeztető anyagra írták, s azt rendszerint nadrágom öv alatti kis órazsebében hordtam. Ez a kis papírdarab volt az oka, hogy majdnem kivégzőoszlag elé kerültem."

Kim szeretett volna a frontvonalra eljutni — eddig nem volt módja erre —, s nagyon megörült, amikor az utcán meglátott egy plakátot, amely vasárnapra bikaviadalt hirdetett Cordobában, amely-

től nem messze, keletre húzódott a front. Elhatározta, hogy a bikaviadal megtekintése ürügyén „hosszú víkendet" tölt Cordobában. Engedélyt kért a rendőrkapitányságtól, de azt a választ kapta, hogy a cordobai utazáshoz nincs szükség külön papírokra. Philby péntek reggel nyugodtan felült a cordobai vonatra, a városba érkezve megszállt a Hotel Gran Capitan nevű szállóban, jóízűen megvacsorázott, sétált egyet és lefeküdt aludni.

Éjfélkor dörömböltek szobája ajtaján. Két „polgári gárdista" hatolt be, felszólították az álmos Kimet, hogy azonnal csomagoljon, mert minden holmijával együtt elő kell állítaniuk a főkapitányságra. Hogy miért? Ez a parancs!

Kim keservesen bánta, hogy nem kapott fürdőszobás szobát, így öltözködés közben sem tudott magára maradni — s a veszedelmes rizspapírdarabka ott volt a nadrágzsebében. Átkutatták a szobáját, az ágyát, aztán szakszerűen — egyikük két lépés távolságból követte Kimet — elkísérték az autóhoz, és bevitték egy aprócska termetű, sanyarú képű biztonsági tiszthez a főkapitányságra. A kihallgatás nem éppen kedvezően indult. — Mit keres itt? Miért nincs engedélye? Azt mondták, nem kell? — Milyen érdekes! A bikaviadalra jött — természetesen megvan a jegye? Nincsen? Még érdekesebb. Lássuk azokat a csomagokat. — Kim elismeréssel állapította meg, hogy a három gárdista kesztyűt húz és meglepő szakértelemmel kezdi kirakni holmijait, mindent kirázva, lámpával átvilágítva, zsebek kiforgatva, fogpasztás tubus kinyomva — szóval úgy, ahogy kell. Némileg megkönnyebbült, amikor végeztek a csomaggal és nem találtak semmi gyanúsat az alsónadrágjai között. A tiszt nem nyughatott. „Most jön ön!" — mondta dühösen összeráncolt szemöldökkel. „Rakja ki a zsebeit."

Ez volt az utolsó lehetőség a cselekvésre. Kim

elővette a levéltárcáját, s megvető arckifejezéssel, no meg olyan csuklórándítással dobta a biztonsági tiszt asztalára, hogy a tárca azonnal továbbcsúszott onnan a szoba sarkába. Úgy történt, ahogy kiszámította. Mindhárom kopó tigrisugrással vetette magát a tárca után, s az a néhány másodperc, amíg Kimnek csak mindhármuk hátsó felével kellett szembenéznie, elég volt ahhoz, hogy elővegye, összerágja és lenyelje a rizspapírdarabkát. Ezután felsőbbséges nyugalommal ürítette ki zsebeit és az egész kaland mindössze annyi fájdalmába került, hogy végig kellett hallgatnia a spanyol biztonsági tiszt előadását a brit kormányba beszivárgott kommunistákról, akik nem várhatják el Franco rendőrségétől, hogy megbízzék bennük.

Kimet kiutasították Cordobából, s másnap reggel, amikor hotelszámláját kifizette, a hall süppedő foteljeiből két ismerőse, előző éjszakai látogatói emelkedtek fel és udvariasan megkérték: nem osztaná-e meg velük a taxiját a vasútállomásig? Kim nagyvonalúan egy-egy csomag angol cigarettával ajándékozta meg a titkosrendőröket, s azok vigyorogva integettek a Sevilla felé induló vonat után.

„Nem valami hősi történet — emlékezik vissza az esetre Kim. — Még ha meg is találják a rejtjelkulcsot, angol útlevelem valószínűleg megóvott volna a halálos ítélettől. De az elkövetkező esztendőkben gyakran tapasztalhattam, hogy az igazán veszélyes akció rendszerint nem az, amelyben a fenyegető kockázat nyilvánvaló; az igazi veszélyt fel lehet mérni, és megtehetjük a szükséges óvintézkedéseket is. A csaknem jelentéktelen incidens, az olyan, amilyent Cordobában átéltem, hozza az embert leggyakrabban halálos veszélybe."

A cordobai kaland és a caude-i bomba robbanása — mindössze e két esetről tudunk, amikor Kim Philby életveszélybe került Spanyolországban. Hogy jelentéseit hogyan hasznosították a

köztársaságiak, akikhez szovjet összekötői feltehetően eljuttatták azokat, arról csak találgatások láttak napvilágot — ő maga nem beszél róla. Újságíró-kollégái elmondták, hogy gyakori franciaországi kiruccanásaikon Philby ritkán töltötte velük az időt a francia kiskocsmákban, többnyire eltűnt a szemük elől. Most már bizonyosra veszik, hogy ilyenkor találkozott szovjet összekötőjével.

Ám a spanyol háború végéhez közeledett. 1939 januárjában Franco bevette Barcelonát és Philby két másik újságíróval együtt a harcoló csapatok előtt robogott be egy katonai autón a városba. Olyan tudósítást küldött erről a Timesnak, hogy a Spanyol Köztársaság londoni nagykövetsége tiltakozó levelet írt a szerkesztőséghez és „propagandaizű hamisítással" vádolta a lapot. A The Times méltóságteljesen válaszolta: saját érdekében áll ellenőrizni tudósítói megbízhatóságát, s Philby tárgyilagos tudósító. Mindamellett, amint a háború iránti érdeklődés lanyhult, a lap gazdasági osztálya akadékoskodni kezdett, meg akarták vonni Philby kocsihasználati jogát, s különben is egyre vékonyabban csörgedeztek a hírek a gyászba borult spanyol frontokról. 1939 júliusában, két és fél évi spanyolországi tudósítói munka után Kim visszatért Londonba.

V. FEJEZET

A „FURCSA HÁBORÚBÓL" — A TITKOS HÁBORÚBA

AZ ANGOLOK SZÖVETSÉGESDIT JÁTSZANAK — AZ UNATKOZÓ HADITUDOSITO — SHERIDAN KAPITÁNY TELEFONAL — JELENTKEZÉS BURGESS HIRSZERZŐNÉL — FELROBBANTSUK-E A VASKAPUT? — KÉMISKOLA BRICKENDONBURYBEN — AZ EJTOERNYŐS TAMADAS — BURGESS MEGY, KIM MARAD

1939. szeptember 3-án Nagy-Britannia hadat üzent a náci Németországnak. Chamberlain, az establishment, s vele a Times az utolsó pillanatig folytatta Hitler „kiengesztelésének" politikáját. Csehszlovákia lerohanása és Lengyelország megtámadása közt (ez utóbbit követte az angol hadüzenet) mintegy fél esztendő telt el, s ennek utolsó harmadát Kim már Londonban töltötte. A Times — tekintettel korábbi jó kapcsolataira az Angol—Német Baráti Társasággal — Berlinbe küldte őt tudósítónak.

Közben két „családi esemény" zajlott le Kim életében. Egyrészt hivatalosan is véglegessé tette válásukat Lizivel, másrészt az öreg St. John visszatért Arábiából és „békejelöltként" fellépett néppárti képviselőnek a kenti grófság Hythe választókerületében. A békejelöltség azt jelentette, hogy az öreg Philby arról szónokolt: Hitlernek esze ágában sincs megtámadni az angolokat, és szidta a „feleslegesen ágáló", harcias Churchillt.

A kiváló arabista megsemmisítő vereséget szenvedett. Még annyi szavazatot sem kapott, hogy megtarthatta volna a brit választások előtt kötelezően leszurkolt pénzösszeget, amelyet csak a le-

adott szavazatok legalább 5 százalékának elnyerése esetén fizetnek vissza a jelöltnek. Nem sokkal később St. John a „valószínű náci szimpatizánsokra" vonatkozó törvény alapján a brixtoni börtönbe került, de az akkori arisztokrata közvélemény szemében ez sem ártott Kimnek.

A „furcsa háború" időszaka következett, amikor a franciák a Maginot-vonal, a németek a Siegfried-vonal mögé beásva várakoztak, s az Európába küldött brit expedíciós hadsereg sem sok töltényt pazarolt: hátha közben mégis sikerül megegyezni a németekkel és velük együtt rátámadni a Szovjetunióra? Vagy éppen csak kivárni, amíg a németek ezt egyedül megteszik!

A brit kormány diplomáciai tárgyalásokat folytatott a fasiszták elleni együttműködésről Moszkvával, de csak 1940 júliusában szánta el magát egy — semmire fel sem hatalmazott — katonai misszió kiküldésére a Szovjetunióba. Az angolok mindent megtettek, hogy a szovjet embereknek ne legyenek illúzióik a brit szándékok felől. A katonai missziót egy olyan ember vezette, aki kitüntette magát 1919-ben a bolsevikok elleni intervenciós háborúban és már a neve is sokat igért: Sir Reginald Plunckett-Ernle-Erle-Drax. Admirális volt az illető, talán ezért történt, hogy az egyébként nem éppen kényelmes, de mindenesetre hosszan tartó tengeri utat választotta, hogy küldöttségével együtt Angliából sürgősen Moszkvába jusson. Majdnem egyhónapi utazás után, augusztus 11-én érkezett meg. Ez az idő épp elegendő volt arra, hogy a Szovjetunió lemérhesse, milyen segítségre számíthat ebben az időszakban az angoloktól. A Sir Reginald megérkezése utáni napon érkezett Ribbentrop náci külügyminiszter Moszkvába, ahol tíznapos tárgyalás után aláírták a szovjet—német megnemtámadási egyezményt.

Kim nyugati életrajzírói azt állítják, Philby jelentéseinek is szerepe volt abban, hogy a Szovjet-

unió úgy ítélte meg a helyzetet: mindenáron, még a nácikkal kötött megnemtámadási egyezménnyel is időt kell nyernie a háborúra való felkészülésre, mert a britek nem hogy segítenék a fasizmus ellen, hanem titokban már régóta paktálnak a fasisztákkal és megpróbálják rávenni őket, hogy forduljanak mielőbb a szovjetország ellen. Tény, hogy Kim, mint a Times berlini tudósítója, egészen kiváló összeköttetésekkel rendelkezett, gyakran ebédelt együtt Hugo von Sperrle generálissal, a légierők tábornokával, aki személyesen vezette Guernica bombázását, s ezt a gyalázatos „hőstettet" később megismételte Rotterdam ellen. Ugyancsak jó ismeretségben volt a nácik közt legendás hírű Richthofen ezredessel, akire nem maradt hatástalan, hogy ezt az újságírót Spanyolországban Franco tábornok személyesen tüntette ki a katonai érdemkereszttel. Nem kellett ugyan ahhoz titkos ügynökök jelentése, hogy a britek terveit a Szovjetunió világosan lássa, de kétségtelen, hogy Kim információi ebben az időszakban is értékesek voltak a szovjet hírszerzés számára.

Amikor Hitler megtámadta Lengyelországot, az angol hadüzenetet nem lehetett tovább halogatni. A Timest csöppet sem zavarta Philby korábbi „falangista és német rokonszenve", első számú haditudósítójának küldte Franciaországba, a brit expedíciós hadsereg Le Mans-i főhadiszállására. A „furcsa háború" nem sok munkát adott a haditudósítóknak. Kim, akárcsak Spanyolországban, itt is hamarosan megismerkedett egy rendkívül csinos, jótársaságbeli hölggyel, akinek állandó kísérője lett, és amúgy is privilegizált helyzetét ez a viszony újabb kapcsolatokkal erősítette.

Amikor a németek megelégelték a „furcsa háborút" s komolyan támadásba lendültek, a francia front hamar összeomlott. Kim két alkalommal is az utolsó percben visszavonuló csapatokkal együtt hagyta el a francia támaszpontvárosokat és

a dunkerque-i katasztrófa idején érkezett vissza Angliába.

A szerkesztőségben szeretettel fogadták, de egyelőre semmi különösebb munkát nem tudtak ajánlani neki. Ő pedig már Franciaországban gyakran elejtett olyan megjegyzéseket, hogy a cenzorok és millió egyéb kötöttség miatt semmi érdekeset nem lát a haditudósítói munkában, sokkal nagyobb kedve lenne „valami izgalmasabbhoz . . .” Mint később elmondotta, nem maradt meg a puszta szónál és egyszerre „több vasat is tartott a tűzben”. S amikor az egyik izzani kezdett, Kim nem késlekedett.

Egy nap Deakin, a Times külpolitikai rovatának vezetője hívatta Kimet. Komor képpel, összeráncolt homlokkal közölte vele, hogy bizonyos Leslie Sheridan kapitány a hadügyminisztériumból telefonált neki, s megkérdezte, vajon rendelkezésre állna-e Kim bizonyos hadügyi munkák elvégzésére? Deakin kijelentette, hogy ismeri ezt a fickót, valaha újságíró volt a Daily Mirrornál, ő a maga részéről hallani sem akar az egészről és legjobbnak tartaná, ha Kim hagyná a pokolba ezt az ügyet. Rendkívül csalódott képet vágott, amikor kedvenc tudósítója, aki egyébként eddig soha nem hallott erről a Sheridan nevű kapitányról, kijelentette, hogy az ajánlat tetszik neki és hajlandó elfogadni.

Kim visszaemlékezéseiben elmondja, hogy egyszer már közel volt az annyira áhított célhoz: a brit titkosszolgálattól szóba álltak már vele, s megkérdezték, nem dolgozna-e az állami rejtjel- és számjelmegfejtő iskolában, amelynek feladata volt, hogy az ellenséges — és baráti — országok titkos táviratait megfejtse. Nagyon is elszomorodott, amikor a beszélgetés után közölték vele, sokkal különb embernek tartják, semhogy olyan alacsony fizetésért dolgoztatnák, amennyit ebben a hivatalban ajánlani tudnak. Hősünk érthető izga-

lommal készülődött tehát a Deakinnel való beszélgetés után feltétlenül elkövetkezendő újabb „káderezésre".

A St. Ermin's Hotel halljában került rá a sor, ott találkozott Kim egy idősebb, de rendkívül élénk, vonzó, határozott modorú hölggyel, aki Miss Marjorie Maxse néven mutatkozott be, és rövidesen arról kezdte faggatni: mi a véleménye a németek elleni földalatti tevékenység lehetőségeiről Európában? Ebben az időben nem voltak túl sokan Angliában, akiket ez a téma érdekelt volna, Kim viszont elég sokat utazott az európai országokban, igazi szakértője volt a német kérdésnek, s így nem csoda, hogy figyelemre méltó dolgokat tudott mondani Miss Maxsének. Úgy tűnt, hogy kiállotta az első próbát. A második találkozóra a tiszteletet parancsoló határozottsággal tárgyaló hölgy már nem egyedül jött, vele volt Kim — és e sorok olvasóinak — régi ismerőse: Guy Burgess. És itt meg kell állnunk egy kis kitérőre.

Burgess nemhiába ápolta kapcsolatait Ball őrnaggyal és nemhiába végzett bizalmas szolgálatokat a konzervatív párti miniszterelnököknek. Mikor a háború kitört, már nem a BBC-nél dolgozott — külső munkatársként ugyan még később is szervezte a németek elleni brit propagandaadásokat —, hanem a brit titkosszolgálat egyik, a központtól meglehetősen távol eső, de mégsem jelentéktelen szervezetében, a Secret Operations Executive-ben.

Az SOE feladatáról meglehetősen lekicsinylő módon emlékeznek meg a Philby és Burgess élete után nyomozók:

„Guynak nyugalmas napjai voltak, míg a háború el nem kezdődött. Alkalmi feladatokat bíztak rá, olyasféléket, mint megszervezni az európai szakszervezeti mozgalmat antifasiszta szervezetek létesítésére és azok fedőszervéül... Ez affele hig

sör volt, de a horizont drámaian kitágult, amikor ezek a titkos ügyosztályok 1940 elején rohamosan terjeszkedni kezdtek."

Ezek a derék úriemberek, akiknek az európai szakszervezeti mozgalmak antifasiszta mozgósítása csak „odd job", afféle alkalmi munka és „híg sör" volt, részletesen leírják, micsoda vad „bulik" folytak Burgess lakásán, ahol megfordult a brit titkosszolgálat sokféle szervezetének több munkatársa, a régi etoni iskolatársak és néhány közismert homoszexuális. A társaság egyik tagjáról, Brian Howardról feljegyzik, hogy „őrült és gonosz fickó volt, akivel megismerkedni is veszedelmes" — aki kiérdemelte „nemzedékének szemtelen disznóságokban élenjáró képviselője" címet. Brian Howard gyakran mulatott együtt Burgess-szel, a híres költő, Dylan Thomas társaságában. Burgess másik barátja ebben az időben Peter Pollock, aki szintén a kémelhárítónál dolgozott, azt a megbízást kapta, hogy államköltségen az előkelő Dorchester Szállodában lakjék és „tartsa szemmel az idegeneket — különösen a magyarokat". Bármilyen megtisztelő is, hogy az akkoriban Londonban tartózkodó és a britek antifasiszta erőfeszítéseit segítő honfitársaink ilyen nagy figyelemben részesültek az MI5 részéről, mégiscsak furcsa, hogy Peter Pollock úr feladatát komolyabbnak tartsák, mint azt az „alkalmi munkát", amelyet Burgess ügyosztályának kellett elvégeznie Európa összes szakszervezeteiben.

Burgess különben az előkelő Bentinck Streeten lakott. Ezt a lakást ugyancsak a titkosszolgálatnál dolgozó barátjától, Victor Rothschildtól örökölte, aki gyakran vacsorázott nála másik egyetemi és kémtársával, Anthony Blunttel. Eljárt ide Teresa Mayor, Victor Rothschild felesége, aki szintén az MI5-nek dolgozott és a brit expedíciós hadsereg dunkerque-i visszavonulása után egy ideig ebben a lakásban élt Burgess régi barátja, Kim Philby

is. Nyilván innen valók azok a „vasak", amelyeket Kim a tűzben tartott.

Mindenesetre színpadra illő jelenet lehetett, amikor a tekintélyt parancsoló Miss Maxse a második találkozóra a szovjet hírszerző Guy Burgesszel jelent meg, aki az ugyancsak szovjet hírszerző Kim Philby jó benyomást keltő fecsegését hallgatva, elismerően bólogatott a míss felé, jelezve hogy éppen ilyen fickóra van szüksége az angol titkosszolgálatnak.

Ez a bizonyos második káderezés már „post festum" történt, eldöntött kérdés volt, hogy Kim Philbyt — „a híres arabista St. John Philby fiát" — felveszik a brit titkosszolgálat egyik fiókszervezetének, az SOE-nek D-osztályára, ahol is a D „destruction"-t, rombolást jelent.

Az angolok nem győznek csodálkozni, hogy Kim múltjának ismeretében hogyan fogadhatták be őt ilyen simán a titkosszolgálathoz. Elvégre Burgessnek megbízhatóbb volt a társasága, mint ő maga, aki mégiscsak botrányhős volt és nem a legmegfelelőbb ajánló. Ebben az időben azonban Angliában úgy verbuválták a kémeket, hogy fontosabb szempont volt a jó társasághoz tartozás, mint az előélet. Abból indultak ki, hogy aki az uralkodó osztályokhoz tartozik és baráti köre is onnan került ki, az feltétlenül megbízható. A kémelhárító hatalmas dossziégyüjteményét megnézték, és ha az MI5-től az a válasz érkezett: „Semmi ellene szóló akta nincs" — többé nem firtatták a dolgot.

Maga az alkalmaztatási procedúra is fantasztikus volt. Az ügynökök szerződést kötöttek a megfelelő szervezet vezetőjével, s ez elvileg kétoldalú, magánjogi viszonyt teremtett köztük. Kim havi 50 font fizetést kapott — ez is a főnök személyes elhatározásától függött: ha valakit olcsóbban kaphatott meg, azt alkalmazta, neki nem kellett elszámolnia. A félelmetes brit adóhivatal, az Inland

Revenue nem kutathatta ezeket a szerződéseket, a titkos ügynökök nem fizettek adót.

Kim alkalmaztatása után a hét végét Guy Burgess-szel töltötte, együtt iddogálták át a két napot és hétfőn némileg kóválygó fejjel, hősünk hivatalosan is jelentkezett ugyanennek a Guy Burgessnek a hivatali szobájában. Barátja bevezette őt egy kicsiny helyiségbe, amelyben íróasztal, szék és telefon volt, semmi más. Rosszallón megcsóválta a fejét, elrohant, és rövidesen egy csomó „kutyanyelvvel" tért vissza, s azt lerakta az íróasztalra. Miután így mindennel felszerelte barátját, Kim megkezdhette karrierjét a brit titkosszolgálat D-osztályán.

„Úgy tűnt nekem — írta később erről az időszakról —, hogy valahol, mély árnyékba burkolva, kell lennie egy másik szervezetnek, egy valóban titkos szolgálatnak is, amely valóban hatalmas... De rövidesen világossá vált, hogy nem ez a helyzet. Egy illúzióval szegényebb lettem. De ennek az illúziónak a halála semmi fájdalmat sem okozott."

Azt csak zárójelben említi Kim, hogy a gyanakvást szovjet összekötői ültették el benne, akik — miután megkapták első jelentéseit a brit Secret Service-ről, komolyan felvetették Kimnek: nézzen utána, nem került-e rossz szervezetbe, valami sátáni tévedés folytán? A szó szoros értelmében nem akartak hinni a szemüknek. A D-osztály munkájáról valóban fantasztikus történeteket ismerünk. Philby parancsnoka, Grand ezredes, külső megjelenésére nézve olyan volt, amilyennek Kim valaha megálmodta a Titkos Szolgálat Küldöttét, aki majd felkeresi őt és megkérdezi: „Uram, hajlandó-e ön életét egy nagy kalandnak áldozni?" Grand karcsú volt és magas, bronzbarna arcú, nyílt eszű, és minden, bármily vadnak látszó ötletet is figyelmesen meghallgatott és mérlegelt.

Efféle ötletekben a D-osztályon nem volt hiány.

Kim odaérkezésekor nagy figyelmet fordítottak arra a tervre, amely szerint meg kellene támadni és felrobbantani a Vaskaput a Dunán, hogy ezzel megakadályozzák a román kőolaj Németországba szállítását. Kim, aki — a titkos tervkovácsok között talán egyedül — a valóságban is látta már a Vaskaput, egyszerűen nem tudta elképzelni, hogyan gondolják annak a „felrobbantását" ezek a kopott irodában üldögélő emberek, akiknek rendkívül szűken utaltak ki anyagi eszközöket ennél összehasonlíthatatlanul szerényebb vállalkozásokra is. Ezt a tervet részben azért adták fel, mert a bakui olajmezők megbénítása foglalkoztatta az osztály tagjait. Ezen Kim már kevésbé csodálkozott, mert még Franciaországban, a brit expedíciós hadsereg főparancsnokának, Lord Gortnak a vezérkari főnöke, Pownall tábornok, közölt vele hasonló terveket. Amikor Kim azt hallotta, hogyan lehetne kairói bázisról kiindulva tönkretenni a bakui olajmezőket, arra gondolt, miként magyarázta el neki Pownall vezérkari főnök úr, hogy az erős Siegfried-vonal támadása helyett mennyivel előnyösebb lenne egy kis kerülővel a Kaukázuson keresztül támadni „Németország gyenge keleti védővonalait" az angol—francia szövetséges hadsereggel.

Ez a kétségbeejtő tájékozatlanság azonban kevesebb bajt okozott, mint a brit politikának az az alapvetően hibás beállítottsága, hogy szövetségeseit változatlanul az európai királyok és oligarchák körében kereste, holott támogatásra a Hitler elleni háborúban nyilvánvalóan főként a paraszt- és munkásszervezetek, a szociáldemokraták és a kommunisták között számíthatott. A brit külügyminisztérium azonban ragaszkodott ahhoz, hogy az antifasiszta „felforgató tevékenység" részvevői működjenek együtt azokkal a királyokkal, rendőrtisztekkel és politikusokkal, akik korábban üldözték, kínozták és politikailag, vagy éppen börtönráccsal szigetelték el éppen azokat a baloldali

vezetőket, akik hajlandók voltak életüket is kockáztatni a fasiszták elleni földalatti háborúban. Nem csoda, hogy ilyen körülmények között 1940-ben az angoloknak nemigen sikerült a náci Németország elleni tömegellenállást felszítaniuk és megszervezniük a Hitler által megszállt vagy fenyegetett országokban.

Kim a D-osztályon Burgess közvetlen vezetése alatt dolgozott. Az volt a szokás, hogy az iratokban és az egymás közötti beszélgetésekben is fedőneveken emlegették egymást a hírszerzők. Az osztályvezető Grand ezredes jele D volt, azonos az osztály betűjelével. Az első helyettese DA, a másik DB jelet viselte. Munkatársaik számokat kaptak, így az első helyettes beosztottja DA—1 fedőnéven működött. Guy Burgess jele DU, Kim azonban — rövid kiselőadás után, amelyben Burgess arról biztosította, hogy nem beosztottjának, hanem egyenrangúnak tekinti önmagával — nem számot, hanem egy új betűt kapott fedőnévként, így lett belőle DUD. Joggal gyaníthatjuk, hogy Burgess azért találta ki az egészet, mert a DUD jól hangzott, és valami extra volt benne, a szokásos betű-szám kombinációkhoz képest, Burgess pedig mindig is szerette a különleges megoldásokat. A szó egyébként rongyot, tehetetlen fickót, pipogya frátert is jelent angolul.

A D-osztályon Burgess afféle ötletgyárosnak tekintette önmagát és sziporkázva ontotta a képtelenebbnél képtelenebb kalandok terveit. Miután a Vaskapu felrobbantásának első ványadt kísérleteit a jugoszláv rendőrség csírájában elfojtotta, azzal állott elő, hogy tüzes csóvákkal vagy gyújtóbombákkal felszerelt léggömböket kell kedvező széllel a „magyar puszta" fölé bocsátani, hogy azok fölgyújtsák a termést és ily módon kiéheztessék a német hadsereget.

Kim őszinte meglepetésére Burgess egyszer olyan tervvel hozakodott elő, hogy létesítsenek

egy tanfolyamot, amelyen szakszerű kiképzést kapnának az ellenséges országokba földalatti felforgató és szabotázsakciókra küldött ügynökök. A meglepetésnek kettős oka volt: egyrészt különösnek tűnt, hogy eddig ilyen iskola nem működött, másrészt feltűnő volt, hogy Guy ezúttal teljesen reális és megvalósítható ötlettel szolgált. Az első meglepetést további követte, amennyiben a javaslatot — miután Kim annak minden részletét kidolgozta, Burgess ugyanis nem szeretett az apróságokkal bíbelődni — a vezetők elfogadták és Hertford grófságban egy nagy park közepén álló udvarházat, Brickendonbury Hallt jelölték ki az új hírszerző iskola számára.

Guy Burgess javaslatát, hogy az iskolát nevezzék „Guy Fawkes College"-nek a vezetők csöndben a feledés sírjába süllyesztették, miután elkerülhetetlenül az a gyanújuk támadt, hogy a név csak azért született, mert az ötletmester mégsem ajánlhatta, hogy a fontos intézményt „Guy Burgess College"-nek nevezzék. Guy Fawkes egyébként Nagy-Britannia-szerte népszerű figura, még az Erzsébet-kori időkben fel akarta gyújtani az angol parlamentet. Fel is csempészett lőport és tűzszerszámokat a padlásra, de a korabeli kémelhárító lefülelte, és a tüzes forradalmárt felakasztották. Angliában ma is minden esztendőben megünneplik Guy Fawkes napját, amikor is töménetlen petárdát és pukkanó békát robbantanak gyermekek és felnőttek, némileg homályban hagyva, azt ünneplik-e, hogy a derék férfiú fel akarta gyújtani az országházat, vagy azt, hogy nem sikerült neki.

A hírszerzőiskola létrejött, s egy kiváló tengerésztiszt, Peters kapitány lett a parancsnoka. Az oktatók között ott volt George Hill, egyike annak a kevés élő angol állampolgárnak — jegyzi meg róla Kim —, akik valóban szórtak valódi homokot, valódi fogaskerekek közé, mégpedig Szovjet-

Oroszországban. Később Churchill egészen más minőségben küldte őt vissza Moszkvába, őt jelölték ki az angol és a szovjet antifasiszta földalatti ellenállási mozgalmak összehangolására alakult bizottság vezetőjéül. Kim állítja, hogy a szovjet emberek kitörő örömmel fogadták Hillt, mert régen ismerték, mindent tudtak róla, egyébként nemcsak a múltjáról, hanem szellemi képességeiről és moszkvai tevékenységéről is, amint ezt a brit technikusok Hill moszkvai lakásának némileg elkésett átvizsgálásakor teljes meggyőződéssel állították — a lakás ugyanis feltűnő gazdagon volt ellátva lehallgató-készülékekkel. Hill az aknák szakszerű lerakására tanította a növendékeket, és minden részvevő számára örökké emlékezetes marad, amikor e tantárgyból demonstratív oktatást rendezett az iskolát meglátogató cseh kémelhárítók parancsnokai számára. A megfigyelőkön kiütött a hideg veríték, ugyanis Hill elfelejtette a látogatókkal közölni, hogy libasorban kell haladniuk az ösvényen, s azok mit sem sejtve megindultak az aknák felé, ki erre, ki arra imbolyogva el a kijelölt útiránytól.

Voltak az oktatók között csehek, egy osztrák, továbbá egy angol mükereskedő: Tommy Harris, akit Kim különösen megszeretett, szoros barátságot kötött vele, rendkívül sokra becsülte. Miután Harrist rövidesen átvette a brit kémelhárító, az MI5, amellyel Kimnek később sokfajta dolga akadt, ez a barátság nagyon is hasznosnak bizonyult.

A növendékek igazi nemzetközi kompániája belgákból, norvégekből és nem utolsósorban spanyolokból állott, akik már gyakorlott robbantók voltak, a spanyol polgárháborúban rettegett „asturias dinamiteros"-ok közül valók. Egyikük egy őszinte pillanatban kijelentette Kimnek: „Minden instruktor egyforma. Megmondják az embernek, hogy ennyit meg ennyit vágjon le a gyújtózsinórból, mi

kétszer annyit hagyunk a bombán, mint amennyit mond, hogy biztosak legyünk a dologban. Kizárólag ennek köszönhetjük, hogy még életben vagyunk."

Nem lehetetlen, hogy az iskola növendékei mégis tanultak valami hasznosat saját szakmájuk szempontjából, az viszont bizonyos, hogy oktatóik hasznos leckét kaphattak a hallgatóktól. Az oktatók álneveket használtak, egyedül a már említett Tommy Harris szerepelt valami okból a saját nevén. Harris a háború után találkozott az egyik belga szabotőr-növendékkel, aki elmesélte neki, hogy annak idején kiderítették valamennyi oktató igazi nevét, egy kivételével. Harris kikérdezte a belgát — s az valóban helyesen ismerte az álnevek viselőinek igazi nevét. „És kiét nem tudták kikutatni?" — kérdezte Harris. „Ami azt illeti, éppen az önét" — mondta némileg zavartan a belga.

Kimnek kellemes emlékei maradtak a Brickendonbury iskoláról. Egy ízben, amikor a parancsnok éppen betegeskedett — valami kiütéses bőrbaj kínozta és az iskolát látogató központi instruktor ült az ágya mellett —, váratlanul kitört a pánik. Egyik belga berohant a parancsnokhoz, a kertből lövés hallatszott, aztán bábeli hangzavarban a legkülönbözőbb nyelveken magyarázták, hogy ejtőernyősöket láttak leszállni a környéken. Nem tudták megmondani, egy, három vagy tíz volt-e a számuk? A parancsnok elrendelte, hogy állítsák fel a gépfegyvereket az ablakokban, azután közölte az instruktorral:

— Ha tényleg támadnak a németek, keltsenek fel — és visszafeküdt az ágyába.

Előzőleg azonban elkövette azt a megbocsáthatatlan könnyelműséget, hogy Guy Burgesst bízta meg, értesítse Londont az esetről.

Guy megragadta a telefont és felhívta az ügyeletes tisztet Londonban. Kim csak a beszélgetés töredékeit hallotta: „Nem tudok bővebbet mon-

dani, kérem ::: Csak nem akarja, hogy hamis jelentést tegyek önnek? Hogy ismételjem meg?... Ejtőernyősöket láttak leszállni Hertford környékén, számuk nulla és nyolcvan közé tehető...: Nem, nem tudom elbírálni a különböző tanúk szavahihetőségét. Nyolcvan és nulla között. Megértette végre? Ha szükséges, újra hívni fogom. Isten önnel."

Guy az egészet jelentette a parancsnoknak, akit ez sem hozott ki a sodrából. „Még nem tudom, mit teszek, ha majd felkeltem — közölte filozofikus nyugalommal —, de az bizonyos, hogy átveszem a parancsnokságot."

Néhány óra múltán a belgák csalódottan szétszedték az ablakokba szerelt géppuskákat, de akkor már a brit hadigépezet jelentős része mozgásba lendült, megtették az első előkészületeket az esetleges német invázió elleni védekező akciókra. Mint később kiderült, sem a nullás, sem a nyolcvanas becslés nem volt helyes. Egyetlen ejtőernyőre kötözött aknát bocsátottak le, az ernyő azonban fennakadt egy fa ágai között, és az aknát ártalmatlanná tették a tűzszerészek.

Így telt el a nyár, s a háború az angolok számára is komolyabbra fordult. Churchill miniszterelnök elrendelte, hogy a D-osztályt vonják ki a titkosszolgálat keretéből és az újonnan felállított Gazdasági Hadviselés Minisztériumához csatolják, dr. Dalton miniszter rendelkezése alá. A parancsnok nem találta helyét az iskolában, beadta lemondását és visszament a haditengerészethez. Nyilvánvaló volt, hogy az oktatók egy részét elbocsátják és csak keveset vesznek át a titkosszolgálathoz. Egyelőre a Secret Intelligence Service illetékes osztályánál kellett jelentkezniük. Ennek a Baker Street 64. szám alatt volt a főhadiszállása, a nagy londoni áruház-tröszt, Marks és Spencer irodahelyiségei feletti emeleten. Az új központ éppen csak berendezkedett, amikor Guy Burgess

egy este betoppant Kimhez és bejelentette: elbocsátották. Guy rövidesen érdekes munkát talált a Tájékoztatásügyi Minisztériumban, Kim pedig mindennap várta, hogy megérkezik a saját felmondólevele.

Felmondás nem jött, továbbra is kapta a fizetését — úgy tűnt, a titkosszolgálat igényt tart a munkájára!

A BRIT TITKOSSZOLGÁLAT

EGY LEGENDA ÉS A VALÓSÁG — MI5 ÉS MI6 —
MIT JELENT A C? — PROFIK ÉS AMATŐRÖK —
KIM, AZ ANTIFASISZTA FELFORGATÓ —
MIT TEGYÜNK, HA A SÁTÁN HÁBORÚZIK LUCIFERREL? —
AZ SOE-BŐL AZ SIS-BE —
KIM, A KÉMELHÁRÍTÓ — A V-ÜGYOSZTÁLYON

A legkülönbözőbb mértékadó szerzők — olyan angolok és amerikaiak, akik maguk is hosszabb-rövidebb ideig részt vettek a titkosszolgálat munkájában — egyetértenek abban, hogy 1940 táján a brit Secret Service hírneve jóval nagyobb volt, mint ereje és hatékonysága a valóságban.

Az angol kémszolgálat nagy hagyományokkal rendelkezett. A birodalomalapítás, a nagy tengeri kalózkirándulások, a spanyolokkal és franciákkal való küzdelem idejéből már kiváló angol kémeket ismer a történelem. A modern angol kémszervezet kiképzőiskolája a gyarmatokon volt. Indiában azért tudtak viszonylag kicsiny létszámú fegyveres erővel egy világrésznyi országot kézben tartani, mert kitűnően működő titkosszolgálat állt a rendelkezésükre. Ezekből az indiai hírszerző és felforgató munkában nagy tapasztalatot szerzett tisztekből került ki a huszadik századi brit Secret Service számos osztályvezetője, sőt főnöke is. Nagy „gyakorlótér" volt Egyiptom és a Közel-Kelet, ahol a legfantasztikusabb titkos küldetéseket teljesítették a Secret Service tisztjei, olyan angol ügynökök, akik vérben, aranyban, olajban és egész országokban „utaztak". Gyakorlóterepük volt Írország is, titkos társaságaival, forradalmaival és lázadásaival, amelyeknek előzetes kipuhatolása, felderítése, provokálása és vérbe fojtása nagy

ügyességet és „szakértelmet" követelt. Természetesen foglalkozott kémkedéssel a hadsereg is, különösképpen a hadiflotta. Közismert, hogy a haditengerészet tisztjei „hajóról szállva" a legkülönbözőbb politikai pártokban, nyílt és titkos erőszakszervezetekben, üzleti és politikai vállalkozásokban szolgálták tovább őfelségét. A brit kémszervezet tele volt tengerésztisztekkel, s rendszerint egy admirális vezette.

A huszadik században, viszonylag nem is olyan régen, alakult ki az a hírszerző szolgálat, amely számos reform és átszervezés ellenére lényegében ma is azonos szervezeti formákban működik. Két fő ága az MI5 és az MI6. Az MI azt jelenti: Military Intelligence. vagyis katonai hírszerzés. Az MI5 az öregebb, 1909-ben alapították, a Birodalmi Védelmi Bizottság utasítására. Első vezetője Vernon Kell kapitány, aki Kínában, a századforduló idején kirobbant boxerlázadás leverésében szerzett kiváló tapasztalatokat.

Az MI5 kimondottan kémelhárító szolgálatként alakult és végig ez is maradt. Két esztendővel később, 1911-ben, létrehozták az offenzív kémszolgálat szervezetét, azzal a feladattal, hogy más országok titkait felderítse, hogy azokat a brit államérdekek szolgálatában felhasználhassák. Először az MI 1c jelet kapta, az első világháború után változtatták elnevezését MI6-ra, vagyis ez lett a Katonai Hírszerzés 6. Ügyosztálya. Egyébként Special vagy Secret Intelligence Service-nek nevezték, közkeletű rövidítése az SIS. Első vezetője egy féllábú tengerésztiszt, Mansfield Cumming hajóskapitány, s állítólag az ő nevének kezdőbetűjéről nevezték el, s nevezik azóta is a Secret Service minden főnökét C-nek.

Az SIS körül kialakult köd, homály és legendakör nemhogy ritkult volna azáltal, hogy volt hírszerző tisztek megírták életrajzukat, sokszor inkább csak növekedett a bizonytalanság, annyiféle

magyarázatot adtak ugyanarra a jelenségre. Ami a főnök C betűjelét illeti, van olyan verzió is, hogy a brit kormány magas rangú köztisztviselőit betűkkel jelölik, így például a pénzügyminiszter állandó helyettesét A, a külügyminiszterét B, tehát a titkosszolgálat vezetőjét C betűvel. Egy angol újság szerint viszont a C — Controlt, tehát ellenőrzést jelent, ezt a betűt firkantotta a főnök a jóváhagyott aktákra.

Mindezt csak azért érdemes megemlíteni, hogy világos legyen: senki sem szavatolhatja, hogy minden részletében kétségbevonhatatlanul igazat ír erről a lényegénél és mesterségénél fogva homályba burkolózó szervezetről. Rendszerint a lényegtelenebb részletek bizonyíthatók, például az, hogy a titkosszolgálat főnökének volt egyedül joga zöld tintát használni, a helyettese pedig pirosat használt. Az apró reszletek mellett csupán az egészen nagyszabású sikerek és az egészen katasztrofális melléfogások ismeretesek.

Tudni kell a brit titkosszolgálatról, hogy állandó problémája volt a „hivatásosak" és az amatőrök közti ellentét. A brit uralkodó osztályok kalandvágyó tagjai szívesen foglalkoztak hírszerzéssel. Igen sok amatőr hírszerzőről tudunk. Az volt például a cserkészmozgalom egyik megalapítója, Baden Powell, aki hol halászó, hol lepkéket gyűjtő gentlemanként járta a felderítendő terepet és lepkeszárnyakként rajzolta füzetébe a felderítendő erődök alaprajzát. A hivatásos hírszerzők gyanakvással és ellenszenvvel tekintettek az amatőrökre, akik inkább csak alkalmi munkák elvégzésére csatlakoztak a szervezethez; olyan alkalmi munkákra, mint például a második világháború idején a fasiszták elleni harc, amelyről a hivatásosak biztosan tudták, hogy ahogy elkezdődött, úgy vége is lesz, de az SIS továbbra is fennmarad. dolgozni fog, akár a fasisztákkal, akár ellenük, számukra igazán nem ez volt a lényeg.

A másik, és az amatőr—hivatásos ellentétnél sokkal komolyabb következményekkel járó nézeteltérés a két testvér kémszervezet, az MI5 és MI6 között feszült. Az ellentétek egyik forrása a munka természetéből fakadt. A hírszerzők gondosan őrizték forrásaikat, elsősorban külföldi állampolgárokkal dolgoztak, akiket többé-kevésbé jól megfizettek szolgálataikért és ez az egész kalandor, pénzen vett, idegenekkel keveredő társaság gyanúsnak és megbízhatatlannak tűnt a kémelhárítók szemében. Ezzel szemben az offenzív hírszerzők mélységesen lenézték az MI5 „túlméretezett rendőreit", nagyon gyakran visszatartották információkat, nehogy azok a forrás nyomára bukkanjanak és zaklassák az informátort... Általában úgy vélekedtek, hogy azt a kifinomult és bonyolult játékot, amivel az offenzív kémkedés jár, az MI5 emberei nem is képesek megérteni.

Az ellentétet csak fokozta, hogy bizonyos osztálykülönbség is fennállott a két szervezet között, amennyiben az SIS, az MI6 emberei a legfelsőbb körökből verbuválták munkatársaikat, kiváló kapcsolataik voltak a brit arisztokráciához, beleértve a királyi udvart és a legfelsőbb pénzügyi köröket, míg az MI5, a kémelhárító, eggyel alacsonyabb társadalmi rétegből, a jómódú középosztály és a gyarmati tiszti és hivatalnoki kar középrétegeiből toborozta embereit. Egyébként a kémelhárítók és az offenzív kémszolgálat közti ellentét súlyos károkat okozott Nagy-Britanniának, később pedig átplántálódott az Egyesült Államokba is, ahol szintán ráfizettek az FBI és a CIA közti torzsalkodásokra.

Kim olyan időben került a titkosszolgálathoz, amikor annak egész sor peremszervezete működött, hiszen a háború merőben új és megnövekedett feladatokat rótt a kormányokra ezen a téren is. Ha a háború kitörésekor a brit kémszervezet inkább legenda volt, mint valóság, a háború alatt

és még inkább a háború után, a hidegháborúban valóban hatalmassá növekedett.

1940-ben azonban még nem sok sikerrel dicsekedhetett. Különösen rossz feltételekkel kezdte a munkát az a leányvállalata, amelynek Európa- sőt világszerte a fasiszták elleni felforgató munkát, szabotázst, a „titkos háborút" kellett szerveznie. Ez a Special Operations Executive, az SOE, amelyet Churchill dr. Daltonra, a gazdasági hadviselés miniszterére bízott 1940 júliusában Dalton első számú magántitkára a munkáspárti Hugh Gaitskell volt, akiből később e párt elnöke és miniszterelnök is lett. Kim még Bécsből ismerte, ahová a Munkáspárt megbízásából érkezett, az osztrák szociáldemokraták véres szétverése után.

Az SOE három részre oszlott. Egyik osztálya, az SO1, az úgynevezett „fekete propagandával" foglalkozott, vagyis az ellenséggel szembeni lélektani hadviselés volt a dolga. Nehéz feladat volt, hiszen az angolok oly mérhetetlen biztonságban érezték magukat, hogy „a Balkántól az angol Csatornáig egyetlen ügynökük sem volt Nyugat-Európában", s az egész hálózatot most kellett felépíteni. A másik osztály, az SO2 feladata a szabotázs és a felforgatás volt. A harmadik „elvi" ügyosztály, az SO3, amelynek a tervezés lett volna a dolga, rövidesen teljesen elhalt.

Kim mindenekelőtt annak örült, hogy nemcsak megtartották a titkosszolgálatnál, hanem Londonba kerülhetett és így közvetlenebb kapcsolatot tarthatott szovjet összekötőjével. Arra sem kellett sokáig várnia, hogy konkrét munkát kapjon. Osztályvezetője, Colin Gubbins — akit beosztottai Szélvész Willie-nek becéztek, olyannyira szerette a gyors és hatékony módszereket — felvetette, hogy szükség volna egy központi kiképzőiskolára, a külföldre küldendő ügynökök számára. Mivel Kim volt a közelében azok közül, akik részt vettek a gyászos véget ért Brickendonbury iskola

munkájában, őt bízta meg a kiképzőintézet terveinek elkészítésével. Egyetlen útmutatást adott a tervezetre vonatkozóan: „Rövid legyen."

A feladat, az ellenséges országokban kifejtendő politikai propaganda megszervezése és végzése, többféle technikai szakismeretet is követelt, mint pl. röplapok nyomtatása stb. Kim konzultált reklámszakemberekkel, nyomdászokkal, és három nap alatt elkészítette a másfél oldalas javaslatot. Szélvész Willie összehívatta az illetékeseket értekezletre, arra az időpontra, amikor Kimnek a javaslatot át kellett nyújtania. A másfél oldalt azon nyomban felolvasták a tanácskozás részvevői előtt. Gubbins felkiáltott: „Pont ilyenre gondoltam!" — s további öt perc múlva a javaslatból határozat lett. Philbyt bízták meg a végrehajtásával.

Még egy „apró" nehézséget kellett leküzdenie. Az rendben volt, hogy a titkos nyomdat be kell rendezni, az ügynököket meg kell tanítani röplapok sokszorosítására és titkos terjesztésére, csak az okozott némi problémát, hogy mi legyen a röplapok szövege? Miről szóljon a propaganda?

Az angol kormány — pontosabban a Foreign Office, s még pontosabban a Foreign Office bizonyos körei (mert az angol külügyminisztériumban sokféle ember dolgozott és különféle vélemények uralkodtak) úgy vélekedtek, hogy a háború utáni Európának nagyjából ugyanolyannak kell lennie, mint amilyen a háború előtti volt, szépen visszaállítva a királyok és egyéb úriemberek régi státusát, csupán a leginkább kompromittált nácikat kell majd kizárni ebből a körből.

Kim számára nyilvánvaló volt, hogy nem lehet antifasiszta propagandát folytatni, ha ez nem vázolja fel a jövő Európáját és ezért néha Gaitskellhez, időnként magához a miniszterhez, Daltonhoz fordult segítségért. Így összeállítottak valamiféle propagandaprogramot, de ezzel az SOE-nek soha-

sem volt akkora sikere, mint a kézzelfogható akciókkal, a szabotázzsal és erőszakos felforgatással.

A központi kémiskola Londontól meglehetősen messzire, Beaulieu-ben működött, és Kimnek épp elég gondot okozott, hogy gyakran fel tudjon rándulni Londonba. Munkatársainak egy része hivatásos kém, rendőr, robbantó szakember és szabotőr volt, de akadt Beaulieu-ben egy sereg ragyogóan művelt amatőr is, köztük Paul Dehn, akiből a háború után Anglia egyik legkedveltebb komikusa lett, és Hardy Amies, a későbbi világhírű ruhatervező.

Ez a tanfolyam abban különbözött a korábbitól, hogy itt valóban komoly kiképzés folyt — amelyben egyebek közt részt vett Kim néhány régi ismerőse is, az asztúriai spanyol „dinamiteros"-ok közül. Kim egyik kollegája úgy jellemezte őket: „bérgyilkosok bűnöző bandája, akikkel nem tanácsos keveredni", s ehhez Kim csak annyit tett hozzá, hogy tapasztalatai szerint a brit kormány annyit „labdázott" ezekkel az emberekkel, úgy dobálta őket ide-oda, hogy végül örömmel szúrták volna a késüket bárkibe, akin angol katonatiszti egyenruhát láttak, de nagy önuralommal mérsékelték magukat.

Folyt a munka a kémiskolában, amikor egy reggel Kimet azzal ébresztette fel a legénye: „Hát rámént Oroszországra, uram!"

Hitler Németországa megtámadta a Szovjetuniót. Philby a tiszti étkezdében érdeklődéssel figyelte a veterán kémek és antibolsevisták arcát, amelyen természetesen egy vonásnak sem volt szabad rezdülnie. Most mintha kételyek gyötörték volna őket: „Mi a tennivaló, ha a sátán háborúzik Luciferrel?" A kérdést Churchill döntötte el, aki este rádiószózatot intézett a nemzethez. Mire az adásnak vége volt — jegyzi fel Kim —, az oroszok szövetségeseink voltak, kollégáim helyeselték ezt, és a rezdületlen arcizmok a megszokott rend-

be igazodtak. Még a nagy hírű Bolo Likvidációs Klub tagjai (a név Bolsevikokat Megsemmisítők Asztaltársaságának fordítható) sem emeltek kifogást a dolog ellen.

Az más kérdés, hogyan ítélték meg a háború kimenetelét. A hadügyminisztérium felderítő szolgálatának vezetői haboztak, hogy három vagy hat hétre becsüljék-e azt az időt, amíg a Szovjetunió ellen tud állni a hitleristák nyomásának, s a titkosszolgálat emberei hasonlóképpen vélekedtek. A legoptimistább jóslatot ebben az időben az SOE egyik „fekete propagandával" foglalkozó tisztjétől hallották, aki azt állította: „Legalább három hónapig, sőt valószínűleg sokkal tovább kitartanak . . ."

A háború új fordulatát Kim nem szerette volna Londontól távol, a beaulieu-i kiképzőtáborban tölteni. Felkereste régi barátját, a műkereskedőből kémelhárító-főnökké lett Tommy Harrist, aki ez időben az MI5-nél dolgozott, magas beosztásban. Beszélgetésük eredményeként Harris felvetette az offenzív kémszolgálat vezetőinek, hogy rendet kellene csinálni a spanyolországi brit kémszervezetben. Ebben az országban van a németek egyik legfontosabb kémközpontja és a britek mindeddig nem tudtak velük szemben számottevő eredményt elérni. Harris ajánlott is megfelelő embert az Ibériai Szekció élére: Kim Philbyt, aki haditudósító volt Spanyolországban, Franco kitüntette, nagy helyismerettel és kiváló kapcsolatokkal rendelkezik.

Az ajánlatot a Secret Service V-ügyosztályának tette, amely az offenzív kémszolgálaton belüli kémelhárítással, a brit kémeknek az ellenséges hírszerzőkkel folytatott harcával foglalkozott. Ezzel kapcsolatban szükséges néhány további részletet megismerni a brit titkosszolgálat szervezetéről.

Az MI6 privilégiuma volt, hogy információkat

gyűjtsön a brit kormány számára külföldi országokban (vagyis: Nagy-Britannián és gyarmatain kívül), illegális eszközökkel. Amíg az MI5, vagyis az angliai kémelhárítók minden alkalommal külön engedélyt kértek ahhoz, hogy az ország törvényeit megsértve járhassanak el, és ezzel összefüggésben állandó szoros kapcsolatot tartottak a belügyminisztériummal, az MI6-nak ilyen külön engedélyre nem volt szüksége. Alkotmányához tartozott, hogy illegális eszközöket használjon idegen országokban és a Foreign Office, a külügyminisztérium dolga volt, hogy az ezzel kapcsolatos esetleges botrányokat elsimítsa. Gyakran a külügyi szolgálat volt a fedőszerve is ezeknek a hírszerzőknek: leggyakrabban a vízumok kiállításával és az útlevelek ellenőrzésével megbízott követségi. konzulátusi beosztott volt az illető ország brit kémügynökségének, „állomásának" a vezetője. (Később ez annyira általánossá és köztudottá vált, hogy más diplomáciai beosztásokat kellett keresni a kémállomás vezetőjének, a rezidensnek álcázására.)

A Secret Intelligence Service. az SIS külön, külföldön működő kémelhárító szervezete volt a V-ügyosztály. A dolog természetéből fakad, hogy ennek az ügyosztálynak volt a legtöbb közös dolga az MI5-tel, vagyis a belföldi kémelhárítókkal. Ha a V-ügyosztály már külföldön felderítette, hogy kiket akarnak ügynökként Angliába küldeni, az óriási segítség volt az MI5 számára. Tekintettel azonban az MI5 és az MI6, a defenzív és az offenzív kémszervezet közötti kutya-macska barátságra, még ezen a létfontosságú területen sem volt tökéletes az együttműködés.

A kormány, a hadügyminisztérium, az MI5 mind rendkívül elégedetlenek voltak a V-ügyosztály által szolgáltatott információk mennyiségével és minőségével. Meg akarták erősíteni az osztályt, így Philbynek nagy esélye volt, hogy odakerüljön. A titkosszolgálat vezetője, a C, ekkor Stuart Menzies

volt, akinek jobb keze és helyettese, Viviane ezredes, jól ismerte Philby apját, az öreg St. Johnt még Indiából. Az Angliában hagyományos családi-iskolai-klubtársi hálózat működésbe lépett és a V-ügyosztály vezetője, Cowgill őrnagy egy hétvégére meghívta Philbyt otthonába. Kim formálisan nem kérte az áthelyezését, Cowgill formálisan nem közölte vele, hogy ezentúl az ő osztályán dolgozik. Mindössze a legapróbb részletességgel elmagyarázta az osztály munkáját, szervezetét, olyan bizalmas részleteket közölve, amelyből nyilvánvalóvá lett, hogy Kimet munkatársának tekinti. Pénzről nem esett szó, s később ugyanolyan személyek közti, magánjogi szerződéssel rendezték a formaságokat, mint előzőleg az SOE-nél: a brit titkosszolgálat még mindig angol úriemberek családi vállalataként működött.

Kim eredetileg néhány napos gondolkodási időt kért Harristől, úgy, hogy amikor a baráti összeköttetések szálait az mozgatni kezdte, már Philby szovjet összekötőjének jóváhagyása is megvolt a V-ügyosztályba való jelentkezéshez. Kezdetben aggályai voltak, hogy az Ibériai Szekció. Spanyolország és Portugália nem esik-e túlságosan távol az ő „érdeklődési körétől", de hamarosan kitűnt, hogy az új munkakörnek számos előnye van. A V-ügyosztály központja a London közvetlen közelében fekvő St. Albansben volt, és ugyanott őrizték az SIS titkos irattárát. Az offenzív kémszolgálat archívuma közelében lenni — megért egy misét.

1941 szeptemberében Kim Philby „átevezett" az SOE-től az SIS V-ügyosztályára — s ezzel megkezdődött szédületes karrierje a brit titkosszolgálatban.

TITKOS HÁBORÚ A FASISZTÁK ELLEN

KIM, AHOGYAN ÖK LÁTTÁK —
AZ MI5 DOSSZIÉI ÉS A SZÉP LÁBÚ GÉPÍRÓNŐK —
KEMEK FŐHADISZÁLLÁSA A BÖRTÖNBEN —
EGY SZINVONALAS TÁRSASÁG — BONYOLULT SZAKMA —
AZ ELTŰNT FORRÁSMUNKA — A V-ÜGYOSZTÁLY,
A NÉMET TENGERALATTJÁRÓK ÉS A REJTJELMEGFEJTŐK —
AXEL MEGHARAPTA CEZÁRT — EGY ARMADA LEGÉSE —
KIFÜSTÖLIK A SPANYOLORSZÁGI NÉMET ÜGYNÖKÖKET

Kim nagyon is szűkszavú a tekintetben, hogy milyen érdemei és tulajdonságai miatt nyílt meg előtte a V-ügyosztály kapuja. A különböző adatok szerint Kim maga is megkapta az operatív ügynöki kiképzést, úgy tudjuk, egy ízben ejtőernyővel le is dobták ellenséges területre! Nemcsak a röplapok nyomtatását tanulta meg és tanította, hanem tudott robbantani, titokban megközelíteni az ellenséget, rendkívül kemény fizikai kiképzést kapott, és megtanult bánni a legkülönbözőbb gyilkolószerszámokkal.

Nemcsak tanítványai, hanem munkatársai is rajongtak érte. Volt benne valami mindenkit lefegyverző báj. Nyilvánvalóan művelt és intelligens volt, de a legritkább esetben, szinte sohasem bocsátkozott elméleti vitákba és a legmarconább katonatisztekben sem ébresztette azt a gyanakvást, amely tőlük minden értelmiséginek kijárt. Trevor-Roper professzor, akivel együtt Philby a V-ügyosztályon dolgozott, s aki külön könyvet írt azzal a céllal, hogy „lerombolja a Philby-legendát", azt írja, időnként kétségei voltak, „olvas-e egyáltalán Kim könyveket", s valójában van-e valamilyen meggyőződése?

A briliáns amatőrök között ő volt az egyetlen,

akit a professzionalista hírszerzők nem tekintettek civilnek, holott Kim nem vette fel a mundért. Amikor arra célozgattak, hogy be kellene lépnie a hadseregbe, olyan közönyös „nekem mindegy" arcot vágott ehhez, hogy végül az egész dologról elfelejtkeztek.

A háború kezdetén sok kiváló képességű entellektuel csatlakozott a titkosszolgálathoz. Kim munkatársai közt volt Graham Greene, a híres író; Malcolm Muggeridge professzor, ma Anglia egyik legismertebb filozófus-publicistája, és mások. Ezek az emberek nem tettek lakatot a szájukra, ha a korlátolt hadfiak katonásdiját kritizálni kellett, és csodálkoztak azon, hogy Philby milyen derűs nyugalommal, minden megjegyzés nélkül veszi tudomásul a professzionalisták akadékoskodásait, sohasem vitatkozik főnökeivel, és mégis cléri, amit akar.

Annál jobban értékelték Kim kiváló képességeit, mert a háború kezdetén nyomasztó súllyal nehezedett a brit vezetőkre az a tudat, hogy hírszerző szolgálatuk messze elmarad a nácikétól, és olyan rendetlenség, zűrzavar uralkodik benne, amely komolyan gátolja a háborús erőfeszítéseket.

A hírszerzés Angliában végső soron a mindenkori miniszterelnök rendelkezései szerint folyik, a különböző hírszerző szervezetek munkájának összehangolását és központi irányítását időről időre másként elnevezett, de lényegében azonos feladatú „védelmi" és „biztonsági" bizottságok ellenőrzik. Minden logika ellenére az MI5 és az MI6 elnevezés nemcsak arra engednek következtetni, hanem valóban úgy is áll a dolog, hogy van MI1, MI2, MI3 és MI4 is. Az első politikai, a második katonai (a szárazföldi hadsereg részére), a harmadik a haditengerészet, a negyedik a légierők számára gyűjt információkat. Mindezek a hadügyminiszter ellenőrzése alatt működnek, és anyagaik rajta keresztül jutnak el a miniszterelnökhöz, míg

az MI5 a belügy, az MI6 pedig a külügyminisztérium közvetlen „gondozása" alatt áll. Mindebből kitűnik: elég sokan vannak, akiknek véleményük lehet arról, hogy jól vagy rosszul dolgozik-e a kémszervezet, bár nagyon kevesen akadnak, akik tudják, hogyan éri el azt, amit elér.

Az MI5-re már a háború előtt rájárt a rúd, pontosabban már akkor lelepleződött néhány gyengesége, amikor a háború még nem fordult komolyra. Az MI5 „csodatevő ereje" dosszié-rendszerében volt. Általános volt az a vélemény, hogy a kémelhárítók percek alatt meg tudják mondani szinte bárkiről, nem keveredett-e bele valami gyanús politikai ügybe, mindössze fel kell lapozniuk a megfelelő dossziét. Az MI5 különböző osztályai együttműködtek a Scotland Yard Különleges Osztályával (Special Branch), és természetesen fütyültek az olyan polgári demokratikus relikviákra, mint a levéltitok szentsége, a magánélet stb.

Az MI5 vezetője, Kell tábornok. a jó családból való származást tekintette a kémelhárító-szakma legfőbb előfeltételének. A döntően fontos adminisztratív személyzetet, a gépírónőket és a dosszié-rendszer kezelőit is ezen az alapon válogatta ki, legfeljebb azzal a kiegészítéssel, hogy „csak jólábú nőt alkalmazott az MI5-nél". Mind a munka módszerei, mind eredményei magukon viselték ennek a kiválogatásnak a bélyegét.

A dosszié-rendszerben részletes kimutatásokat találtak a rossz komornyikokról, akiket igazán előkelő angol családoknak nem volt tanácsos alkalmazniuk. Hosszú jelentések szerepeltek fantasztikus őrültek összejöveteleiről, például a boszorkányok társaságáéról, ahol a kémelhárítók maguk is boszorkánynak és varázslónak álcázva vettek részt, hogy kipuhatolják a titkos szervezet céljait. Természetesen gazdag adattáruk volt a kommunistákról és baloldali gondolkodással gyanúsítható elemekről. A gépelés szinvonala azonban botrányo-

san rossz volt, a dossziék közt nem volt rend, és az úrileánykák a felső tízezer tea-partijain vihogva mesélték barátaiknak és barátnőiknek, hogy milyen izgalmas és mélységesen titkos munkájuk van az MI5-nél.

A háború kitörésekor groteszk helyzet jött létre: a kémelhárítót kitelepítették egy London környéki börtön helyiségeibe, Wormwoods Scrubbsba. Az utolsó foglyokat még el sem szállították, mikor az MI5-ösök megérkeztek. A nagy zűrzavarban ott maradt a börtön öreg káplánja, aki zavartalanul megtartotta a vasárnapi istentiszteleteket, és tudomást sem véve a hallgatóság megváltozott jellegéről, állandóan arra intette a részvevőket, hogy térjenek a törvényesség egyenes útjára és hagyjanak fel bűnös életükkel. Egyszer majd nekik is felvirrad a szabadság — vigasztalta őket —, és tisztességes emberekként térhetnek vissza a társadalomba.

Az előkelő gépírónők természetesen ezekről az érdekes fejleményekről is tájékoztatták a közvéleményt, olyannyira, hogy az autóbuszkalauzok Wormwoods Scrubbs közelében teli torokból végigordították a kocsin: „Átszállás az MI5-höz." Azt mondják, hogy az MI5 katonatiszt-vezetőit megütötte volna a guta, ha ezt hallják, ők ugyanis sohasem hajtattak taxival közvetlenül az irodájukba, és olyan szigorú konspirációs szabályokat alkalmaztak, hogy egyáltalán nem volt alkalmuk autóbuszon utazni és megtudni a szörnyű valót.

Az utolsó csapást a régi MI5-re egy német gyújtóbomba mérte, amely lángba borította az archívumot: a dossziék nagy része elégett. Mindezt természetesen előre látták, és ezért az egész dosszié-rendszert gondosan lefilmezték. A botrány akkor tört ki, amikor kiderült, hogy a filmek egy része előhívhatatlan, más részük pontosan tartalmazza ugyan a jellemzéseket, csak éppen azt nem találják, hogy kinek a nevéhez kapcsolódnak ezek az adatok. Kell tábornokot sürgősen hívatták a

Downing Street 10-be, a miniszterelnökhöz. Amikor visszatért, összehívta munkatársait és közölte, hogy megválik a titkosszolgálattól. Az új főnök, Sir David Petrie aztán rendbe tette a kémelhárítót, ő hozta oda azokat a zseniális üzletembereket, szervezőket, értelmiségieket, akik közt Kimnek olyan sok cambridge-i diáktársa volt (Victor Rothschild, Tommy Harris stb.).

Az MI6 sem dicsekedhetett falrengető kezdeti sikerekkel. 1939-ben volt az úgynevezett „Venlo incidens", amikor a német kémszolgálat emberei két brit hírszerzőt átcsaltak magukhoz, és fogságba ejtették őket. Nagy-Britanniában a háború kitörésekor zavaros akciók zajlottak le, például — német megszállás esetére — titkos fegyverraktárakat akartak létesíteni, de embereiket az MI5 kémelhárítói nyomban gyanúba vették s jelentések érkeztek a miniszterelnökségre: „Gyanítható, hogy német ügynökök titkos fegyverraktárakat rendeznek be az országban. Néhányukat rövidesen elfogjuk." Mellesleg szólva ez az eset is igazolja Kim életrajzíróinak azt a megállapítását; hősünk azért is épített ki szoros kapcsolatokat a spanyol, német és az angol fasisztákkal, mert arra is számított, hogy a németek megszállják Nagy-Britanniát, és ebben az esetben is az események központjában akart maradni . . .

A titkosszolgálat megerősítésére annál inkább erőfeszítéseket tettek a britek, mert az Abwehr, a német kémszolgálat kezdetben igen hatékonyan működött. Folyt a tengeralattjáró-háború, s a németek számára rendkívül értékesek voltak a brit hajózásról gyűjtött információk. Különös figyelmet fordítottak tehát a Gibraltári-szorosra, egyik legerősebb kémközpontjukat ezért Spanyolországban építették ki. Sok ügynökük dolgozott Portugáliában, Észak- és Nyugat-Afrikában is. A külföldön működő ellenséges ügynökökkel az SIS V-ügyosztályának kellett elbánnia, s 1941 őszén, Kim

odaérkezésekor éppen itt, a spanyol—portugál Ibériai Szekció munkájában volt a legnagyobb a zúrzavar. A hivatásos katonatisztből lett hírszerzők és az újonnan toborzott értelmiségiek sehogy se tudtak összeférni és együttműködni. Az SIS vezetői, köztük C helyettese, Valentine Vivian, és a V-ügyosztály vezetője, Cowgill nagy reményeket fűztek Kimhez.

Nem kellett csalódniuk. Kim elsőrangú kémelhárító tiszt volt, különös érzékkel az apró részletek megfigyelése, lelkiismeretes feldolgozása iránt, s mindemellett olyan nagyvonalúan, annyi fantáziával végezte munkáját, hogy két esztendő múlva már nemcsak nélkülözhetetlennek tartották (a Times megpróbálta visszakérni, de rideg elutasításban részesült a külügyminisztérium és az MI6 részéről), hanem úgy emlegették a titkosszolgálatban, mint „a jövő emberét" ...

Kim maga is szerette ezt a feladatot. Most olyan helyzetben volt, hogy legbelsőbb meggyőződése, a szovjet hírszerzéstől kapott megbízatásai és az angol titkosszolgálat részére végzett munkája alapjában véve összhangba került. A cél, a fasizmus legyőzése, közös volt.

Roppantul élvezte új munkatársait is. Graham Greene szellemes kommentárai, Muggeridge maró gúnnyal fűszerezett ellenzékisége a mindenkori politikai vonallal szemben, rendkívül szórakoztatta Kimet. Ezek az emberek is megszerették őt.

Graham Greene egyszer elfelejtett ügynököt küldeni a németektől éppen visszafoglalt Azori-szigetekre. Amikor az MI6 embere megkésetten odaérkezett, az MI5 képviselőjét már ott találta, sőt szégyenszemre annak távíróján kellett megérkezését jelentenie. Kitört a botrány, a „konkurrencia" lefőzte az offenzív kémszolgálatot, de Kim tekintélye megmentette Greene-t a komolyabb következményektől.

Muggeridge olyan feladatot kapott, hogy utaz-

zék Portugál Kelet-Afrikába és bánjon el egy különösen ügyes német ügynökkel, aki Mozambik kikötőjében dolgozott. Jellemző a V-ügyosztály munkájára, hogyan kellett Muggeridge-nek eljárnia.

A cél az volt, hogy a német ügynököt járassák le az Abwehr előtt, ne higgyenek többé a németek az ő információinak, amelyeket a brit hajóforgalomról adott. Először Muggeridge — saját ügynökein keresztül — igaz hírekkel látta el a németet. Ezeknek a híreknek valódiaknak kellett lenniük. Más szóval: Muggeridge pontos információkat adott egyes brit hajók útvonaláról, és így megkockáztatta, hogy ennek következtében súlyos károkat okoz, esetleg saját honfitársainak halálát eredményezik felvilágosításai.

A német, bármennyire gyanakodott is, kénytelen volt elfogadni Muggeridge ügynökeitől ezeket az információkat, s amikor meggyőződött hitelességükről, vagyis a hírek igaznak bizonyultak, további információkat kellett vásárolnia a bevált ügynököktől. A V-ügyosztályon Philbyéknek kellett aztán meghatározniuk, mikor jut el a német kém arra a pontra, amikor a valódiak helyett megkezdhetik a hamis adatokkal való „táplálását". Ez is megtörtént, és az Abwehr rövid időn belül elejtette ezt a teljesen megbízhatatlanná vált hírszerzőt. Ha a manőver közben Muggeridge-t rajtakapják, az isten se mossa le róla, hogy hadititkokat árul a németeknek — illetve az isten nem, de Kimék igen. Csakhogy ők az akció közben nem fedhették fel az igazi tényállást. Muggeridge a fejével játszott: ha egy másik brit ügynök leleplezi, egyszerűen lelövi, mint árulót. Mindez érthetőbbé teszi, miért vonakodtak annyira az MI6 emberei megosztani titkaikat akár az MI5 kémelhárítóival is.

Kimnek egyszerre kellett beletanulnia az Ibériai Szekció munkájába és vezetnie ezt a munkát.

Első dolga volt természetesen, hogy a velük egy épületben elhelyezett titkos archívumból kikérje az Ibériai-félszigeten működő titkos ügynökök adatait tartalmazó anyagot, amelyet „forrásmunkának" neveztek a V-ügyosztály zsargonján. Ezután, puszta érdeklődésből, sorra kikérte a többi „forrásmunkákat" is, és végigment a brit titkosszolgálat valamennyi országban működő valamennyi ügynökének névsorán. Amikor a Szovjetunióhoz ért, kitűnt, hogy az ott működő ügynökökről szóló forrásanyag két kötetbe kötve szerepel. Kim jó viszonyban volt az archívum vezetőjével — rendszerint együtt szopogatták a „rózsaszín gin"-nek nevezett italt a bárban —, így semmi nehézséget nem okozott neki, hogy mind a két kötet szovjet „forrásmunkát" megkapja és hazavigye. Lakása St. Albans peremén egy magányosan álló kis házban volt, ahol senki sem zavarta — abban pedig, hogy fényképészeti laboratóriuma volt otthon, senki sem találhatott kivetnivalót.

A szovjet „forrásmunkák" gondos tanulmányozásából azonban mégis majdnem baj keveredett. Kim néhány nap múlva ugyan visszaadta mind a két kötetet, de az archívum vezetője másnap felhívta telefonon, hogy az egyik kötet hiányzik, bizonyára Kimnél maradt. Philby tűvé tett mindent, de ő is, titkárnője is csak azt mondhatták, hogy mind a két kötetet rendben visszaküldték. Levonultak a bárba az archívum vezetőjével, aki a szokott „rózsaszín gin" mellett elmagyarázta, hogy ilyen esetben persze azonnal jelentést kellene tennie feletteseinek, hiszen életbevágóan fontos dokumentum tűnt el. Kim rábeszélte, hogy várjon még egy-két napig, ő majd tovább keresi a hiányzó kötetet.

Másnap barátja felhívta és sűrű bocsánatkérések közben tudatta vele, hogy a forrásmunka megkerült. Az archívum titkárnője egy kötetbe kötötte az egész szovjet anyagot, aztán meghűlt, né-

hány napig otthon maradt és csak most, az ő visszatértével derült ki, hogy minden rendben van. Kim nagyot lélegzett. Ugyan mit szólt volna Cowgill, Vivian vagy éppen C, ha megtudja, hogy a működési területétől olyannyira távol eső anyagok iránt ilyen buzgó érdeklődést mutat?

Ilyen epizódoktól eltekintve, a munka az Ibériai Szekcióban kitűnően haladt. A brit titkosszolgálat osztályait két csoportra osztották, aszerint, hogy operatív munkát végeztek-e, vagy értékelték és a „fogyasztókhoz" — a megfelelő minisztériumokhoz — továbbították a kapott értesüléseket. G-osztályoknak nevezték a „terepen" dolgozó részlegeket, és „Körözvény-osztályoknak" (Circulation Departement) a híreket értékelő, minősítő és továbbító részlegeket. A V-ügyosztály azonban ebből a szempontból különleges helyzetben volt. Először is, legfőbb fogyasztója — egy másik titkosszolgálat, a kémelhárító, az MI5 volt. Másrészt vezetője, Cowgill elérte, hogy saját kémelhárítóit kihelyezzék az operatív, G-osztályok emberei mellé, a különböző nagykövetségekre és konzulátusokra, ahol formálisan ugyan a G-osztály vezetőjének parancsnoksága alatt, valójában azonban a V-ügyosztály saját operatív ügynökeiként működtek. A kémállomás vezetőit elsősorban a katonai jellegű adatok megszerzése érdekelte, a kémelhárító ügynökkel a kutya se törődött, az a saját számlájára, illetve a londoni központ utasításai szerint többé-kevésbé önállóan működhetett. Így a V-ügyosztály nemcsak „körözte" a feldolgozott értesüléseket, hanem operatív jellegű ügynökhálózatát is kiépítette.

Mindez egymagában is elég jelentőssé tette volna a V-ügyosztályt a brit titkosszolgálat keretein belül, de sokszorosan jelentősebbé vált egy eredetileg adminisztratív jellegű, hatásköri intézkedés miatt. Cowgillhoz futottak be ugyanis a kormány rejtjel- és rejtszámmegfejtő iskolájának anyagai. Ennek az intézménynek pedig döntő szerepe volt

a nácik, különösen a német tengeralattjárók elleni háborúban.

Már az első világháború idején működött az Admiralitáson — a haditengerészeti minisztériumban — egy olyan részleg, amely lehallgatta a hajók szikratávíróinak jelzéseit és megfejtette azokat. „A 40-es szoba" — így nevezték ezt a legendássá nőtt intézményt, amely kezdetben a hadügyminisztérium egyetlen, 40. számú szobájában működött. (Ők fejtették meg azt a bizonyos Zimmermann-féle táviratot is, amelynek megszerzésében Kim apja is eredményesen közreműködött.) A második világháború kitörésekor a rejtjelmegfejtők C ellenőrzése alá kerültek. Ekkor már nagyszabású intézetben dolgoztak Bletchleyben. Szorosan együttműködtek a rádiólehallgató szolgálattal (RSS = Radio Security Service), amely tömérdek anyaggal árasztotta el őket. A fő dolog azonban az volt: hogyan fejtsék meg ezeket a titkos táviratokat?

A németeknek volt egy ragyogóan szerkesztett rejtjelező gépük, Enigmának nevezték. Minden német tengeralattjárón volt ilyen gépezet, amely kisebb-nagyobb módosításokkal a legkülönbözőbb rejtjel- és rejtszámírásra alapjában ugyanazt a rendszert használta. 1941-ben egy brit tengerész rohamosztag fogságba ejtett a Lofota-szigeteknél egy német tengeralattjárót, s valamivel később elfogták az U—110 jelzésű náci búvárhajót is. Bár a hajók legénysége utasítást kapott, hogy veszély esetén az Enigma-gépeket rombolja szét, az angoloknak briliáns technikájukkal sikerült az egyik gépet összeállítani, és attól kezdve — vagyis 1942 végétől — tömegével fejtették meg a legkülönbözőbb német titkos táviratokat, beleértve az Abwehr ügynökeinek küldött üzeneteket és azok válaszait is. Olyan fogás volt ez, amellyel valóban háborút, vagy legalábbis „atlanti csatát" lehetett nyerni.

Teljesen érthető, hogy amikor ezek az anyagok

Cowgill osztályára kerültek, az V-ügyosztály szerepe hatalmasan megnövekedett. Cowgill úgy őrizte ezeket az információkat, mint a mesebeli sárkány a kincseit. Mindenáron meg kellett akadályozni, hogy olyan akciókba bocsátkozzanak, amelyből a németek megsejthetik, hogy a britek a titkos táviratokból szereztek tudomást a helyzetről. Előfordult, hogy angol felderítőgépek „kutatták" olyan német hajók útvonalát, amelyeknek egész manőverezési programja már régen a brit titkosszolgálat birtokában volt, de csak olyan mértékben használhatták azt fel, hogy az egész hírforrást „le ne buktassák". Rettenetes lett volna, ha a németek megsejtenek valamit és megváltoztatják az egész rejtjelrendszert. Mindamellett Cowgill meszszebb ment az értesülések visszatartásában, mint amennyire szükséges lett volna.

Kim távolabbra tekintett, mint főnöke. Mind a németek elleni háborús erőfeszítésnek, mind jövőbeli karrierjének hasznára vált, hogy az ügyosztály fő fogyasztójának, az MI5-nek — amellyel Kimnek az osztályra érkezésekor Cowgill már a lehető legrosszabb viszonyban volt — gyakran „kéz alatt", szóbelileg adott értékes információkat, Cowgill tudta nélkül. Az MI5 emberei nem felejtették ezt el és bőségesen viszonozták Kim előzékenységét.

Kim élvezettel emlékezik vissza arra, milyen intim viszonyba kerültek a német titkos ügynökökkel, a megfejtett titkos táviratok ismeretében. Érdeklődéssel figyelték a táviratot, amely egy Berlinből Algecirasba irányított német rendőrkutyával, Axellel kapcsolatban figyelmeztette az Abwehr ottani főnökét — akinek Cézár volt a fedőneve —, hogy vigyázzon, a kutya harapós. Néhány nap múlva megérkezett a lakonikus rövidségű válasz: „Cézár kórházban van, Axel megharapta."

A játék persze félig sem volt tréfa. Az Ibériai Szekció — hála a táviratoknak — rövidesen is-

merte a Madridban, Barcelonában, Bilbaóban, Vigóban, Algecirasban működő német ügynökök nevét, címét, valódi és fedőfoglalkozásukat. Így történt, hogy Kimnek módjában állott egy ízben meglepetéssel szolgálni még C számára is. A dolog úgy történt, hogy a spanyolországi haditengerészeti attasé, Hillgarth kapitány, személyes jó barátságba került Churchill miniszterelnökkel, s ezért kivételt tettek a szabály alól, miszerint diplomáciai státusban szolgálatot teljesítők az MI6-on kivül nem folytathatnak aktív kémkedést. Hillgarthnak joga volt hírszerző munkát végezni és erre nagyobb összeget bocsátottak személyes rendelkezésére. Az úriember az Armada fedőnevet találta méltónak saját személyéhez.

C azért hívatta Kimet, mert a spanyolországi Armada jelentést küldött Churchillnek az ott működő német kémszolgálat ügynökeiről, s a miniszterelnök ezt nyomban eljuttatta C-hez. Kim átfutotta az alig tucatnyi nevet tartalmazó listát és azt mondta C-nek, hogy amennyire látja, az adatok helyesek. C-nek homlokára szaladt a szemöldöke: honnan tudja Kim, hogy az adatok helyesek? Philby udvariasan közölte, hogy ezeket a neveket jól ismerik, sőt ennél még sokkal több ügynökről tudnak, ennél több adatot ismernek régóta a megfejtett szikratávírók jóvoltából.

— Miért nem jelentették ezt nekem? — csodálkozott C.

Kim tisztelettudóan eldadogta, hogy ő minden héten jelentést tesz ezekről az ügyekről a főnökének, s azokat a jelentéseket, tudomása szerint, eljuttatják C-hez is.

A főnök kesernyésen elmosolyodott.

— Csak nem gondolja, kedves Philby, hogy mindent elolvasok, amit az asztalomra tesznek — mondotta, de ettől kezdve egy árnyalattal kevésbé volt barátságos Cowgillhez.

Kimnek elsősorban az fájt, hogy Armada tö-

méntelen pénzt fizetett a spanyol biztonsági szolgálat egyik vezetőjének — az ilyen beosztású ember nagyon is drága kém — a hitványka adatokért, míg ő potom öt font fizetésemelést is alig tudott kiharcolni állandóan és megbízhatóan dolgozó ügynökeinek.

Ha már a pénznél tartunk, Kim arról is beszámol, hogy a Secret Service a megfizetett ügynököket kedvelte, mert azt, aki nem fogad el pénzt, hanem valamiféle meggyőződésből, politikai célokért cselekszik, nem lehet megfelelően utasítani. Leírja, milyen bosszúsággal vették tudomásul kollégái a Vermeehren házaspár disszidálását, akik Németországból szökve jelentkeztek a brit titkosszolgálatnál. „Olyan istentelenül öntudatosak, hogy az ember sohasem tudhatja, mit fognak csinálni a következő pillanatban" — panaszkodott az angol hírszerző tiszt, akinek a lelkes német házaspárt munkába kellett volna állítania.

Az Ibériai Szekció Kim vezetésével végrehajtott néhány igazán nagyszabású akciót. Az egyik az úgynevezett Bodden-operáció megakadályozása volt. A németek Bodden fedőnevet adtak annak a tervüknek, amely szerint titkos megfigyelés alá helyezik a Gibraltári-szoros éjszakai hajóforgalmát, s ezáltal pontos értesüléseket szereznek a szövetségesek földközi-tengeri csapat-, hadianyag- és utánpótlás-szállítmányairól. Számos jel mutatta, hogy ebből a célból koncentrálják ügynökeiket a Földközi-tenger mindkét partján. Olyan felszereléseket hoztak Tangerba, amelyekről angol tudósok megállapították, hogy éjszakai megfigyelés céljait szolgálják. Kim úgy gondolta, hogy a németekkel rokonszenvező francóista Spanyolországban kevés sikerrel kecsegtetne, ha erőszakos eszközökkel próbálnák megakadályozni a német ügynököket a Bodden-akció végrehajtásában. Kidolgozott egy másik tervet, amelyet rövidesen felette-

sei is elfogadtak. A terv lényege a következő volt:

Nagy-Britannia spanyolországi nagykövete, Sir Samuel Hoare, megbízást kapott, hogy keresse fel Francót, és határozott tiltakozását kifejezve nyújtsa át neki a Spanyolországban működő Abwehr-ügynökök listáját. Kim úgy okoskodott, hogy a spanyolok ugyan semmit sem fognak tenni a német kémek ellen, viszont azonnal értesíteni fogják őket, hogy titkuk lelepleződött, ez pedig elkerülhetetlenül zavart okoz.

Sir Samuel lelkesedett az ötletért. Diplomáciai díszegyenruhájába öltöztette követsége valamennyi jelentősebb diplomatáját, és a kicsiny, de elegáns hadsereg élén felvonult a spanyol államfőhöz. Az elképzelhető legerősebb kifejezéseket használva tiltakozott azellen, hogy a hadviselő Németország kémeinek Spanyolország szabad működési területet biztosít, és szavai alátámasztására átnyújtotta Kim e célra fogalmazott memorandumának egy másolatát, nevekkel, címekkel, megdönthetetlen bizonyítékokkal.

Hogy Franco ezután mit tett, azt nem tudni, de az Abwehr központja és a madridi kémállomás közti távíróforgalom két nap múlva ugrásszerűen megnőtt. A német ügynökök lázasan csomagoltak, jelentések érkeztek arról, hogy a német nagykövetség kéménye „indokolatlanul sokat és megmagyarázhatatlan időpontokban füstöl", vagyis a titkos okmányok elégetése is megkezdődött. A végső győzelem jele egy megfejtett titkos távirat formájában érkezett Berlinből, amelyben ez állt: „A Bodden-akciót teljes egészében le kell állítani."

Voltak kisebb, kevésbé szerencsésnek mondható akciói is az Ibériai Szekciónak, amelyek szintén a megfejtett táviratokon alapultak. Ilyen volt például az, amelyet két, Latin-Amerikából Európába küldött náci ügynök fülön csípéséért indítottak Kimék.

A távirat szerint bizonyos Leopold Hirsch, felesége, anyósa és a másik ügynök, bizonyos Gilinski, a Cabo de Hornos nevű spanyol hajón útnak indulnak. A következő távirat már rejtélyesebben hangzott, arról szólt, hogy „Hirsch és ORKI társai" megkezdték utazásukat. Lázas munka kezdődött, annak felderítésére: mit jelent az ORKI? Kim munkatársai valami trockista földalatti szervezetre gyanakodtak, amely a németekkel együttműködve akar borsot törni a Szovjetunió orra alá.

A német ügynökök hajója kikötött Trinidadban, ahová Kim előzőleg táviratot küldött a brit biztonsági tisztnek, hogy tartóztassa le Hirscht, Gilinskit és a hajó néhány más utasát, akiket gyanúba fogtak, hogy kapcsolatban lehetnek azzal, amit az ORKI feltehetően jelent... Kim ugyancsak drukkolt, mert semmi joga nem volt letartóztatási utasítást kiadni, azt előzőleg jóvá kellett volna hagynia az MI5-nek, a gyarmatügyi minisztériumnak, a trinidadi kormányzónak és így tovább. A trinidadi biztonsági tiszt azonban a tettek lelkes embere volt, fütyült a formaságokra és amint a hajó kikötött, nyomban letartóztatta Hirschéket, egy tucatnyi utassal együtt.

Szerencsére Hirsch annyira megijedt, hogy nyomban vallott, mondván: esze ágában sem volt a német kémfeladatokat végrehajtani, csak azért vállalta, hogy ilyen módon eljusson Európába. A többi utas holmija átkutatásánál kisebb-nagyobb mennyiségben találtak olyan tárgyakat, amelyeket csempészárunak lehetett minősíteni, s így némi üggyel-bajjal azok lefogása is igazolható volt.

Ekkorra már Philby is megfejtette az ORKI szó rejtélyét. Visszakérdezte ugyanis a rejtjelfejtőket, nem lehet-e valami technikai hiba a távirat megfejtésénél, ugyanis egyik beosztottjának az a zseniális gondolata támadt, hogy a négy betű DREI szót is jelenthet, amennyire a rejtjelző készülék működését ismerik. Rövidesen megjött a válasz:

rendkívül sajnálják, nem is értik, hogyan tévedhetett a gépük ekkorát, az ORKI szó valóban DREI, vagyis három és a távirat azt jelezte, hogy „Hirsch és három társa" útnak indultak a Cabo de Hornoson . . .

A V-ügyosztály hírforrásai közé tartozott a baráti és semleges országok diplomáciai futárainak hírektől való „kifosztása", ami a diplomáciai poggyász átkutatásával történt. A jámborabb szövetségesek futárait egyszerűen rávették, hogy helyezzék el csomagjaikat a brit biztonsági tiszt páncélszekrényében, amíg „kicsit megnézik a várost", vagy éppen arról gondoskodtak, hogy a futár repülőgépe ne indulhasson menetrendszerűen és a derék diplomata rákényszerüljön a városnézésre. Rendkívül bonyolult eljárás volt a csomagok felnyitása. Minden pecsétet, hajtást lefényképeztek, esetleg vegyelemeztek is, hogy hajszálpontosan úgy csomagolják vissza a diplomáciai poggyászt, mintha azt sosem bontották volna fel.

Egyszer megtörtént, hogy a lengyel futárcsomag piros pecsétje a visszacsomagolásnál lilára változott. és sehogyan se tudtak egy megfelelő piros pecsétet visszarakni rá. Szerencsére ez postai küldemény volt, így szegény lengyeleket egyszerűen értesítették, hogy a „futárcsomag elveszett".

Új színt hoztak a V-ügyosztály munkájába az amerikai kollégák, akik összekötőként és tapasztalatcsere céljából érkeztek az óceánon túlról. Kim ekkor még nem is sejtette, milyen szerepe lesz az amerikai hírszerzőkkel való közös munkájának titkosszolgálati karrierje alakulásában.

VIII. FEJEZET

AMERIKA A SZÍNRE LÉP

ANNA VOLKOV SZERETŐJE ÉS CHURCHILL
TITKOS ÜZENETEI —
STEPHENSON, AZ AGILIS SZABÓTÖR, ÉS AZ FBI —
AZ OSS SZÜLETÉSE —
„KÜLDJENEK VÉGRE EGY SMITHT" —
COWGILL AMERIKÁBA MEGY —
ALLEN DULLES BERNI LÁTOGATÓJA —
KIM NEM IS OLYAN BOLOND, MINT AMILYENNEK LÁTSZIK

Az amerikaiaknak bőven volt tapasztalatuk arról, hogy a brit titkosszolgálattal érdemes és szükséges együttműködni. Egy esetet azért is érdemes megemlíteni, mert annak egyik főszereplője éppen Guy Burgess volt.

Guy ekkoriban került az újonnan létesített SOE D-osztályára, s szovjet összekötői meg akarták könnyíteni számára az előrejutást a brit titkos szolgálatban. Ezért adták neki — állítólag — azt a tanácsot, hogy hívja fel angol megbízóinak figyelmét egy Londonban élő fehér orosz emigráns, Anna Volkov személyére. Burgess barátságot kötött az asszonnyal, aki orosz teázót tartott fenn Kensingtonban, a Harrington Roadon. Az MI5 megfigyelte Volkovékat, s hamarosan rájött, hogy Anna férje, a volt cári admirális, ártalmatlan és szenilis öregember, leányuk mindenféle pronáci szervezettel működik együtt, az asszony olaszokkal barátkozik, de különben semmi érdekeset nem találtak. Burgess mégis szorgalmasan látogatta Volkovnét, s az egyszer elmesélte neki, hogy új barátja van, egy bűbájos fickó, aki az amerikai nagykövetségen dolgozik. Beszélgetés közben megemlített egy fotografust is, akihez néha eljárnak az amerikai fiújával. Az MI5 emberei figyelték a fotografust, és

megállapították, hogy Anna Volkov szeretője Tyler Kent, az amerikai nagykövetség rádiós rejtjelező tisztviselője. Ezek után házkutatást tartottak az érdekeltek lakásán. Találtak is több mikrofilmet, amelyeken — Churchillnek Roosevelt elnökhöz intézett titkos üzeneteit olvashatták.

Kentet az MI5 kémelhárító tisztjei Joseph Kennedy, akkori amerikai nagykövet jelenlétében vallatták. Kennedy nagykövet kijelentette: „Az amerikai külügyminisztérium megfejthetetlennek ítélt rejtjelkulcsának Kent volt a felelős alkalmazója. Miután árulóvá lett, az amerikai diplomáciai szolgálat hírközlése egy időre teljesen leállt, s ez a történelem egyik legszomorúbb pillanatában történt — a dunkerque-i visszavonulás és Franciaország eleste után."

A Churchill-üzenetek rendkívül bizalmas témájúak voltak, és bizonyára joggal állították, hogy ha ezek nyilvánosságra kerülnek, Rooseveltet nem választják meg újra elnökké, és talán az egész amerikai háborús részvétel másként alakul. Mindenesetre Burgess óriási szolgálatot tett Anna Volkov leleplezésével. Churchill jutalmul meghívta őt hét végére chequersi miniszterelnöki kastélyába, és megajándékozta Anglia történetéről írt könyvének dedikált példányával. Burgess, aki különben is szenvedélyes könyvgyűjtő volt, szökése után, moszkvai lakásán is büszkén mutogatta látogatóinak ezt a Churchill-kötetet.

Ettől az epizódtól eltekintve, a fasiszták elleni háborús erőfeszítések megkövetelték az angol és amerikai titkosszolgálat együttműködését. 1940-ben az angolok egy Brit Biztonsági Koordinációs Bizottságot küldtek New Yorkba. Vezetője William Stephenson acélgyáros, kiváló szervező volt, aki azt a feladatot kapta, hogy „segítsen az amerikaiak által Angliába küldött szállítmányok útjának biztosításában". A megbízás abból a feltételezésből született, hogy az Amerikában élő németek min-

dent elkövetnek majd az Angliának nyújtott segítség szabotálására, s ezeket a várható szabotázsakciókat kellett volna Stephensonnak felderítenie. Ezzel kapcsolatban természetesen együtt kellett működnie az amerikai biztonsági szolgálattal, a Szövetségi Nyomozó Irodával, az FBI-jal, amelynek a hírhedt Hoover volt az elnöke.

Stephenson személyes barátja volt Churchillnek, nagyobb súllyal és befolyással rendelkezett, mint bármely más angol titkosszolgálati tiszt. Hamarosan rájött, hogy nem sokat kell tartania az Amerikában élő németek szabotázsakcióitól, és egészen más kérdésekkel kezdett foglalkozni. Egyrészt megszervezte az angol szabotázsakciókat a tengelyhatalmaknak szánt szállítmányok ellen, és Hoover egyre sanyarúbb képeket vágott azokra a hírekre, hogy Stephenson „durva fickói", kikötőmunkások és más kétes elemek, ismételten és alaposan összeverték a tengelyhatalmak hajóira rakodni próbáló kollégáikat. Mindent összevetve: Stephenson néhány hónap alatt több szabotázst szervezett az Egyesült Államok területén a fasisztáknak szánt küldemények ellen, mint amennyit az Amerikában élő németek egész életükben az angolszászok ellen. Ezt még eltűrte volna Hoover és az FBI, ám Stephenson nagyobb szabású politikai játékba kezdett.

A britek számára nyilvánvaló volt, hogy előbb-utóbb létrehozzák az Egyesült Államok offenzív kémszolgálatát. Ebben az időben csak az FBI, az amerikai kémelhárító működött, természetesen óriási költségvetéssel, míg külföldön egyes vállalkozóbb szellemű amerikai diplomaták próbálkoztak a kémkedés mesterségével, rendes szolgálatuk ellátása mellett. Ezen a munkán nem mindig volt áldás, ugyanakkor várható volt, hogy előbb-utóbb az amerikaiaknak is eszükbe jut, hogy ha már világhatalom lettek, szükségük van nemzetközi kémszervezetre is. Az angolok az így is, úgy is felállí-

tandó épületnek már a „földszintjén" is ott szerettek volna lenni s azt ajánlották: segítenek az amerikaiaknak a külön hírszerző szolgálat létrehozásában. Azzal érveltek, hogy az Egyesült Államoknak olyan helyeken is van diplomáciai kirendeltsége, ahonnan az angolokat a háború miatt kiutasították, például Vichy-Franciaországban, a Balkánon, sőt ebben az időben még Németországban is. Stephenson megnyerte Roosevelet az ötletnek, s az elnök utasítására létrehozták az amerikai OSS (Office of Strategie Services) szervezetét. Parancsnokát, Donovan ezredest, maga az elnök utasította, hogy működjék együtt a legszorosabban a három brit testvérszervezettel, az MI5-tel és az MI6-tal, valamint a háború idején létrehozott SOE-vel. Hoovert ez kihozta a sodrából. Ez az újabb kémszervezet elkerülhetetlenül átkalandozik majd az ő területére, az ő hatásköre csökkenni fog, és ami a legnagyobb baj, az állami költségvetésnek kémkedésre fordított hányadán két szervezetnek kell a jövőben osztozkodnia. Hoover úgy tekintett Stephensonra, mint aki intrikáival megtörte az FBI monopóliumát az Egyesült Államokban.

Hoover nem volt olyan ember, aki karba tett kézzel nézi az ilyesmit. Először is elküldte az FBI megbízottját, Kimballt, Londonba. Kimball kapcsolatot keresett a britek offenzív kémszolgálatának azzal a speciális részlegével, amely a külföldi kémelhárítással foglalkozott. Ez pedig a V-ügyosztály volt, Cowgill birodalma, amelynek Ibériai Szekcióját Kim Philby vezette.

Kim egyre nagyobb hatáskört kapott a V-ügyosztályon. „Hozzácsatolták" fokozatosan egész Észak-Afrikát, aztán Itáliát és Franciaországot is. Olyan személyiséggé nőtt a brit titkosszolgálatban, akivel a Londonba érkező amerikaiaknak feltétlenül találkozniuk kellett és feltétlenül együtt kellett működniük vele. Kim hajlandó is volt erre,

ám főnöke, Cowgill, rossz szemmel nézte az amerikaiakat. Nem mintha az öreg, reakciós, indiai zsandár Amerika-ellenes lett volna. Cowgill felismerte, hogy angliai ellenlábasainak, az MI5 kémelhárítóinak amerikai testvérszervezete, az FBI lépett a színre, és nyilvánvaló, hogy ezek majd összefognak ellene. Arra is rájött, hogy Hoover a brit és az amerikai titkosszolgálatok összehangolását azért akarja Londonban intézni, hogy ezáltal megkerülje a New Yorkba küldött Stephensont. Kim ennek ellenére barátságos és közlékeny volt Kimballhoz, majd utódjához is, akit az amerikai nagykövetség jogügyi attaséja címével küldtek Londonba.

Nem sokkal az FBI emberei után megérkezett az új amerikai offenzív hírszerzés, az OSS delegációja is. Egy Normal Pearson nevű költő vezette őket. Rendkívül vidám társaság volt az amerikai kompánia, nem győzték hangoztatni, hogy tanulni jöttek az angol bácsikához. Szakmailag sokkal tapasztalatlanabbak voltak, mint a korábbi FBI-összekötők. Cowgill mégis sokkal szélesebbre tárta előttük titkos információinak tárházát, mint az FBI rutinos kémei előtt. Azt remélte, hogy az OSS az offenzív hírszerzők természetes szövetségese lesz majd Angliában és az Egyesült Államokban egyaránt „a túlméretezett rendőrök" ellenében.

Kim támogatta az OSS fiatal szervezetét, bár az egyelőre inkább újabb gondokat okozott, mintsem hogy segítséget jelentett volna. Tájékoztatása temérdek időbe került. Olyan embereket küldtek rezidensként a különböző országokba, akikkel valóságos kínszenvedés volt az együttműködés. Liszszabonba például egy bizonyos Ray Olivera érkezett, aki úgy kezdte áldásos tevékenységét, hogy hivatalosan meglátogatta az angol rezidenst, és felszólította, hogy „működjenek együtt". Az angol helyi kémfőnök nem kapott előzetes értesítést Oliveráról, és — miután első meghökkenéséből fel-

ocsúdott — felszólította, hogy igazolja magát. Olivera operetthőshöz illő mozdulattal nyitotta fel dogeszre tömött aktatáskáját és a jobb sorsra méltó brit hírszerző orra alá tartotta. A táska tele volt dollárkötegekkel. „Ez az igazolványom" — mondta Olivera.

Az OSS portugáliai „primadonnája" nemcsak az angolokat boldogította. Amerika ekkor már belépett a háborúba, s a nagykövetség különböző beosztottai, ki-ki a maga területén, megkezdte a hírszerző munka szervezését. Oliverának nem jutott semmi, hacsak nem akarták volna a szálakat összekeverni. A nagykövetség tanácsosa úgy döntött, hogy mindenki folytassa tovább a maga mesterségét, Oliverára pedig bízzák a kémelhárítást: azzal eddig nem foglalkozott senki. Oliverát e minőségében nagyon hamar és túlságosan sokan megismerték — és nyugodtan hozzátehetjük — megutálták, úgy, hogy rövidesen vissza kellett hívni.

Utóda, egy Di Lucia nevű férfiú, nagy ambícióval kezdett munkához. Rövidesen be is szervezte első ügynökét, egy bizonyos Alexander urat, aki ebben az időben már rendszeresen ellátta információkkal a náci Abwehrt, dolgozott az emigráns cseh kormány kémszolgálatának, és a legnagyobb örömmel vette, hogy ezentúl az amerikaiaktól is fizetést fog kapni egyébként teljesen megbízhatatlan híreiért. Kim nem mondhatta el, hogy a nácik titkos táviratainak ismeretében mi mindent tud erről az Alexanderről, így csak virágnyelven próbálta megértetni Pan ezredessel, a cseh titkosszolgálat vezetőjével, hogy jobb lenne ezt az embert békén hagynia. Az OSS-t gyengéden figyelmeztették, hogy Di Lucia semmivel sem kezdte szerencsésebben, mint elődje, Olivera. A kétségbeesett amerikaiak ezek után tanácsot kértek a portugáliai brit rezidenstől: ugyan mondaná meg, milyen típusú embert kell oda küldeniük, hogy harmadszorra ne lőjenek vele bakot? Az an-

gol hírszerző a következő távirati választ küldte: „Isten szerelmére, mondják meg nekik, hogy küldjenek végre olyan embert, akit egyszerűen Smithnek hívnak." Cowgill ellenezte. Kim mégis megmutatta ezt a táviratot az amerikai összekötő tisztnek, aki némileg zavarba jött, de derültséget mímelt, s megmagyarázta főnökeinek, hogy hangzatos latin nevű csirkefogók helyett egy megbízható amerikai üzletember jobban megfelelne erre a posztra.

1942-ben tovább nőtt Kim „birodalma", s 1943 elején már külső jele is volt annak, hogy a Secret Service vezetői nagy reményeket fűznek Philbyhez. Ekkor került sor Cowgill hivatalos amerikai látogatására, s Kim az osztály munkatársaihoz intézett körlevélből tudta meg, hogy Cowgill hivatali helyettese, Ferguson, ezúttal csak az adminisztratív ügyekben helyettesíti a főnököt, minden, a hírszerzést érintő érdemi kérdésben Kim Philbyhez kell az ügyosztály munkatársainak fordulniuk ....

Szegény Cowgill nem sejtette, hogy ez az útja végzetes lesz számára. Pedig Kim ekkor még nem tervezett ellene semmit, csupán a véletlen járt kezére. Hősünk továbbra is úgy dolgozott, mint eddig. Munkabírása óriási volt, késő estig maradt a hivatalában, vastag aktatáskányi elintézetlen ügyiratot vitt haza, s időről időre még éjszakai inspekciót is vállalt az SIS központjában, a londoni Broadway House-ban. Az éjszakai inspekción az ügyeletes hírszerző tisztnek kellett átvennie a világ minden részéből érkező jelentéseket. Egy-egy ilyen éjszaka rendkívüli módon kitágította Kim ismereteinek körét a titkosszolgálat szerteágazó munkájáról. Semmi kétség, hogy ezek az éjszakai inspekciók megérték a fáradságot — a szovjet hírszerzés számára is. Munkatársai, akik nem győzték dicsérni Kimet szorgalmáért, nem is sejtették, hogy Philby nemcsak annyit dolgozik, amennyi a

brit titkosszolgálatnak szükséges, hanem azon felül, amit ők látnak, még elvtársainak is elkészíti jelentéseit.

Szovjet összekötőjével való kapcsolata szempontjából Kimnek még a Londonhoz közel fekvő St. Albans sem volt a legjobb hely, s amikor szóba került, hogy az MI5-tel és az SIS más osztályaival való jobb együttműködés érdekében helyes lenne az ügyosztály központját Londonba telepíteni, lelkesen helyeselt. Cowgill jobb szeretett távol lenni a főnököktől, az MI5 folytonos információkat követelő embereitől, s azt hitte, hogy ezzel ügyosztályának többsége is egyetért. Elrendelte tehát — még amerikai útja előtt —, hogy demokratikus szavazással döntsék el az osztály tagjai: St. Albansban akarnak-e maradni, vagy beköltöznek Londonba? Mivel a szavazás nyilvános volt, Kim engedélyezett magának egy kis egyéni agitációt, különösen a gépírónők és titkárnők körében, akik már régóta unták St. Albans kolostori magányát és vágyakoztak a háborúban is vidámabb főváros után. Kimért különben is rajongtak munkatársai, így nem volt meglepetés, hogy a szavazatok óriási többsége a Londonba való visszatérés mellett szólt, és Cowgill nem tehetett mást, minthogy ezt búsan tudomásul vegye. Így költözött a V-ügyosztály a Ryder Streetre, mindössze öt percnyire a Broadway House-tól és negyedórányira az MI5 St. James Street-i főhadiszállásától. Cowgill már innen, a Ryder Streetről indult Amerikába.

Cowgill elutazása előtt néhány héttel közölte beosztottaival, hogy egy igen fontos ügyön dolgozik, C egyik helyettesével, Claude Danseyvel együtt. Személyesen akar foglalkozni a dologgal — mondotta —, csak nagy vonalakban ismerteti, azért, hogy ha valami felmerül ezzel kapcsolatban, szóljanak neki. Ezután előadott egy zavaros történetet, hogy a titkosszolgálat félrevezetésére ha-

misított dokumentumokat juttattak a kezükre, nyilván valamelyik ellenséges kémszervezet gigantikus blöfföt akar szervezni, hogy „esődbe húzza" a britek hírszerzőit. „Azt hiszem — mondta Cowgill —, hogy az araboknak valami közük van a dologhoz. Bármerre nézek, az akták között mindenütt előbukkan valami arab." Kim már el is feledkezett az egészről, ám Cowgill, elutazása előtt kivett egy vaskos dossziét a páncélszekrényéből és azzal nyújtotta át Philbynek, hogy ez az a bizonyos információs csapda, amiről a múltkor beszélt; kéri, nézze át Kim az anyagot és döntse el, hogy mit kezdhet vele. Arra is utasította Philbyt, hogy ha valami komolyabbat akar csinálni az ügyben, tanácskozzon főnökével, Danseyvel. Kim átnézte a dossziét — és nyomban megértette, hogy aranybányára bukkant.

1943 vége felé a németek veresége mindinkább nyilvánvalóvá vált, s a süllyedő hajóról menekülők száma megnövekedett. Olyan sok német jelentkezett politikai menedékjogot kérve a szövetségesek követségein, hogy külön utasítást küldtek a diplomáciai testületeknek: a legnagyobb elővigyázatossággal járjanak el a jelentkező németek, különösen az exnácik ügyében. Egyrészt lehetséges, hogy Himmler ilyen módon akar kémeket küldeni a szövetségesek táborába, másrészt a szovjet szövetségesben sem szeretnének olyan gyanút kelteni, hogy (az üzenet ezt a szót nem tartalmazta, de a gondolat mindenki számára nyilvánvaló volt: ismét) össze akarják szűrni a levet az angolok a németekkel. A légkör különben is tele volt gyanakvással, a legkülönbözőbb béketapogatózások érkeztek a tengélyhatalmak táborából. A titkosszolgálat vezetői úgy gondolkoztak, hogy a szövetséges diplomáciai missziónak nem feladata véres kezű nácikat az utolsó percben megmenteni a háborús bűnösök törvényszéke elől. (Azt ismét csak mellékesen említem, hogy Kim egyes élet-

rajzírói azzal vádolják őt, szándékosan becsülte le a német béketapogatózások jelentőségét, mert igenis attól tartott, hogy az angolok az utolsó menetben megint összefognak a németekkel a Szovjetunió ellen. Azt állítják például, hogy a náci titkosszolgálat főnökének, Canaris tengernagynak ilyen természetű próbálkozásairól szóló jelentéseket Kim tiltakozására tartották egy ideig vissza a brit hadikormány illetékeseitől.)

Tekintettel arra, hogy nem minden diplomata zseni, sőt egyik-másik nem mentes némi bürokratikus korlátoltságtól sem, az említett rendelkezést néha kissé mereven hajtották végre. Így például Svájcban a berni brit konzulátuson jelentkezett egy német, aki azt állította magáról, hogy a náci külügyminisztérium munkatársa. Berlinből jött, nagy csomó külügyi dokumentumot hozott magával az aktatáskájában, erről szeretne beszélni a katonai attaséval. Az attasé képtelenségnek érezte ezt a mesét, és azonnal kidobatta a németet a szobájából. A náci külügyi tisztviselő ezután a követségi titkárság vezetőjével próbálkozott, szintén sikertelenül. Senki sem akarta elhinni neki, hogy valaki egy titkos iratokkal teletömött aktatáskával egyszerűen átsétál a német határon Svájcba.

Németünket azonban nem lehetett elrettenteni. Ha az angolok kidobják, gondolta, megpróbálkozik az amerikaiaknál. A berni USA-követség titkára, értesülve a rémtörténetről, a látogatót Mr. Allen Dulleshoz utasította, aki ekkor az OSS svájci hírszerző központjának vezetője volt. Dulles az egyetlen értelmes dolgot cselekedte, amit ebben az esetben el lehet képzelni: „Szeretném látni azokat a dokumentumokat" — mondta a németnek.

Percek alatt meggyőződött róla, hogy az anyag hiteles és felbecsülhetetlen jelentőségű információkat tartalmaz. Azt mondják, annyira fellelkesedett, hogy tőle szokatlan lírai ellágyulással ecsetelte az aktatáska tartalmát Washingtonba küldött

jelentésében. Az okmányokról másolatokat készítettek és szövetségesi lojalitástól vezettetve, elküldték azokat a brit titkosszolgálatnak. Először Dansey kezébe kerültek, aki Svájcot saját rezervátumának tekintette, már kémkedés szempontjából, és rossz néven vette, hogy Dulles egyáltalán oda költözött. Képtelenségnek tűnt számára, hogy ez az amerikai újonc ekkora halat fogjon ki, méghozzá olyat, amelyet az angolok egyszer már visszadobtak a vízbe. Ezért kijelentette, hogy az okmányok — csapda, egytől egyig hamisítvány, és a tájékozatlan Dulles bedőlt egy ellenséges kémszervezet ravasz trükkjének. Mindamellett átküldte a dossziét Cowgillhoz, aki valamilyen rejtélyes okból az arabokkal hozta azt összefüggésbe, és — mint láttuk — azzal adta Kim kezeibe, hogy csináljon vele, amit akar.

Kim számára nyilvánvaló volt, hogy sem Dansey, sem Cowgill nem tanulmányozták át alaposan az iratokat. Az is nyilvánvaló volt, hogy Dansey azt akarta hallani Cowgilltől, amit ő eredetileg gondolt, vagyis hogy a dokumentumok hamisak. Kim agyában felvillant, hogy itt nemcsak ezekről az okmányokról, hanem az SIS-en belüli hatalmi harcról is szó van, hiszen Dansey és Cowgill nyilvánvalóan ellenlábasai voltak C másik helyettesének, Viviannek, aki sokért nem adta volna, ha az előbbi kettőre ilyen balfogás bélyegét rásüthetné. Mindamellett az első dolog Kim számára az volt: ellenőrizni a dokumentumok hitelét.

Mivel az okmányok nagy része német külügyi távirat volt, Kim a legegyszerűbb utat választotta az ellenőrzésre. Kiválasztott néhányat — a Tokióból érkezett táviratok egy részét — és elküldte azt a már említett rejtjel- és rejtszámmegfejtőknek, azzal, hogy hasonlítsák össze a rádiólehallgatók által elfogott titkos szikratáviratok szövegével. A táviratok zömét a tokiói német katonai attasé küldte a náci vezérkarnak, japán haditervekről és

a japánok szándékaira vonatkozó értesülésekről. Két nap múlva izgatottan telefonáltak a rejtjelmegfejtők, hogy a Kim által küldött táviratok közül három teljesen azonos az általuk már megfejtett rádióüzenetekkel, a többi pedig felbecsülhetetlen segítséget jelent embereik számára az új német diplomáciai rejtjelkulcs megfejtéséhez. Nem tudna-e Kim több ilyen táviratot is küldeni?

Kim tudott. Olyan tempóban látta el táviratokkal a megfejtőket, hogy alig győzték a munkát. Mikor a Dullestől kapott anyag egyharmada már keresztülment a kezükön és egész sereg adat bizonyította hiteles voltukat, s egyetlenegyről sem merült fel a hamisítás gyanújának árnyéka sem, Kim elhatározta, hogy tovább lép. A megfejtett szövegeket, illetve az eredeti táviratokat témakörök szerint csoportosítva, eljuttatta a megfelelő katonai és miniszteriális szervekhez, szándékosan túl szerény formában, jelentőségüket alábecsülve — nehogy Dansey idő előtt megneszelje a dolgot. A hadügyminisztérium, a haditengerészet, a légierő azonnal reagált — az anyag nagyon értékes, újabbakat kérnek. A külügyminisztérium higgadtabban viselkedett, de nyomban szétküldte az anyagot az illetékes osztályoknak értékelés végett. Kim ezután írásbeli indokolást kért a rejtjelmegfejtőktől, arra vonatkozóan, miből állapították meg a táviratok eredetiségét. Ily módon felszerelve, kihallgatásra jelentkezett Danseynél.

A kihallgatás kínos volt, fél óra hosszat tartott. Dansey először őrjöngött, de aztán erőt vett magán, mert nyomban belátta; egy szava sem lehet, hiszen elmulasztotta az okmányok megvizsgálását, Kim pedig éppen ezt tette. Dansey mégis ingerült előadást tartott Philbynek arról, milyen következményekkel jár, ha az OSS hírszerzőit, ezeket az amerikai bivalyokat, szabadjára engedik a svájci porcelánboltban. Szétrobbantják az egész hálózatot, leleplezik a hírforrásokat; tapasztalt hírszerző

tiszt nem ment volna olyan könnyen bele ebbe az ügybe, mint ahogyan azt Kim megtette. Mikor Dansey berekedt és Kim egy kis lélegzethez jutott, tisztelettudóan megkérdezte: hogy kerül az OSS ebbe az ügybe? Senki sem tudja, sem a saját ügyosztályán, sem a miniszteriális és hadügyi szervekben, hogy az egész anyagnak valami köze is volna az OSS-hez. Úgy tekintették, hogy ez a mi anyagunk — magyarázta Kim, mint maga a megtestesült ártatlanság — és tőlünk kértek további információkat. Dansey egy percig kővé dermedten bámult rá, aztán azt mondta: — „Hát csak folytassa. Maga nem is olyan bolond, mint amilyennek gondoltam."

Mikor Cowgill hazajött, Kim jelentést tett a berni dossziéról. A főnök izgatottan érdeklődött, mit szólt Dansey az egészhez? Megkönnyebbülten értesült róla, hogy nincs semmi baj, és megkérte Philbyt, hogy továbbra is ő foglalkozzék ezzel az üggyel. Kim legnagyobb meglepetésére a forrás nem dugult el, a német kiváló hírszerzőnek bizonyult és még több hasonló látogatást tett Bernben, tömött aktatáskájával.

MINDEN — DE SZÓ SZERINT MINDEN — ÁRON . . .

KÉMKEDJÜNK SZÖVETSÉGESÜNK ELLEN! —
COWGILLNAK MENNIE KELL — EGY KIS INTRIKA —
A FŐNÖK KERESZTNEVÉN SZÓLÍTJA PHILBYT —
EGY SZÓT SEM AZ AMERIKAIAKNAK! —
A IX. ÜGYOSZTÁLY ÉLÉN —
HORIZONTÁLISAN VAGY VERTIKÁLISAN KELL-E
KÉMKEDNI? — SZOVJET HIRSZERZŐ
AZ ANGOLOK SZOVJETELLENES KÉMSZOLGÁLATA ÉLÉN

1944-et írtak, a háborúnak még korántsem volt vége, de ezt a véget már mindenki előre látta. A brit titkosszolgálat már a lehetséges új ellenséget kereste, és kézenfekvő volt, hogy azt hol találja meg. A két világháború között a brit kémszervezet legfőbb erőforrásait a Szovjetunió és a kommunizmus elleni harcra fordították, vagy ahogy házi szóhasználattal a szovjet kormányt és a nemzetközi kommunizmust együtt nevezték: a bolsevizmus ellen. Világos volt, hogy a brit hírszerzők a háború után vissza akarnak térni a kedvenc vadászterületükre, és kitűnt, hogy az ország vezetőinek semmi kifogásuk sincs ezellen. Egyelőre egy elsorvasztott kis szekció, a IX. ügyosztály foglalkozott a szovjet ügyekkel. Összesen négy alkalmazottja volt, beleértve a vezetőt, egy bizonyos Currie-t is, aki már erősen közeledett a nyugdíjkorhatárhoz. Olyan szigorúan titkos volt minden, amit csinált, hogy senki sem akart közeledni hozzá, és öregségén, valamint egyre jobban elhatalmasodó süketségén kívül ez a titokzatosság is elszigetelte minden esetleges információs forrástól.

Nem kis dolog, hogy az antifasiszta háború fo-

lyamán, a brit kormány elhatározta: megkezdi szövetségese és harcostársa, a Szovjetunió elleni kémhálózat újjászervezését és jelentékeny megerősítését. Az elhatározás 1944. július 6-a, a második front megnyitása, ahogy Angliában nevezik, az „Ítéletnap" előtt történt, s Kim minden életrajzírója elismeri, hogy ez bizonyos erkölcsi alapot adhatott a szovjet embereknek a felháborodásra. Ezzel párhuzamosan a britek megszervezték a minisztertanács hadiirodáját (Cabinet War Room), amelynek feladata volt az Európában előnyomuló szövetséges csapatok mellett kiépíteni a brit kémhálózatot a felszabadított országokban. Az ebben a szakmában járatos szerzők szerint ez volt a britek egyik legnagyvonalúbb és legsikeresebb titkos akciója. Gondosan elkerülik, hogy bármilyen részletet is közöljenek erről, hiszen itt olyan munkáról van szó, amelynek hatását nyilván ma is érezzük, ha nem is sokat tudunk róla. Ezt a feladatot ugyanis nem bízták a hagyományos titkosszolgálatokra, bár közvetlenül Dick White, az MI5 „sztárja" irányította. Ezzel szemben a IX. ügyosztály C birodalmában maradt és Philby tudta, hogy az új posztra új főnököt keresnek.

Ezekben a hetekben Kim a szokottnál is gyakrabban találkozott és tanácskozott szovjet összekötőjével. Megmagyarázta neki, hogy két lehetőség van: vagy beolvasztják ezt az osztályt is az offenzív kémelhárítással foglalkozó V-ügyosztályba, vagy külön részleg marad, jelentősen megnövelt létszámmal és új vezetővel. Bármelyik eset következne be, bizonyosan tapasztalt hírszerző tisztet bíznak majd meg a vezetésével és ez a tiszt elsősorban Cowgill lehet. Ő valóban álmodozott is már arról, milyen nagyszerű lesz, ha véget ér a háború és istenigazában hozzáláthatnak a kommunistaellenes munkához. Az is előre látható volt, hogy a háború után az SIS-t elönti majd a taka-

rékossági hullám, sok embert elbocsátanak, s ezért valószínűtlennek tűnt, hogy hosszú ideig két kémelhárító részleget tartsanak fenn, egyiket a legfontosabbnak ítélt szovjetellenes feladatok ellátására, a másikat egyéb kisebb munkákra, mint az újfasiszták szervezetei vagy más jelentéktelenebb ellenséges csoportok ellen.

Kim szovjet összekötője az iránt érdeklődött: feltételezhető-e, hogy Philbynek valamilyen vezető tisztséget ajánlanak az új antiszovjet ügyosztályon? Ez valószínűnek látszott. De vajon biztos-e? Biztos csak a halál. Mi lenne — vetődött fel a kérdés —, ha nem Cowgill, hanem Kim lenne az új osztály vezetője? Nyilvánvaló, hogy ez óriási lehetőségeket tárna fel Kim számára a brit titkosszolgálat egész munkájának befolyásolására. A következő találkozón a szovjet összekötő határozott utasítást hozott a moszkvai központból: „Mindent, a szó szoros értelmében mindent meg kell tennie Kimnek azért, hogy ő legyen a IX. ügyosztály vezetője, akár összeolvad ez a V-ügyosztállyal, akár önálló marad. El kell ezt érnie — mindenáron." Magyarán ez annyit jelentett, hogy Cowgillnak mennie kell a Secret Service-ből. Már pedig ez azzal járt, hogy Kimnek szakítania kellett az aranyszabállyal, amelyhez egész titkosszolgálati karrierje során mindeddig tartotta magát, hogy tudniillik nem bocsátkozik hivatali intrikákba. Pestiesen szólva Cowgillt „meg kellett fúrnia", s Kim csak arra számíthatott, hogy ha ez sikerül, a kollégák majd csak elfelejtik Cowgill távozásának körülményeit és nem fogják súlyos bűnéül felróni ezt az akciót. (Valójában az ellenkezője történt, különösen ami a titkosszolgálat legfelsőbb rétegét illeti: azok éppen Kim vezetői képességeinek próbáját látták abban, hogy sikerült Cowgillt félreállítania.)

Kim tehát munkához látott. Gondosan felmérve a terepet, először Vivian ezredeshez, C első

helyetteséhez fordult. Ő volt Cowgill közvetlen felettese, hiú és határozatlan ember, aki szinte egyformán félt C-től és Cowgilltől is, de ez utóbbit, mivel beosztottja volt, még leplezetlenül utálta is. Cowgill sem titkolta megvetését Viviannel szemben, rendszeresen „átnyúlt a feje fölött" és közvetlenül tárgyalt C-vel. Kim gyakran került kényelmetlen helyzetbe amiatt, hogy Vivian neki sírta el emiatt bánatát.

Vivian tehát alkalmas volt a Cowgill elleni akcióra, de nem elég erős ahhoz, hogy ezt egymagában véghezvigye. Kim az SIS személyzeti főnökét, a főnöknek, Sir Stuart Menziesnek (emlékeztetőül írom le C teljes nevét) bizalmas tanácsadóját, Arnold-Forstert szemelte ki az akció kulcsemberéül. Energikus, világos fejű, bátor és lelkiismeretes hivatalnok volt Arnold-Forster, akinek sok gondot okozott az ellentét az offenziv kémelhárítók és az MI5 között. Kim biztosra vehette, hogy ha erről az oldalról közelíti meg a dolgot, Arnold-Forsterben szövetségesre talál Cowgill ellen. Csak a módon kell gondolkoznia, hogyan hívják fel az ügyre Arnold-Forster figyelmét?

Mindezt Kim maga írja le, életrajzírói inkább csak találgatásokba bocsátkoznak, s olyan állítást is megkockáztatnak, hogy Kim azt mondta Viviannek: Cowgill „illojális" vele szemben. Ez valószínűtlen. Kimnek semmit sem kellett mondania ahhoz, hogy ez a két ember jobban utálja egymást, mint ahogyan évek során felgyűlt ellenszenvük ezt amúgy is meghatározta. Kim csupán azt tette, hogy amikor Vivian ezredes sóhajtozott, a szokásosnál együttérzőbben beszélgetett vele és felvetette: nem volna-e helyes, ha közvetlen találkozót hoznának létre az MI5 egyik helyettes vezetője, Guy Liddell, és az MI6 személyzeti főnöke, Arnold-Forster között, hogy közvetlenül beszéljék meg, mit lehetne tenni a kémelhárítók ellen örökké hadakozó Cowgill-lal? Vivian örömmel kapott

az ötleten. Kim nem tudta, hogyan történt **a** dolog, de következő találkozásukkor Vivian csillogó szemmel közölte vele, hogy a beszélgetés megtörtént. „Azt hiszem — mondotta —, ez végre felnyitotta Chris szemét." (Arnold-Forster keresztneve Christopher volt, és a titkosszolgálat vezetői, amint ez ilyen „családi vállalathoz" illett, egymás közt becenevükön szólították kollégáikat.)

Kimet nemsokára hívatta Arnold-Forster, s anélkül, hogy Cowgill nevét egyszer is megemlítették volna, hosszú beszélgetést folytattak a titkosszolgálat várható problémáiról, amelyekkel a béke beköszönte után szembe kell majd nézniük. Nyilvánvaló volt, hogy Arnold-Forster közvetlen benyomásokat akart szerezni Philbyről.

A következő lépés a külügyminisztérium „meggyúrása" volt. A Foreign Office állandó összekötőt tartott a titkosszolgálatnál. Ezt az embert Patrick Reillynek hívták és nem egy közös akciót bonyolított le Kimmel, például együtt csinálták a náci ügynökök kifüstölését Spanyolországból. Cowgill, mintha a végzet vesztébe üldözte volna, éppen akkor kezdett egyik szokásos „hivatalközi hadjáratába", ezúttal nem az angol, hanem az amerikai kémelhárítók, méghozzá azok főnöke, Hoover ellen. Vivian megmutatta Kimnek azt a memorandumot, amelyet Cowgill C elé terjesztett aláírás végett, s amelyben veszettül kirohant Hoover ellen, mert az „politikai céljainak rendeli alá a kémelhárító munkát". Cowgill azt akarta, hogy ezért rendszabályozzák meg Hoovert amerikai felettesei. Kim ugyan tudta, hogy Cowgill állításában sok az igazság, de a fogalmazvány olyan otromba kifejezéseket használt, hogy a külügyi összekötő, Patrick Reilly, ezt a megjegyzést írta rá: „Véleményem szerint V (már említettem, hogy az ügyosztályok vezetőjének rejtjeles neve azonos volt azzal a betűvel, amelyet maga az osztály viselt, így Cowgill jele a V betű lett) fogalmazvá-

nya teljesen alkalmatlan a továbbküldésre, ha C ezt megtenné, nevetségessé válnék."

Reilly egy új fogalmazványt kért Viviantől, aki annak megírását Kimre bízta. Kim mindössze fél oldalon, udvarias formában közölte ugyanazt, amit Cowgill tajtékozva vetett papírra és Viviannel együtt személyesen adták át az új fogalmazványt Reillynek. Kim magukra hagyta őket, de másnap Vivian közölte vele: „Nagyon, nagyon érdekes beszélgetésem volt Patrickkel."

Mintha az istenek is el akarták volna Cowgillt veszejteni, ebben az időszakban csapott össze a rejtjelmegfejtők két magas beosztású elhárító tisztjével, s ez a veszekedés — amelynek híre elkerülhetetlenül C-hez is eljutott — teljesen világossá tette, hogy a kormány rejtjel- és rejtszámmegfejtő iskolájában nem sok könnyet hullatnának Cowgillért, ha elmerülne a süllyesztőben.

Elérkezett a nap, amikor Vivian hívatta Kimet, és elébe tette a főnök számára készített feljegyzését arról, hogy a szervezetben gyökeres változtatásokat kell végrehajtani, hogy felkészítsék a békeidőben végzendő munkára. Az előterjesztés bő idézeteket tartalmazott Shakespeare Hamletjéből, részletesen jellemezte Cowgill összetűzéseit a titkosszolgálat legkülönbözőbb osztályaival, és egy Kim Philbyről szóló lelkes dicshimnusszal zárult, valamint azzal a javaslattal, hogy őt nevezzék ki Currie, a IX. ügyosztály jelenlegi vezetője utódául. Erre a posztra Cowgill pályázott, s miután nem kapta meg, beadta lemondását.

Nem sokkal később C hívatta Kimet. Nem először találkoztak, de a légkör most már a titkárságon is a szokottnál jóval melegebb volt. Miss Pettigrew és Miss Jones, a főnök két titkárnője szokatlanul melegen fogadták Kimet, amíg az várakozott, hogy C szobája felett kigyulladjon a zöld lámpa — ez volt a szokásos jel, hogy a kihallgatásra jelentkező beléphet. Menzies most először

szólította Philbyt a keresztnevén, és megmutatta neki Vivian memorandumát. Kim udvariasan úgy tett, mintha végigolvasná. C megkérdezte tőle, mit szól a javaslathoz, elfogadná-e Currie posztját? Kim kissé zavartan, de tisztelettudóan válaszolt: reméli, nem veszi a főnök rossz néven, ha megmondja, hogy sokkal boldogabb lenne ebben a megtisztelő feladatkörben, ha elkerülhetne minden nézeteltérést az MI5-tel. Reméli, hogy ez talán sikerülhet is, de mégis nem kellene-e megbizonyosodni arról, hogy az MI5-nek nincs kifogása az ő kinevezése ellen? Természetesen C dönt, de az ő, Kim önbizalmát határozottan növelné, ha az MI5, amellyel mindennapos kapcsolata lesz, írásban nyilatkozna, ami, mellékesen szólva, megóvná a titkosszolgálatot a kémelhárítók részéről bekövetkezhető későbbi kritikáktól.

Kim még be sem fejezhette, amikor C gyönyörűségtől csillogó szemmel bólogatott: a javaslat ragyogó. Sir Stuart rendkívül sokat köszönhetett annak a képességének, hogy megfelelő fedezéket talált intézkedéseire a hivatali intrikák ellen és igazán meg tudta becsülni, mit jelent egy ilyen fontos kinevezésnél az MI5 főnökének, Sir David Petrie-nek hivatalos, írásbeli jóváhagyása. Ezt egyébként megkapták, Petrie melegen helyeselt Kim kinevezéséhez — C el volt ragadtatva, Kim nemkülönben.

Kim számára ez a siker legfőbb vágya beteljesülésének tűnt. A helyzet valóban fantasztikus volt. A háború még folyt, a Szovjetunió a britek szövetségese, s a brit titkosszolgálat újjászervezett antibolsevista kémelhárító osztályának vezetője egy évtizednél hosszabb tapasztalattal rendelkező, kipróbált szovjet hírszerző tiszt, Kim Philby lett!

A Philby-story után nyomozók némileg zavartan vitatják, hogy a IX. ügyosztály valójában támadó vagy elhárító hírszerző munka végzésére alakult-e? Ám maguk is elismerik, hogy e kettő

között nehéz különbséget tenni és hogy elkerülhetetlenül offenzív kémszervezetté kellett válnia, hiszen a kémelhárítás módszereihez is hozzátartozott titkos ügynökök küldése az ellenséges területre. Kim leírja, hogy a IX. ügyosztály számára hatásköri definíciót készített, amely abban az időben teljesen szokatlan volt a Secret Service-nél. A brit titkosszolgálat magán viselte „az angol géniusz ragyogó rögtönzésekben való megnyilatkozását", ami egyebek közt azt is jelentette, hogy a hírszerző felvételét, felmondási idejét, nyugdíját, az egyes ügyosztályok hatáskörét semmilyen írásos szabályzat nem rögzítette. Kim újítást vezetett be javaslatával, hogy C hagyja jóvá a IX. ügyosztály feladatkörére vonatkozó előterjesztést.

Ebben a feljegyzésben az szerepelt, hogy „C utasításai szerint, de teljes felelősséggel Kim Philby szervezi a szovjet és általában a kommunista kémkedésről és felforgatásról szóló hírek szerzését és azok értékelését, a világ minden részén, kivéve a brit korona fennhatósága alatt álló területeket". Az előterjesztést C elfogadta, csupán egy bekezdést íratott hozzá. Ebben szigorú utasítás szerepelt arra vonatkozóan, hogy — tekintettel a Szovjetunió szövetséges voltára — különös gonddal kell vigyázni, nehogy bármi is kiszivárogjon a IX. ügyosztály újjászervezéséről. Közölte is Kimmel, hogy elsősorban arra gondol: az amerikaiaknak egy szót sem szabad szólni az egészről, mert azoktól eljuthat a hír a szovjet kormányhoz. Philby letette a nagyesküt, hogy egy szót sem szól — az amerikaiaknak. „Igazán pikáns helyzet volt" — emlékezik vissza, látható élvezettel, erre a beszélgetésre.

Kim hozzálátott az új ügyosztály megszervezéséhez. Megtartotta az egyik gépírónőt és egy ideig kénytelen volt együtt dolgozni egy — meggyőződése szerint az elmebetegség határát súroló idegállapotban levő — veterán ügynökkel, akit csak

Sanghaj Tipegőnek neveztek. Ettől az embertől úgy sikerült megszabadulnia, hogy körútra küldte a különböző kémállomásokhoz, neki kellett volna informálnia a rezidenseket az új ügyosztály megalakulásáról és feladatairól. Tipegő olyan körülményes titokzatossággal járt el, hogy a legtöbb helyről bizalmas táviratban érdeklődtek: nem hamis-e megbízólevele, mert egy igazi titkos ügynök semmiképp sem viselkedhet olyan feltűnő titokzatossággal, mint ahogyan Tipegő tette. Végül is az öreg sanghaji kém a közfelháborodás hullámain távozott a IX. ügyosztályról a nyugdíjasok békésebb táborába. Kim jobbára maga válogathatta meg munkatársait, s tekintettel arra, hogy mindenki tudta: a háború végén nagy elbocsátások következnek, valósággal körüludvarolták azok, akik továbbra is a titkosszolgálatban akartak maradni. Módjában volt válogatni, de nem utasíthatta vissza, ha felettesei ajánlottak valakit. Így került hozzá az MI5-ről egy rendkívül éleseszű és félelmetesen tapasztalt nő, Jane Archer. Szerencsére Jane Archer nem tudta, hogy egyszer már volt dolga Philbyvel. Ugyanis Jane Archer vezette 1937-ben Krivicki tábornoknak, a szovjet hadseregből dezertált hírszerző tisztnek a kihallgatását. Krivicki — aki később, mindenből kiábrándultan öngyilkosságot követett el az Egyesült Államokban — említést tett egy angol újságíróról, akit a szovjet hírszerzés Spanyolországba küldött a polgárháború idején. Akkoriban nem sikerült felderíteni, ki ez az angol újságíró ... Mindenesetre kettőjüknek érdekes volt együtt dolgozni.

A munka nagyon is szürkén kezdődött, nemcsak azért, mert szinte alig volt ügynökhálózat, amelyre támaszkodhattak volna, hanem azért is, mert először helyiséget kellett találniuk, berendezkedniük — az elemi anyagi feltételek megteremtésével telt az idő. Közben Kim gyakran tanácskozott az MI5 szovjetellenes kémelhárító csoportjának ve-

zetőjével, Roger Hollisszal, aki a British—American Tobacco Companytól, vagyis a nemzetközi dohány- és cigarettaüzletből került a kémelhárítóhoz. Mind a ketten részt vettek abban a bizottságban, amely a különböző hírszerző szervezetek kommunistaellenes tevékenységét összehangolta. Kim nagyon jól tudta, hogy Hollis se ment sokra a szovjet kémszolgálat elleni harcban, viszont igen jól ismerte a brit kommunisták tevékenységét, azon egyszerű oknál fogva, hogy a párt King Street-i székházát telerakta lehallgatókészülékekkel. Nem kis megelégedéssel töltötte el Philbyt, hogy az így összegyűjtött anyag következetesen azt bizonyította, hogy az angol kommunista párt minden erejével részt vesz az antifasiszta háborús erőfeszítésekben, olyannyira, hogy a legnagyobb kommunistafaló, a belügyi államtitkár sem találhatott ürügyet a párt betiltására.

1945 elején Kim meglátogatta a brit hírszerző állomásokat Franciaországban, Németországban, Olaszországban és Görögországban. Azt tapasztalta, hogy tervszerű kémtevékenységgel alig sikerült valamit elérniük a briteknek, nem sikerült behatolniuk a Szovjetunióba. Legfőbb hírforrásuk az onnan dezertáló, a „szabadságot választó" hírszerző tisztek és diplomaták maradtak. Világos volt, hogy évekig tartó munkára van szükség a Szovjetunióba való behatolásra.

Kim olyan magas rangot ért el a titkosszolgálatnál, hogy elkerülhetetlenül részt kellett vennie azoknak a bizottságoknak az ülésein, amelyeken a Secret Service politikáját kialakították. Idejének jó része ülésezéssel telt el; gyakran hasznos, még gyakrabban nagyon is unalmas időtöltés volt ez. Mindenesetre alkalma volt hozzájárulni a titkosszolgálat háború utáni átszervezéséhez, új, rendszeresebb és tervszerűbb tevékenységének a szervezeti megalapozásához. Az SIS újjászervező bizottsága 1945 szeptemberében kezdte meg munká-

ját. Részletkérdésektől eltekintve olyan elvi problémát is el kellett dönteniük, hogy a brit kémszolgálat a jövőben „vertikális" vagy „horizontális" szerkezeti alapon dolgozzék-e? Az első azt jelentette volna, hogy területi alapon szervezik meg a munkát, és egy-egy terület vezetői a hírek, információk megszerzéséért, feldolgozásáért, értékeléséért és az illetékes szervekhez való továbbításáért egyaránt felelősek. A „horizontális" szervezeti elv szerint külön választották volna az információk megszerzését, és azok feldolgozását, értékelését, továbbítását. Nehéz volt eldönteni, hogy melyik elv alkalmazása lenne célszerűbb. Kim azonban tudta, hogyha a területi felosztást fogadják el, akkor a Szovjetunióra vonatkozó értesüléseket minden regionális szervezet maga dolgozza fel és juttatja el az illetékesekhez. Úgy érvelt tehát, hogy a kémelhárítás egy és oszthatatlan feladat; felmerülhet valami Ausztráliában, ami fényt vet egy németországi ügyre, amelyik ugyancsak a szovjet kémszervezet tevékenységével kapcsolatos. Kim azért harcolt, hogy a szovjetellenes kémtevékenység minden szála egyetlen osztály kezében legyen, annál is inkább, mert remélhette, hogy ennek az osztálynak ő lesz a vezetője. Végül is ezt a „horizontális" elvet fogadták el az újjászervező bizottságban, és a tervet C lényegében jóváhagyta. Mindent összevetve óriási lépést tettek előre a brit kémszolgálat korszerűsítésében, rendszeres, szervezett munkája feltételeinek megteremtésében. A nagy átszervezés közepette szinte jelentéktelennek tűnt az a döntés, hogy a V-ügyosztályt megszüntették, pontosabban összevonták a IX. ügyosztállyal. Kim nemcsak Currie-nek, hanem Cowgillnak is utóda lett . . .

X. FEJEZET

A VOLKOV-ÜGY

MR. PAGE-NEK OROSZ VENDÉGE ÉRKEZIK —
TÁVIRATOZNI TILOS — KI UTAZIK ISZTAMBULBA? —
SZIDJÁK ÉS ÁLDJÁK A SZERENCSÉT —
KNOX HELM AKADEKOSKODIK —
NINCS VAGY NEM IS VOLT VOLKOV? —
AZ „ELTEVEDT" REPÜLŐGÉP

A második világháború végén Kim új IX. ügyosztálya már több mint száz emberrel dolgozott. Főhadiszállásuk a Broadway House-ban volt, a 7. emeleten, pontosan három emelettel C főnöki irodája felett. „A Philby-összeesküvés" című könyv szerzői megírják, hogy Kim rangbeli emelkedése a titkosszolgálatnál komoly hátránnyal is járt. A ragyogóan okos és csillogóan szellemes entellektuelek társaságát fel kellett cserélje a Secret Service és a kormánykörök magasabb régióinak társaságával, vagyis korlátoltabb, unalmasabb és műveletlenebb partnerekkel kellett együtt dolgoznia. Philby maga nem panaszkodik erről. Sok év múltán is bizonyos szakmai megbecsüléssel, sőt tisztelettel emlékezik meg C-ről és jó néhány munkatársáról. Semmi kétség, hogy a Secret Service háború utáni formájában sokkal komolyabb és veszedelmesebb szervezet volt, mint a kalandvágyó amatőröknek tarka gyülekezete, amely a háború első éveiben ezt a munkát végezte. Hősünket azonban nem az ő részükről fenyegette igazi veszedelem. Helyzete még sohasem volt olyan sokat ígérő, mint éppen most, amikor egy váratlan eset majdnem derékba törte Kim szédítő hírszerző karrierjét.

1945 augusztusában a főnök hívatta Philbyt, és egy aktacsomót tett elébe. Most nyomban nézze

át — kérte Kimet. Legfölül egy levél feküdt, amelyet a törökországi brit nagykövetségről küldött a Foreign Office-nak Knox Helm főkonzul (az angol diplomáciában miniszternek címezik). A levél sürgős utasítást kért a mellékelt iratokban levő ügyben. Az iratokból kiderült a következő:

Egy bizonyos Konstantin Volkov, az isztambuli szovjet főkonzulátus helyettes vezetője egy nap megjelent a brit nagykövetségen, és kollégáját, Mr. Page-t, az angol helyettes konzult kereste, szemmel láthatóan rendkívül izgatott állapotban. Amikor Mr. Page elé vezették, kijelentette, hogy politikai menedékjogot kér Angliában önmaga és felesége számára. Valójában ő a törökországi szovjet hírszerző szolgálat rezidense, mondotta, és ha menedékjogot, továbbá 27 500 angol font készpénzt kap (az angolok később úgy vélekedtek, hogy ez a különös összeg rubelben valamilyen kerek számot tesz ki), akkor értékes adatokkal szolgálhat. Hogy milyen adatokról van szó? Volkov átnyújtott egy kézzel írott, meglehetősen homályosan fogalmazott „étlapot", amelyen ilyen tételek szerepeltek: a szovjet NKVD épületeinek címe és leírása; riasztóberendezései szerkezetének ismertetése; a titkos ajtókat nyitó kulcsok lenyomatai; a biztonsági intézkedések sémája; a szovjet hírszerző szolgálat autóparkjának rendszámlistája; a Törökországban működő szovjet ügynökök névsora és a szovjet központtal való összeköttetésük módja stb. Végül, mintegy ráadásként, azt is megemlítette, hogy közölheti „három szovjet ügynök valódi nevét, akik közül kettő a külügyminisztériumban, egy pedig a kémelhárítás valamelyik osztályának vezetőjeként dolgozik, Londonban".

Mr. Page elképedten bámult a listára, Volkov azonban hevesen magyarázta, hogy ha nem tud rögtön dönteni, akkor csakis ő személyesen, kézzel írott üzenetben értesítse Londont, semmiképp se táviratozzon, mert az oroszok rendszeresen

megfejtenek egész sereg angol rejtjelezett táviratot. Különben tudja, hogy itt, az isztambuli nagykövetségen is van szovjet ügynök, aki ellenőrzi, amit gépen írnak, ezért ragaszkodik a kéziráshoz, és ahhoz is, hogy futárral küldjék ajánlkozását Londonba. Miután a helyettes konzul nem tudta az ügyet feletteseivel a helyszínen elintézni — a nagykövet, Sir Maurice Petterson, állítólag kijelentette: „Nem fogják a követségemet kémfészekké átrendezni. Intézzék az ügyet Londonon keresztül!" Page megállapodott Volkovval, hogy legkésőbb 21 napon belül választ ad és mindenben tartja magát a hírközlésre való megállapodásukhoz.

Így történt, hogy a Volkov-ügy körülbelül egy hetet utazott, amíg C asztalára, illetve Philby elé került. A nagykövetség javaslata az volt, hogy vizsgálja meg az anyagot valaki, aki mértékadó az ügy jelentőségének megítélésében. Kim úgy vélekedett, szerénytelenség nélkül állíthatja, hogy a Volkov-ügy teljes súlyának és fontosságának felmérésére ő a legmértékadóbb személyiség a brit titkosszolgálatban.

Nyilvánvaló volt, hogy Volkov Burgesst és MacLeant nevezheti meg, mint a Foreign Office-ban dolgozó, és magát Philbyt, mint a brit titkosszolgálatban működő szovjet ügynököt. Mindamellett elmélyedően komoly arccal csak annyit mondott a főnöknek: lehetséges, hogy rendkívül fontos nyomra bukkantak. Időt kért, hogy utána nézzen a dossziérendszerben, találnak-e valamit erről a Volkovról, és megígérte, hogy másnap reggel javaslatokkal jelentkezik majd a főnöknél. C megnyugodott és lelkére kötötte Kimnek, hogy másnap reggel első dolga legyen őt ebben az ügyben felkeresni. Kim visszament irodájába és magára zárta az ajtót. Egyedül akart maradni gondolataival — hiszen semmiféle dossziét sem kellett felnyitnia ahhoz, hogy tudja, nincs az osztályon adat

az isztambuli Volkovról. Végig kellett gondolni a lehetőségeket, és azt, hogy mit tehet ebben az ügyben. Azt rögtön felmérte, hogy mindenekelőtt időt kell nyernie, és ebben nagy segítségére van Volkovnak az a kívánsága, hogy ne használják a távirót hírközlésre az adott esetben. Kim túlzottnak találta ezt az elővigyázatosságot, mert az angol hírszerzés napról napra változó rejtjelkulccsal dolgozott, speciális esetekre pedig különleges megoldásokat használtak, de ebben a pillanatban esze ágában sem volt a hírközlés lassúsága miatt panaszkodni. Arra gondolt, hogy amint Londonban megszületik a döntés, a végrehajtás már elkerülhetetlenül más kezekbe kerül, s nem lesz módja többé irányítani az eseményeket. Nem adhat napról napra utasításokat az isztambuli vizsgálathoz futárok útján. Legjobbnak tűnt, ha azt tanácsolja a főnöknek, hogy Volkovot és feleségét helyezzék el a titkosszolgálat egyik „biztosított" lakásán Isztambulban, s aztán a törökök segítségével, vagy anélkül, csempésszék át őket az angol főhatóság alatt álló Egyiptom területére. Az egész ügyet egy Londonból Törökországba utazó megbízottnak kellene intéznie, és Kimben élt a remény, hogy ez a megbízott talán ő maga lehet. Ezek után az iratokat személyes páncélszekrényébe zárta és hazatért. Ezen az éjszakán különösen sokáig dolgozott — mondanom sem kell, hogy nem a brit titkosszolgálat számára ...

Másnap Kim jelentkezett C-nél és közölte, hogy a dossziérendszerükben szereplő Volkovok egyike sem azonos az isztambulival. Tekintettel a futárposta útján küldött utasítások nehézkességére, legjobbnak tartaná, ha egy pontos utasításokkal ellátott, az ügyet alaposan ismerő megbízottat küldenének Isztambulba. — Épp így gondoltam — mondta a főnök, és Kim keserűségére mindjárt hozzátette, hogy előző este együtt vacsorázott a klubjában Douglas Roberts őrnaggyal, aki a kö-

zép-keleti biztonsági szolgálat vezetője volt, az MI5 részéről. Douglas főhadiszállása Kairóban van, onnan könnyen átugorhat Isztambulba és megvizsgálhatja az ügyet. Kim elkeseredetten átkozta a szerencsét, amely nyilvánvalóan ellene fordult, de semmi ellenvetést nem tehetett. Roberts tapasztalt kémelhárító tiszt, mi több, folyékonyan beszél oroszul. Megbeszélték tehát az ügy részleteit, különösen azt, hogy a külügyminisztérium jóváhagyását kérik az akcióhoz. C azt ígérte, délután értesíti Kimet a fejleményekről.

Ebéd után a főnök hívatta Kimet. Leverten közölte vele, hogy ez a Douglas ugyan rendkívül bátor ember, de egyszerűen nem bírja a repülést és már meg is rendelte a hajójegyét jövő hét első napjaira, Liverpoolból Kairóba. Senki sem fogja rávenni — panaszkodott Menzies —, hogy ezt a szándékát megváltoztassa. Kim áldotta a szerencsét — bocsánatot kért önmagában, hogy előzőleg éppenséggel elátkozta — és úgy vélte, megvannak az előnyei is annak, ha egy kémszolgálatban csupa úriember dolgozik. Bár nem akart feltűnően cselekedni, most mégis azt javasolta: küldje C őt, Philbyt Isztambulba. Hamarosan át tudná adni az ügyosztály munkáját helyettesének, és amint a szükséges formaságokat elintézi, máris indulhat. A főnök nyilvánvaló megkönnyebbüléssel fogadta ezt az ajánlatot és személyesen kísérte el Kimet a külügyminisztériumba, ahol levélben utasították Knox Helmet, minden tekintetben legyen segítségére Philbynek. Kim ezek után a rejtjelező osztályhoz fordult, hogy lássák el különleges rejtjelkulccsal, és megkérte őket, adjanak mellé valakit, aki annak használatát begyakorolja vele. Ezzel ismét nyert egy értékes napot.

Tovább nem húzhatta az indulást, s elindult a kairói géppel. A külügyminisztériumtól olyan utasítást kapott, hogy Volkovval Page útján vegye fel a kapcsolatot, s ehhez kérje a nagykövet jóváha-

gyását. Mellé adták a külügyből John Reedet, aki korábban a moszkvai brit nagykövetség első titkára volt, és tudott oroszul. Neki kellett volna Kim és Volkov tárgyalásain a tolmács szerepét betöltenie.

A szerencse kitartott Philby mellett. Miközben éppen azon gondolkozott, hogy Reeddel talán elfogadtathatja azt a megoldást, hogy Volkovot részletesen csak Londonban szabad kihallgatni, mert hátha provokátor és mindenféle ismert névvel dobálózik. csakis azért, hogy fontos angol funkcionáriusokat lejárasson és gyanúba keverjen, szóval éppen azon törte a fejét, hogy vajon Reed elhinne-e ilyesmit, amikor a pilótafülkéből rádión közölték az utasokkal, hogy Málta fölött mágneses viharok dúlnak és a gépet Kairó helyett a tuniszi repülőtérre kell irányítaniuk. Kim újabb huszonnégy órát nyert.

Másnap olyan későn érkeztek Kairóba, hogy lekésték az isztambuli gépet. Végül is pénteken szálltak le az isztambuli repülőtéren, ahol a brit hírszerző állomás vezetője, Cyrill Machray várta őket. Jellemző volt a nagykövetségre, hogy Machray semmit sem tudott az ügyről, Knox Helm nem tartotta szükségesnek őt is értesíteni. Kim nem győzi hangsúlyozni, hogy ez a Törökországban még nagyon is tüskés diplomata később, budapesti nagykövet korában milyen készséges és segítőkész volt a brit titkosszolgálat ügynökeivel való együttműködésben. Főkonzulsága idején azonban még nem tartott a fejlődés ilyen magas fokán. Egyáltalán nem volt elragadtatva attól a tervtől, hogy a nagykövetség részt vegyen Volkov „eltüntetésében", és kijelentette, hogy az egész ügyet meg kell beszélnie Petterson nagykövettel — keresse fel őt Kim másnap reggel.

Szombaton Knox Helm elsősorban azért tett szemrehányást Philbynek, mert az nem mondta neki, hogy a nagykövet régi ismerőse — még

Spanyolországban találkoztak —, és csöppet sem szívélyesen adta át az üzenetet: Sir Maurice szívesen látja Kimet vasárnap yachtján, a Makoukon. Afféle úszó fogadást rendez, s aközben lesz alkalmuk beszélgetni.

Petterson barátságosan fogadta Philbyt, felelevenítette közös emlékeiket és a világért sem szólt volna egy szót sem a Volkov-ügyről. Végül is Kim törte meg a jeget és megjegyezte: úgy tudja, Pettersonnek bizonyos ellenvetései vannak a Londonból hozott cselekvési terv ellen, a Volkov-ügyben. „Miféle tervekről van szó?" — kérdezte a nagykövet, amiből Kim nyomban megértette, hogy Knox Helm nem lehetett nagyon bőbeszédű feltételével. Elmondta, miről van szó és Petterson azt kérdezte: mit szól ehhez a külügyminisztérium? Kim ismét nyelt egyet és közölte, hogy a Foreign Office levelét átadta Helmnek, s hogy a levél arra kéri Pettersont, adjon meg minden lehetséges segítséget a dolog lebonyolításához. Petterson bólintott: „Akkor nincs mit beszélni róla. Kezdjenek hozzá."

Még aznap este megbeszélték az akció részleteit és meghatározták az első lépést: Page hívja fel telefonon Volkovot és beszéljen meg vele egy találkozót. Page gyakran beszélt konzuli ügyekben Volkovval, az ilyen telefon nem kelthet gyanút.

Így is történt. Page felhívta a szovjet konzulátust és Volkovot kérte a telefonhoz. Kim hallotta, amint egy férfihang mond valamit és látta, hogy Page arcára kiül a megrökönyödés. Végül Page letette a telefont, és összeráncolt homlokkal bámult maga elé. „Nem tud jönni? — kérdezte Kim. — Ez igazán furcsa."

„Sokkal furcsább, mint gondolná — mondta Page. — Volkovot kértem, valaki odajött a telefonhoz, s azt mondta, hogy ő Volkov, de én tudom, hogy nem ő volt, mert ismerem Volkov hangját, számtalanszor beszéltem vele." Addig

ösztökélték Paget, amíg újra felvette a telefont, de most még elképedtebben tette le a kagylót. „Azt mondja a telefonosnő — jelentette ki felháborodottan —, hogy Volkov nincs bent. Egy perccel ezelőtt éppen ő kapcsolta nekem." A társaság tanácstalanul bámult egymásra. Végül megegyeztek, hogy másnap újból próbálkoznak, Kim pedig személyesen írta meg rejtjeles üzenetét C-nak, az eddig végzettekről. Ekkor már erősen remélte, hogy azon a bizonyos éjszakán nem dolgozott hiába, és a Volkov-ügyben már megtörtént a döntő lépés, ha nem is éppen a brit titkosszolgálat részéről.

Másnap reggel Kim, Page és Machray újra találkoztak, Page ismét telefonált, de azt a választ kapta a telefonos kisasszonytól, hogy „Volkov Moszkvában van" — aztán a vonal váratlan hirtelenséggel megszakadt. Elhatározták, hogy még egy kísérletet tesznek, Page személyesen megy el a konzulátusra, és kéri, hogy beszélhessen Volkovval. A brit helyettes konzul zavaros szemekkel, támolyogva tért vissza erről a kirándulásról, és kijelentette, hogy ő még ilyen bolondokházát, mint a szovjet konzulátus, sohasem látott. Kijelentették neki, hogy soha senki nem hallott Volkov nevű emberről, nem ismernek ilyent. Ezzel a dolog lényegében lezárult, nem volt más hátra, mint még egy személyes rejtjelkulccsal fogalmazott táviratot küldeni a főnöknek.

A Philby-ügyben nyomozó angolok szerint a történetnek folytatása is van, méghozzá elég kalandosan hangzó folytatása. E verzió szerint az isztambuli repülőtérre egy napon, nyilvánvalóan tévedésből, leszállt egy előre nem jelzett szovjet gép. Mire az irányítótoronyból intézkedhettek volna, hogy a repülő érkezésének okát megtudakolják, egy gépkocsi robogott elő a diplomáciai autók részére fenntartott területről, megállt a repülő mellett, egy fehér pólyába bugyolált embert ki-

emeltek belőle, berakták a gépbe, s az azonnal felszállt. A Philby-összeesküvés szerzői szerint a bebugyolált utas — Volkov volt, akit ilyen módon tüntettek el Törökországból. A történet nem hangzik egészen valószínűen, hiszen egy repülőgép érkezéséről rendszerint nem akkor kapnak jelzést az irányítótoronyban, amikor az már leszállott. Az is igaz, hogy 1945 augusztusában az isztambuli repülőtér felszerelése talán nem volt még olyan tökéletes. Akárhogyan is történt — Volkov elpárolgott, Kim „dolgavégezetlenül" tért vissza Londonba.

Zárójelentést kellett írnia, s ebben felsorolta Volkov eltűnésének „lehetséges okait". Az egyik feltevés az volt, hogy Volkov saját maga hozta fejére a vészt, mert ragaszkodott a futár útján való hírközléshez, így csaknem három hét telt el Pagenél tett látogatása és a londoni kiküldött Isztambulba érkezése között. Ennyi idő alatt a szovjet embereknek feltűnhetett vagy az ő, vagy a felesége rendkívüli idegessége, esetleg lehallgatókészülék volt a lakásán és az irodájában, s így szereztek tudomást terveiről. Kim még azt a feltevést is megkockáztatta, hogy Volkov idegileg összeroppant, vagy berúgott és maga mondott valamit kollégáinak, amiből azok rájöttek szándékára. Természetesen hangsúlyozta, hogy mindezek csak feltevések. Azt a lehetőséget, hogy a szovjet hírszerzést valaki idejében értesítette Volkov szándékáról, Kim nem tartotta szükségesnek a zárójelentésben megemlíteni.

XI. FEJEZET

BFX/51. TÖRÖKORSZÁGBAN

KIMET A „TEREPRE" KULDIK —
ORSZÁGNEVEK SZÁMMAL ÉS BETŰVEL —
NED BACSI ÉS JANKA NÉNI —
INFORMÁCIÓS BAZÁR ISZTAMBULBAN —
A „KEMTÜKÖR"-AKCIÓ — JORDANIA, MINDEN GRÚZOK VEZÉRE — NEM KÖNNYŰ ÁTJUTNI A SZOVJET HATÁRON — MIÉRT NEM AKART KIM ISZTAMBULBAN MARADNI?

Kimet szerencséje és hidegvére átsegítette a Volkov-ügy veszélyein, mégsem maradhatott soká a most már R—5 elnevezésű offenzív kémelhárító osztály élén. Amikor a brit titkosszolgálatot átszervezték, megállapodtak abban, hogy valamenynyi fontosabb hírszerző tisztnek jártasságot kell szereznie a „terepen" is, meg a londoni irodai munkában is. Kim, aki már hatodik évét töltötte a titkosszolgálatnál, mindeddig kémelhárító munkával foglalkozott, és angliai irodákban vagy kiképzőiskolákban tevékenykedett. Csak C és két helyettese mentesülhetett az alól, hogy külföldön, operatív munkában is kipróbálják hírszerzői képességeit. 1946 végén Philbyre is rákerült a sor. Kim tudta, hogy további előléptetése lehetetlenné válnék, ha vonakodna elvállalni a külföldi operatív kémszolgálatot. Így aztán örömmel fogadta a hírt, amelyet Sinclair tábornok közölt vele, hogy a törökországi kémállomás vezetőjévé nevezték ki, Isztambul központtal. Ez volt a Szovjetunió ellen irányuló kémtevékenység déli központja és innen irányították a Balkánon és Közép-Európában működő antibolsevista kémhálózatot. Ha ki is került Kim a Broadway House-ból, nem távolodott el túlságosan a központtól.

Munkáját annak a Douglas Robertsnek adta át,

aki annyira viszolygott a repüléstől, hogy elmulasztotta a Volkov-ügyet, s ő maga kiképzőiskolára ment. A kémállomás vezetőjének mindazt tudnia kellett, amit az ellenséges országokba küldött ügynökeik megtanultak. Kim csak annyi könnyítést élvezett, hogy — az osztályvezetés átadásával kapcsolatos teendői miatt — nem kellett minden vizsgát letennie. Azt állítja, hogy ez nagy szerencse volt, mert kellemetlen lett volna egy ilyen magas beosztású hírszerző tiszt számára, ha a gyakorlatokon sorra-rendre az utolsók közt végez. Ezzel szemben életútjának kutatói azt állítják, hogy ezekben a gyakorlatokban Kim remekül helytállt és éppen úgy kivívta bajtársainak szeretetét és csodálatát a gyakorlóterepen, mint az irodákban.

1947 januárjában a kiképzés is, az ügyek átadása is befejeződött. Kim tíz nap szabadságot vett ki és meglátogatta édesapját, a szaúd-arábiai Dzsiddában. A nagy arabista, az öreg St. John fia egyáltalán nem került a sivatagi romantika bűvöletébe és — bár megtanult valamit arabul — nem nyilatkozott túlságosan hízelgően szaúd-arábiai ismerőseiről sem, akikben — mint panaszolta — a „tudatlanság és szemtelenség olyan sajátságos kombinációját lehet felfedezni, amit a legjobb indulattal sem nevezhetnénk vonzónak". Annál melegebben emlékezik vissza apjára, aki mit sem tudott fia második — igazi — életéről, s akivel a legtöbb kérdésben nem értettek egyet, de kölcsönös szeretetet és megbecsülést éreztek egymás iránt. Ez különösen St. John részéről említésre méltó, mert az öreg híres volt arról, hogy senkit és semmit sem tisztelt.

Kim könnyű szívvel hagyta ott a sivatag sivárságát, Isztambul nyüzsgő-forrongó, vidám utcáiért, a Boszporusz öblének kék vizéért, amelyet lakása ablakából is láthatott. Szokása szerint nem ott telepedett meg, ahol többi kollégái laktak, hanem az ázsiai oldalon, Beylerbey lakónegyedében

bérelt villát. Közvetlen közelében kötött ki a csöpp hajó, amely Ázsia és Európa közt szállította az utasokat, ezen járt be Kim mindennap az irodába. Hivatalos címe: Nagy-Britannia törökországi nagykövetségének első titkára. A titkosszolgálatot újjászervező bizottság elrendelte, hogy az utlevélellenőrző, vízumokkal foglalkozó tisztviselők posztja nem lehet többé angol hírszerző rezidensek fedőfoglalkozása, hanem titkároknak, attaséknak kell őket beosztani a különböző diplomáciai képviseletekhez, olyan nagy helyeken pedig, mint Washington vagy Párizs, tanácsosi címet is kaphat a kémállomás vezetője.

Elhatározták azt is, hogy a különböző országok eddigi, rejtszámos nevét megváltoztatják. Az átszervezés előtt kétjegyű számokkal jelezték az egyes országokat. Németország jele volt 12, Spanyolországé 23 és így tovább. A rezidens jele az ország neve mellé rakott három nulla lett, beosztottai szintén ötjegyű számokat kaptak fedőjelül. A háború alatt az ellenséges kémelhárítók olyannyira megismerkedtek ezzel a titkos jelrendszerrel, hogy Isztambulban, ahol annak idején ugyanabba a mulatóba jártak a brit hírszerzők és a német Abwehr tisztjei, berúgott németek, angol kollégáikra kacsingatva, teli torokból úgy énekelték a „Deutschland, Deutschland über alles"-t, hogy „Zwölfland, Zwölfland über alles" (zwölf németül tizenkettőt jelent). Akár igaz ez a legenda, akár nem, a britek új rendszerre tértek át, és az egyes országokat betűkkel jelölték. Az Egyesült Államok jele BEE, Törökország BFX lett. A kémállomás vezetője minden országban az 51-es számot kapta. Beosztottait további két számjeggyel jelölték, vagyis az 51 után 01, 02, 07 számot kapták. Így lett hősünk BFX/51 jellel besorolva a brit titkosszolgálat külföldi rezidenseinek sorába.

Kim sokkal kevésbé volt elégedett a nevével, mint amennyire megtetszettek neki munkatársai.

Visszaemlékezéseiben barátságosan említi az útlevél-ellenőrző tisztet, bizonyos Whittallt, aki a török hírszerzéshez dezignált összekötő tiszt szerepét is betöltötte, és egyenesen elragadtatással ir Whittall titkárnőjéről, aki a kémállomás titkos irattárát kezelte. Ez a hölgy imádta a macskákat, állandóan tele volt velük az irodája, és ha Kim egy titkos aktát kért tőle, kedves mosollyal ezt a választ kapta: „Azt hiszem, az a fehér macska alatt lesz, és — teszi hozzá Kim — istenemre, ott is volt."

Hasonló élvezettel írja le a török kémszervezet embereit, akik jól ismerték az angol ügynököket, de megtűrték tevékenységüket, abban a biztos tudatban, hogy az kizárólag a Szovjetunió és a kelet-európai országok baloldali szervezetei ellen irányul, és semmiképpen sem árt Törökországnak. Mindamellett, hogy a török biztonsági hivatal jóindulatát szilárdabban biztosítsák, Kim rendszeres havi ellátmányt folyósított számukra, azon a címen, hogy ezzel honorálják a hivatalnak az angolok számára esetleg elvégzendő nyomozómunkáját. Ez a pénzügyi támogatás nem annyira az információk mennyiségének és minőségének javulásában, mint inkább a török hírszerző tisztek fizetésének gyarapodásában jelentett változást.

A török biztonsági hivatal Ankarában székelt, és egy nagy darab, teknősbékára emlékeztető kémtiszt vezetése alatt állott, akit Kimék egymás között csak Ned bácsinak neveztek. Kim rettegve gondolt a havonta egyszer kötelező látogatásra Ned bácsinál, amely minden alkalommal, szinte szertartásosan azonos körülmények között folyt le. Kim valami apróbb szívességet kért tőle, például, hogy segítsen egy ügynököt átcsempészni a török —örmény határon. Ilyenkor Ned bácsi megköszörülte a torkát, valamit suttogott a tolmács fülébe, és kávéért csengetett. A tolmács ezután közölte, hogy Kim adja át Ned bácsi embereinek az ügy-

nököt és a pénzt, ő majd lebonyolítja az akciót és közli az eredményt. Minél inkább megtanult Kim törökül, annál viharosabbak lettek a Ned bácsinál tett látogatások, mert a tolmács nem volt hajlandó pontosan lefordítani Kim kevéssé udvarias válaszait Ned bácsi generózus ajánlatára. Kim számításba vette ugyan, hogy a tolmács neve nem szerepelt a diplomáciai listán és nem élvezett mentességet Ned bácsi biztonsági szolgálatának embereitől, mégsem találta kielégítően gorombának azokat a kifejezéseket, amelyekkel szavait a tolmács Ned bácsinak interpretálta.

A török biztonsági hivatal isztambuli kirendeltségének vezetőjét Kimék — persze ugyancsak egymás között — Janka néninek emlegették. Kissé könnyelmű, nagyon élveteg és kiélt ember volt, akit vakbélbántalmain kívül tulajdonképpen már csak a pénz érdekelt. Kim a vele való kapcsolatot Whittallra bízta, ám évente kétszer fogadást adott tiszteletére. Ilyen alkalmakkor Janka néni egy rendőrmotorossal fél órával a fogadás kezdete előtt megérkezett, felhörpintett két-három pohár whiskyt, majd sürgős elfoglaltságára hivatkozva a többi vendég érkezése előtt eltávozott. Kimben egyre mélyebbre gyökerezett az a meggyőződés, hogy a Törökországhoz hasonló kicsiny államok biztonsági szolgálatának sem a pénze, sem a tapasztalata nem elegendő ahhoz, hogy komoly eredményeket érjenek el. Emlékirataiban felháborodással tiltakozik például azellen, hogy egyik szerző a libanoni hírszerzést „rendkívül hatékonynak" nevezi. Mindamellett — mint BFX 51 — kénytelen volt együttműködni Ned bácsival és Janka nénivel.

Isztambul jelentős város volt, már csak azért is, mert a Balkánról és Közép-Európából érkező emigránsok nagy része keresztülutazott rajta. Janka néninek és tisztjeinek feladata volt, hogy ezeket a — különben a kommunista előretörés

miatt menekülő — emigránsokat ellenőrizze és annyi információt szedjen ki belőlük, amennyit csak tud. Az így összegyűjtött híranyag egy részét a törökök átadták a briteknek. Az eredmény rendkívül sovány volt. Részben azért, mert a menekültek nagyon keveset tudtak, részben pedig azért, mert a kihallgatást vezető török biztonsági tisztek egyáltalán nem tudtak kérdezni. Kim embereinek akkor kellett fülön csípniük ezeket az emigránsokat, amikor a törökök már kiengedték őket a kezükből. Kiderült, hogy az Isztambulba került bolgárok, jugoszlávok és románok közül igen sokan — persze saját állításuk szerint — komplett kémszervezettel rendelkeznek hazájukban, amelyet közvetlenül menekülésük előtt „sikerült megszervezniük". Rendkívül készségesnek mutatkoztak a tekintetben, hogy ezeket a kémszervezeteket az angolok rendelkezésére bocsássák, feltéve, ha megfelelően megfizetik őket és az egyébként „ugrásra készen álló" ügynököket maguk a britek „aktivizálják". A negyvenes években híre ment, hogy a kémkedés jól fizetett foglalkozás, és a helyzetet még rontotta, hogy az amerikaiak meggondolatlanul felverték az információs piac árait. A hírvásárló állam könnyűszerrel elkölthetett milliókat is Isztambulban olyan értesülésekért, amelyeket kizárólag e város közigazgatási határain belül gyártottak számára és két fillért sem értek. A brit titkosszolgálat rengeteg időt töltött azzal, hogy megpróbálja kideríteni, a sok ajánlkozó közül valóban ki használható hírszerzésre. A londoni utasítások szerint egyébként Kimnek nem a délkelet-európai országokra, hanem a Szovjetunióra kellett erőfeszítéseit koncentrálnia. Az egyik lehetőség, hogy ügynököket küldjenek a szocializmus országába — a tengeren kínálkozott. Kereskedők, tengerészek bekukkanthattak a fekete-tengeri szovjet kikötőkbe, de ezek csak afféle „jöttem-láttam-elszaladtam" ügynökök voltak. Kim azt javasolta felette-

seinek, hogy a Szovjetunió keleti határain, Szovjet-Örményországon keresztül nyissanak szélesebb frontot a beszivárgás számára. 1947 nyarát tehát elsősorban arra fordította, hogy személyesen felderítse a török—szovjet határszakaszt. Az angol ügynökök átcsempészéséhez szükség volt a határ földrajzi feltérképezésére is. Ez egyrészt katonailag volt fontos, másrészt az ügynökök számára alkalmas, biztonságos átkelőhelyeket kellett találni. „Mindez még azelőtt történt, hogy az amerikaiak átvették Törökországot — írja Kim könyvében —, és egyebek között légi térképezést végeztek az egész határvidékről" ...

Az SIS, a Secret Intelligence Service rendkívüli módon érdeklődött e határszakasz iránt. A vezérkar Háborús Tervezési Igazgatósága egy Szovjetunió elleni globális háború tervének kidolgozásán fáradozott, és stratégái úgy vélekedtek, hogy ilyen háború esetén a szovjet hadsereg elkerülhetetlenül lerohanja a szomszédos Törökországot, amelyben legfeljebb gerillaharcra lesz lehetőség. Jó előre ki akarták jelölni ennek az ellenállásnak a bázisait, megállapítván, hol legkedvezőbb a terület domborzata, hol nyújtanak védelmet erdők, mi a helyzet a vízellátással és az élelmiszer-utánpótlással stb. Ennek a tervnek feltétlenül titokban kellett maradnia a törökök előtt, mert ha egyebet nem, annyit értésükre adott volna, hogy az angolok és az amerikaiak eleve „leírták" Törökországot a megvédelmezendő szövetségesek listájáról. De kiábrándíthatta volna a török politikusokat ez a realisztikus gondolkodás a Nyugat erejéről és felsőbbrendűségéről táplált illúzióikból, s olyan gondolatokat ébresztheteti volna bennük, hogy érdemes kapcsolatokat keresniük a Szovjetunióval is. Kimnek tehát úgy kellett beállítania a dolgot, mintha a terület felmérését kizárólag azért folytatnák, hogy megállapítsák: melyik a legkedve-

zőbb útvonal a szövetséges hadseregek számára — a támadásra Grúzia felé.

Az 1947-es nyári első próbálkozások után Kim engedélyt kért Ned bácsitól, hogy ellátogasson Erzerumba, a szovjet-örmény határra, ahol a törökök egyik legjobb hírszerző tisztje, Tefik bej irányította a kémtevékenységet. Tefik bejt sokkal inkább érdekelte a mestersége, mint Ned bácsit — Janka néniről nem is szólva. Mindamellett beszámolója elég sivár képet nyújtott a Szovjetunió ellen irányuló hírszerzés lehetőségeiről. A határt gondosan őrizték, a törököknek nem sikerült állandó ügynököket átdobniuk, ők is csak a „nézz körül, és rohanj vissza" módszerrel próbálkoztak. A területen minden lehetséges „ügynökanyagot" kipróbáltak már, így Kim csak azt jelenthette, hogy az egyetlen lehetőség a grúz és örmény emigráció soraiban keresni megfelelő állandó ügynököket. Javasolta, hogy a párizsi, bejrúti, washingtoni kémállomások kezdjék meg az alkalmas kémanyag felkutatását. A másik ötlet, amelyet egyébként Londonban kitörő örömmel fogadtak, az volt, hogy fotografálják le nemcsak Kelet-Törökországban, hanem az egész vonalon a szovjet határt. Kim ezt a tervet „kémtükör-operációnak" keresztelte el, és azt is megemlítette, hogy ez alkalmat adna a brit technikai szakembereknek, hogy kipróbálják legmodernebb felszereléseiket. Meg volt győződve arról, hogy a kémtükör-akció nem sokat lendít ugyan a Szovjetunióba való brit behatolás ügyén, de legalább elfoglalja valamivel a központot, ugyanakkor alkalmat ad Kim számára, hogy hosszasabban tartózkodjék és alaposan körülnézzen a török—szovjet határon.

Londonban komolyan vették Kimnek azt a javaslatát is, hogy az emigrációban élő örmények és grúzok között kell megfelelő hírszerzőket keresni. A központ küldötte Párizsba utazott, hogy felkeresse ennek az emigrációnak „nagy öregjét", Jorda-

niát, aki valaha, a Nagy Októberi Szocialista Forradalmat követő zűrzavarban a rövid életű Független Örmény Köztársaság feje volt. Jordania és az angolok érdekei sajátságosan azonosak és ellentétesek voltak. A grúz emigráció legtekintélyesebb embere lévén, Jordania hozzájárulása, sőt segítsége nélkül aligha sikerült volna a briteknek grúz ügynököket toborozniuk, másrészt a britek segítsége nélkül Jordania nem tudta volna a Szovjetunióba eljuttatni a saját embereit, hogy ott a maga külön politikai céljai érdekében propagandát folytasson. Miután gyakran hirdette, hogy népe — olyan jelentéktelen kivételektől eltekintve, mint például Sztálin vagy Ordzsonikidze — „egy emberként" sorakozik fel ő, azaz Jordania mögött — aligha tagadhatta meg az angoloktól, hogy híveit, akiket ezek szerint tárt karokkal kellett volna a Szovjetunióban élő honfitársaiknak fogadniuk, átdobják a szovjet határon.

A dolog azért nem ment simán. A titkosszolgálat londoni megbízottja sűrűn utazgatott Jordania párizsi főhadiszállása és a londoni Broadway House között, és hovatovább „szenilis vén bakkecskének" emlegette Philbyhez intézett jelentéseiben az idős emigráns államférfit. Jordania ugyanis röplapokat akart ügynökeivel Szovjet-Örményországba küldeni, s ettől a Foreign Office egyáltalán nem volt elragadtatva. Végül is — Kim nagy meglepetésére — Jordania megtartotta a szavát és küldött két ügynökjelöltet, akiket Londonban kemény tréningre fogtak, aztán megfelelő felszereléssel átküldték őket Törökországba. Kim minden erőfeszítése ellenére, Ned bácsi ragaszkodott ahhoz, hogy a grúzokat erzerumi megbízottja, Tefik bej juttassa át a határon. A két szerencsétlen ember így alighanem három különböző megbízatás terheivel a vállán indult veszedelmes útjára. Az egyik Jordaniáé volt, a másik az angoloké, a harmadikat az utolsó 48 órában a törökök verték be-

lójük, amikor a két ügynök a karmaik közé került. Kimnek ezúttal nem engedélyezték, hogy jelen legyen az ünnepélyes eseménynél, amikor az első két állandó ügynöknek szánt embert Tefik bej átsegíti a szovjet határon. Igazán nem vitatkozhatott, mert ha nagyon goromba, a törökök egyszerűen minden segítséget megtagadnak. Kénytelen volt elfogadni a Tefik bej által ajánlott átkelési pontot azért is, mert ő maga nem ismerte alaposan a szovjet—török határnak ezt a szakaszát. Közösen vizsgálták át a két kémjelölt Londonból származó felszerelését is, és Kim egy pillanatig elmerengett azon, vajon kinek a kezébe kerül a két zacskó arany, a napóleonok és az angol sovereignes-ek; a törökökébe, a grúzokéba, a szovjet államkincstárba, vagy alkalma lesz a két ügynök valamelyikének saját céljaira felhasználni? Az átdobás pillanatát tisztes távolból, Tefik bej társaságában várta ki. Néhány perc elteltével fegyverropogás hallatszott a határon túlról, s a törökök jelentették, hogy Jordania egyik hívének örökre vége. A másik eltűnt és sohasem hallottak többé felőle.

A kémtükör-akció azonban sikeresen megindult. Kim ugyan meglepődött, amikor a felszerelés megérkezett a londoni főhadiszállásról. Egy kicsi, de tökéletes fényképezőgépet várt, amelyet akár a szovjet határon túl száz méteres távolságból sem fedezhetnek fel, amikor dolgozik vele. Ehelyett akkora masinát küldtek, mint egy kisebbfajta mozsárágyú. Philby elhatározta, hogy ifjú és életerős helyettesét is magával viszi a szovjet határ végigfényképezésére, legalább lesz, aki cipelje a nehéz felszerelést.

Ezzel az akcióval kapcsolatban különböző találgatások láttak napvilágot a Philby-irodalomban. Valamennyi arra vonatkozik, hogy milyen kapcsolata volt ebben az időben Kimnek a szovjet emberekkel? Cookridge, akinek könyve sok brit szerint

is a legmegbízhatatlanabb, nem nagy figyelmet fordít Kimnek a szovjet határon való csatangolására, ezzel szemben leírja, hogy lopózott Kim Isztambulban, amikor és ahol senki sem látta, „Vinogradov elvtársnak", a szovjet nagykövetnek lakására. Ezzel szöges ellentétben áll az angol újságíró-hármasfogat könyvének, a Philby-összeesküvésnek ide vonatkozó része. Ők azt állítják, hogy Kimnek 1946-tól, vagyis törökországi megbízatásától fogva felettesei kérésére kapcsolatot kellett teremtenie a szovjet titkosszolgálattal, mert a terepen dolgozó felderítő egyszerűen nem élhet meg enélkül. Hivatkoznak Edward Heath egyik parlamenti hivatalos nyilatkozatára, amely 1963-ban hangzott el, s amelyben Heath azt mondja: „Csak később tudtuk meg, hogy Philbynek 1946 előtt is volt kapcsolata az oroszokkal." Ebből világosan következik, hogy az 1946 utáni kapcsolatokról tudtak a titkosszolgálat vezetői. Utalnak arra is, hogy ilyen kettősség a hírszerzés gyakorlatában valóban előfordul — emlékezetes Muggeridge szerepe a háború idején. amikor utasításra kellett kezdetben valódi, később hamis információkkal ellátnia a náci Abwehrt.

Kim ezúttal is — mint általában — egy szót sem nyilatkozik arról, milyen kapcsolata volt ez időben szovjet összekötőjével és hogyan jött az létre. Annál részletesebben írja le, mennyire unta az isztambuli diplomaták társaságát, különösen rettegett a nagykövet korlátolt, de beszédes feleségétől és azoktól az estélyektől, amelyeket úgy jellemzett: „Egy autóbuszba lehetett volna rakni az egész társaságot és úgy szállítani egyik partyról a másikra, mindig ugyanazok voltak együtt." Más szóval Kim úgy tünteti fel a dolgot, hogy egyrészt valamit nyújtania kellett a brit titkosszolgálatnak, másrészt jólesett nyaranta megszabadulni az isztambuli társaságtól, s jólesett kirándulásokat tennie a vadregényes török—szovjet határvidé-

ken. Az élete után nyomozók állítólag találtak egy fényképet ebből az időből, amely az Ararát hegyéről készült, de furcsa módon annak a csúcstól balra eső „púpja" a képen jobboldalt látható, mintha negatív kópiát készítettek volna a filmről — vagy: mintha a határ túlsó, szovjet oldalán készült volna a felvétel.

A kémtükör-akciót Philby már nem tudta befejezni. 1949 nyarán táviratot kapott a központból, amelyben új beosztást ajánlottak neki. A háború alatt alakult amerikai offenzív kémszolgálatot, az OSS-t 1947-ben átszervezték, így született a hírhedt CIA, a Central Intelligence Agency. Az angolok összekötő tisztet tartottak Amerikában, akinek biztosítania kellett az állandó kapcsolatot a CIA-vel és Hooverékkel, az FBI, a szövetségi nyomozóiroda kémelhárítóival is. Ebben az időben egy nem nagyon magas beosztású angol biztonsági tiszt, Peter Dwyer volt az összekötő. Neki még a háborúból kitűnő kapcsolatai voltak Hoover embereivel, ezért a munka összehangolásában a hangsúly túlságosan is az FBI-jal való együttműködésre tolódott, a CIA rovására. A britek elhatározták, hogy tekintélyesebb, magas rangú elhárító tisztet küldenek az óceánon túlra Dwyer helyett, azzal a megbízatással, hogy billentse helyre az egyensúlyt, lazítsa az együttműködést az FBI-jal és építsen ki szorosabbat a CIA-vel.

Kim Isztambulban ezeket a részleteket még nem ismerte, de annyira biztos volt abban, hogy rendkívüli lehetőségeket tár fel új beosztása, hogy szovjet barátai megkérdezése nélkül nyomban igent mondott.

XII. FEJEZET

KIM AMERIKÁBAN

AZ ANGOLSZÁSZ KÉMSZERVEZETEK ÖSSZEKÖTŐ TISZTJE —
MACLEAN ÉS AZ AMERIKAI ATOMBOMBA —
AZ FBI NYOMOZ —
BURGESS, a FOREIGN OFFICE TÁVOL-KELETI SZAKÉRTŐJE —
KÉMKEDÉS A FEHÉR ASZTAL MELLETT —
ALLEN DULLESRŐL, EGY RAJONGÓJA —
MIRŐL VITÁZIK A CIA AZ SIS-SZEL?

1949 késő nyarán Kim Philby újra visszatért Londonba. Isztambulból is gyakran hazalátogathatott — újra megnősült, de családját nem vitte magával Törökországba. Közben behívták egy „továbbképző tanfolyamra" is. Egyik tanfolyamtársa elmondta, hogy Kim egészen kiváló volt a cselgáncsban, a közelharcban használatos fegyverek kezelésében, éjszakai sötétségben világító pontokra történő célbalövésben, és a robbantószerek használatában. Ez alkalommal azonban nem ezeket az erényeit hasznosította. A Londonban töltött hónap azzal telt el, hogy Kim végigjárta a legelőkelőbb klubokat és a hagyományos angol „business lunch"-ökön, feketekávé és portói bor mellett az MI5 és az MI6 szinte valamennyi fontosabb vezetőjével amerikai feladatairól tárgyalt. „Végigebédelte" a külügyminisztérium illetékes tisztviselőit is és találkozott Burgess-szel, régi barátjával. Ezek a beszélgetések a legváltozatosabb témákról szóltak, de vörös fonálként vonult rajtuk végig egy közös motívum: mindenki értésére adta Kimnek, hogy maga is szívesen elutazna kormányköltségen az Egyesült Államokba. Kim úgy vélte, hogy ez feltétlenül helyes: minél többen látogatják meg odakint, annál több „fazékba" tud bepillantani — számára pedig ez volt a legfontosabb.

Előre látta, hogy washingtoni munkája nem lesz könnyű. Azt a feladatot, hogy építse le az FBI-t, anélkül, hogy azok észrevennék, és erősítse a kapcsolatot a CIA-vel, anélkül, hogy ezzel felbőszítené Hoovert — nyilvánvalóan lehetetlen volt végrehajtania. Mindamellett már az úti előkészületek közben rendkívül fontos adatra bukkant. Szovjet összekötője még Isztambulban érdeklődött, nem tudná-e felderíteni, mit csinálnak az angolok abban az ügyben, amely tulajdonképpen az FBI kezében van és a washingtoni brit nagykövetség egyik beosztottjával kapcsolatos? Az ügy komoly volt: az amerikaiak azt állították, hogy a washingtoni brit nagykövetségről később pedig legfontosabb nukleáris kutatóintézetükből, Los Alamosból titkos információkat juttattak el a Szovjetunióba az amerikai atomfegyverek előállításáról. Kimnek elegendő volt egy pillantást vetnie a washingtoni brit nagykövetség személyzeti listájára, hogy tudja, kitől szivároghattak ki azok a bizonyos atomtitkok, bár a Los Alamos-i ügyről semmit sem sejtett.

Az események hátterének megértéséhez szükséges, hogy visszatérjünk a három cambridge-i diák közül a legfiatalabb, Donald MacLean személyéhez. MacLean 1944 tavaszán került a washingtoni brit nagykövetségre, ahol rövidesen a nagykövet és a társaság kedvence lett. Kiváló tulajdonságait az angol újságíró-hármas így foglalta össze: „Bonyolult témákról rövid és világos jelentéseket készített, jó viszonyban volt nagykövetével, akivel munka után gyakran együtt teniszezett és iszogatott, és háza mellett csinos, tiszta, rovarmentes rózsakertet ápolgatott." Ezek után biztosra vették, hogy MacLean mint nagykövet és a királynő lovagja fogja befejezni diplomáciai pályafutását.

MacLeant 1947-ben a Foreign Office kinevezte az Angol—Amerikai Közös Politikai Bizottság

titkárává. Ennek a bizottságnak az volt a feladata, hogy az amerikai és a brit atomkutatást, annak programját, angol tudósok amerikai laboratóriumokba való elhelyezését stb. intézze. A feladat rendkívül bonyolult volt. Még Churchill és Roosevelt, majd Truman és Attlee megegyezést kötöttek arról, hogy a két angolszász nemzet kötelezően kicseréli egymással az atomkutatásban elért eredményeit. Az amerikaiak előbbre tartottak: 1945. július 16-án az új-mexikói sivatagban felrobbantották első atombombájukat, s pontosan egy esztendővel később elfogadták a MacMahon-törvényt, amely szigorúan megtiltja atomtitkok átengedését bármely más külföldi országnak. Ezek az intézkedések nyilvánvalóan ellentmondók és nem volt könnyű mindkét fél számára elfogadható, gyakorlati középutas megoldást találni.

1949-ben, amikor Kim tudomást szerzett arról, hogy az FBI nyomozást kezdett az atomtitkok „ellopása" miatt a washingtoni brit nagykövetség ellen, MacLeanra még senki sem gyanakodott. Kimnek módjában volt megismerkedni a nyomozás első fázisának anyagaival, s ezekből kitűnt, hogy a kémet a követség segédszemélyzete körében keresték. Irdatlanul hosszú jelentéseket olvasott a nagykövetség takarítónőjéről, akinek Lettországban született a nagymamája, tehát eleve gyanús volt, és az FBI ügynökei pontos feljegyzést készítettek barátairól, ismerőseiről, szokásairól; tudták, hová jár kirándulni és milyen szendvicseket visz magával, ismerték szeretőit és nagynénikéit hetediziglen. Hasonló költséget és fáradságot nem kímélő kutatást folytattak a sofőrök, gépírónők, palackmosó fiúk és portások körében. Az senkinek sem jutott még eszébe, hogy a magas beosztású, előkelő diplomaták közt keresse a tettest, pedig az ügy természete olyan volt, hogy aligha lehetett az eldobott másolópapírok és kiürített szemétkosarak segítségével megtudni, honnan

szerzik be az amerikaiak az urániumot, milyent és mennyit, és hol tartanak az atombomba tökéletesítésében?

Kim pályája szempontjából MacLean esete sorsdöntővé lett, de 1949-ben még semmit sem tudhatott erről. Jelentette szovjet összekötőinek, hogyan áll az FBI nyomozása, illetve hogy ki ellen folyik az, és megnyugtatta őket, hogy MacLean egyelőre nincs veszélyben. A fiatal diplomatát egyébként 1948-ban visszahívták Amerikából, egy ideig Kairóban dolgozott, majd a Foreign Office Amerikai Ügyosztályának vezetője lett.

Ha már Kim cambridge-i diáktársainál tartunk, Guy Burgess sorsára is érdemes egy pillantást vetni. Guy 1944-ben külügyi szolgálatba lépett, a sajtóosztályon kapott munkát. 1946-ban, Bevin külügyminisztersége idején, Hector McNeil lett a külügyi államtitkár, akivel Burgess még a rádiónál együtt dolgozott. A két ember szoros barátságot kötött, amelynek szilárd alapja volt, hogy McNeil még Burgessnél is jobban bírta az italt. Annak ellenére, hogy Guy továbbra is féktelen életmódot folytatott, s napirenden voltak kisebb-nagyobb botrányai, McNeil személyi titkárává fogadta, magával vitte legfontosabb és legbizalmasabb útjaira. Burgess vezette a jegyzőkönyveket a legkülönbözőbb nyugat-európai diplomáciai tárgyalásokon, hol Párizsban, hol Brüsszelben, és főnöke még azt is elintézte, hogy a külügyi alkalmazottak B-kategóriájából áthelyezzék a magasabb rendű A-beosztásúak közé. Ennek előfeltételeként valamelyik politikai osztályon kellett legalább egy fél esztendőt dolgoznia, Guyt tehát áthelyezték a Távol-Keleti Főosztályra.

Burgess zsenialitását senki sem vitatta. Hihetetlenül rövid idő alatt olyan ismert távol-keleti szakértő lett, hogy ő tartotta a tájékoztató előadásokat a bizalmas munkát végző kormánytisztviselők és diplomaták számára ebből a tárgykörből.

Munkatársai körében felejthetetlen maradt a „Mennyire vörösek a sárga kommunisták?" című, a kínai forradalomról készült terjedelmes memoranduma. McNeil távozása után azonban Burgess másik régi ismerőse, Cristopher Mayhew lett a főnöke, aki külön osztályt állíttatott fel kommunistaellenes felforgató propaganda céljaira. Guyt ide helyezték, de Mayhew három hónap múlva elbocsátotta. „Burgess — foglalta össze Mayhew Guyról alkotott káderjelentését — piszkos, iszákos és lusta." Guy beteg lett, és édesanyjával hosszabb szabadságra ment Tangerba és Gibraltárba. Az úton újabb botrányokba keveredett és kis híján elbocsátották a külügyi szolgálatból. Mindamellett barátai közbeléptek, az „etoni öregdiákok" törhetetlen titkos szövetsége megmentette Guyt az elbocsátástól. Kim mielőtt Amerikába indult, több estét töltött vele, annál is inkább, mert Burgess külügyi beosztása kapcsolatban állt a Secret Service munkájával is.

Washingtonban Kim ott folytatta, ahol Londonban abbahagyta. Az amerikai titkosszolgálat legkülönbözőbb osztályának vezetőivel sorozatos ivászatokon és ebédeken tárgyalták meg a brit és az amerikai kémszolgálat együttműködésének minden elképzelhető problémáját. Az amerikaiak azt az elvet követték, hogy egy hírszerző szervezet számára az a legjobb, ha az egyik osztály semmit nem tud arról, mit csinál a másik. Ismeretes volt azonban, hogy Kim a legfelsőbb vezetőikkel tart kapcsolatot, így vele minden osztály nyíltan tárgyalt mindenről. A szovjet hírszerzés szempontjából felbecsülhetetlen értékű áttekintést nyert így Kim az angolszászok egész világot behálózó kémtevékenységéről. Sokkal később, amikor már minden kiderült, megkérdeztek valakit az amerikai titkosszolgálat vezetői közül: mennyit tudhatott Kim? „Annyi információt szerezhetett, amennyit

csak akart és bírt. Az égbolt volt a felső határ" — hangzott a válasz.

Kim amerikai tartózkodásának első esztendejében egy Hillenkoetter nevű admirális volt a CIA parancsnoka, de 1950 novemberében Bedell Smith vette át a kémszervezet irányítását, aki helyetteséül Allen Dullest választotta. A CIA főhadiszállása Washington egyik kerületében volt, az E utcában — a helyet stílszerűen Foggy Bottomnak, vagyis Ködös Mélységnek nevezték, bár őszintén szólva Ködös Fenéknek is fordítható. Kimnek a CIA-emberekkel könnyebb dolga volt, bár minden bonyolultabb lett, amikor Bedell Smith és Dulles működésbe kezdtek, vagyis a CIA kikerült a tökfilkók kezéből, és nagy koncepciójú, veszedelmes kalandorpolitikusok vezetése alá adták.

Érdemes idézni a Philby életének ismeretében nem éppen jeleskedő, de a kémszervezetek történetében búvárkodó Cookridge jellemzését Allen Dullesről, annál is inkább, mert ez némi fogalmat ad Kimnek, mint a brit és az amerikai titkosszolgálatok összekötő tisztjének munkájáról, és arról is, hogy milyen tág horizonton tekinthetett ő körül ebben a föld alatti világban. Cookridge ezt írja:

„Dulles a pozitív kémkedés és a politikai intrikák nagyvonalú haditerveire összpontosította figyelmét. Ide tartozott MacArthur tábornok leváltása Koreában; a Western Enterprise Incorporated fedőnéven működő kémszervezet létrehozása Kínában; a különcködő iráni miniszterelnök, Moszadik eltávolítása (emlékeztetőül hadd jegyezzem meg, hogy Moszadik „különcködése" a perzsa olajkutak államosításából állott, „eltávolítása" pedig azt jelentette, hogy meggyilkolták); a volt náci tábornok, Reinhard Gehlen magán-kémszervezetének megvásárolása Németországban, abból a célból, hogy behatoljanak vele a szovjet zónába (értsd: NDK-ba); a kis forradalom (értsd: katonai

puccs) megszervezése Guatemalában, az amerikai tengerészgyalogság részvételével; a berlini titkos alagút megépítése, abból a célból, hogy lehallgassák a szovjet távhírközlő berendezéseket; fegyverek csempészése a magyarországi antikommunistáknak a budapesti felkelés idején (ehhez a magyar olvasó számára nem kell külön kommentárt fűzni); amerikai katonai beavatkozás Libanonban és így tovább. Sikertelenül járt azonban a Disznóöbölben (Playa Giron) szervezett katasztrofális kalandban, amelynek nem sikerült megdöntenie Fidel Castrót Kubában." (The Hird Mann, Arthur Baker Ltd. kiadása, London. 164. old., angolul.)

Cookridge egyébként hosszan elmereng Dulles életútján, méltatja ifjúkori lelkesedését, amikor „1918-tól 1920-ig minden összeesküvésben benne volt, amelyet Deterding (olajmágnás) és Ford (autókirály) pénzelt abból a célból, hogy megdöntsék a bolsevizmust. Később hosszabb időszakokat töltött Németországban, ahol jelentős szimpátiát mutatott a nácik iránt, habár lehetséges, hogy ez csak a kémkedés mesterségével függött össze."

De ne időzzünk tovább Allen Dullesnál, hiszen ő ez alkalommal csak Kim sorsával kapcsolatban érdekel bennünket.

Amerikában 1949—1951 a boszorkányüldözés nagy időszaka, McCarthy Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottsága virágjában volt és az amerikaiak az angolokkal versengve próbáltak valamit kipréselni az összes feltalálható és elképzelhető antikommunista szervezetekből, beleértve az orosz, ukrán és balti emigránsokat is. A CIA egyebek közt két fő részlegre oszlott, az egyiket OSO-nak nevezték: Office of Strategic Operations, a Stratégiai Műveletek Hivatala. Feladata kémértesülések szerzése az Egyesült Államok határain kívül, a világ minden tájáról. A másik részleg, az OPC: Office of Policy Coordination, vagyis Politikai Koordinációs Hivatal, feladata a felfor-

gatás, szabotázsok szervezése, külföldi kormányok megbuktatása és hasonlók. Hogy pontosak legyünk, volt a CIA-nek ennél több osztálya is, de ezzel a kettővel volt Kimnek a legtöbb dolga, s legfeljebb még a stratégiai tervezők csoportjával, amelyet akkor Richard Helms vezetett, aki jelenleg a CIA főnöke.

Bár az angolok és a CIA közti együttműködés jobb volt, mint az FBI-jal, itt is volt mit elsimítani. Az amerikaiak gyanakvással és félelemmel tekintettek Franciaországra, mert ott túlságosan erős volt a kommunista párt, és attól tartottak, hogy egyszer baloldali rendszer kerül hatalomra. Ennek következtében Bedell Smith megtiltotta, hogy francia politikusnak vagy hírszerzőnek érdemleges amerikai titkot kiszolgáltassanak, s megkövetelte ezt a tartózkodást az angoloktól is. Ezzel szemben az amerikaiak messzemenően támaszkodni akartak a németekre, úgy ítélvén, hogy a Szovjetunió és a kelet-európai szocialista országok elleni akcióknak Nyugat-Németország a természetes bázisa. Az angolok viszont kevésbé voltak a németekkel való túl szoros együttműködéstől elragadtatva, legalábbis így volt ez abban az időben, amikor Kim Washingtonban működött. Végül nézeteltérések merültek fel amiatt, hogy az orosz emigráns szervezetekkel az angolok vagy az amerikaiak foglalkozzanak-e? A britek különösen Stepan Bandera ukrán bandavezér iránt tanúsítottak rokonszenvet és ragaszkodást, de sorrarendre át kellett adniuk az emigráns szervezetek irányítását az amerikaiaknak, azon egyszerű oknál fogva, hogy a dollár erősebb volt, mint a font.

Kim tanúja volt annak, milyen hatalmas szervezetté nőtt a CIA, és időnként nem tudott megtagadni bizonyos szakmai elismerést attól az üzletszerű gyakorlatiasságtól, amellyel az amerikaiak az ügyeket intézték. Nyugat-Németországban például mind a CIA, mind az angol SIS nagyszabású

kémhálózatot épített ki, amely egyebek között természetesen a nyugatnémet hatóságokra is kémkedett, költségeit ugyanezek a nyugatnémet hatóságok fedezték, mert a megszállási költségek részeként számolták azt el.

Kim Washingtonban felettesei legnagyobb megelégedésére dolgozott. A két ország kémszervezetei között a kapcsolat javult, a közös akciók száma növekedett. Azt azonban nem lehet elmondani, hogy ezek az akciók mindig sikerrel jártak volna. Bár távolról sem a legfontosabb volt közöttük, mégis érdemes részletesebben beszámolni egyről, amely iskolapéldája lehetne a korabeli angolszász politikai gondolkodásnak, módszereknek — és egy kicsit annak is, milyen szerepe volt Kimnek az angolszász felforgató akciók meghiúsításában.

Az albániai kalandról van szó.

XIII. FEJEZET

AZ ALBÁNIAI KALAND

A BRITEKNEK MINDENÜTT VAN EGY SZIGETE —
EGY FIATAL SENKIHÁZI ÉS EGY VÉN GAZEMBER —
MIKOR JÖTTEK LE A FÁRÓL AZ ANGOLSZÁSZOK
SZÖVETSÉGESEI? —
BEVETIK ZOGU KIRÁLYI GÁRDÁJÁT —
KÁR VOLT A FÖLDRAJZI HOSSZÚSÁGOT
ÉS SZÉLESSÉGET OLYAN PONTOSAN MEGHATÁROZNI —
MATIANI, A TIGRIS, SZOMORÚ VÉGE

„Röviddel Washingtonba érkezésem előtt — írja Philby — az amerikai és a brit kormány elvben jóváhagyta egy olyan földalatti akció tervét, amelynek a célja az egyik kelet-európai ország kiszakítása a kommunista tömbből. A választás különböző okokból Albániára esett. Ez volt a legkisebb és a leggyöngébb a szocialista országok között. Délen Görögországgal határos, amellyel mind Nagy-Britannia, mind az Egyesült Államok szövetséges, és amely formálisan még mindig háborúban állott Albániával. Északi és keleti határain Jugoszlávia terült el, s szakértőink úgy vélték — véleményem szerint persze helytelenül —, hogy Tito marsall, miután szakított a szocialista blokkal, a be nem avatkozás politikájához ragaszkodna egy esetleg Tiranában bekövetkezett változással kapcsolatban. Albánia tehát megfelelően elszigeteltnek tűnt, mi több, könnyen elérhető volt a tengeren és a levegőből is Málta szigetéről."

A valóságban az angolok 1946 óta toboroztak és küldtek Albániába szabotőröket, gerillaharcra kiképzett emigráns albánokat, akiket Olaszország és Görögország területén, a „hontalanok táboraiban" szedtek össze. A száműzetésben élő Zogu albán exkirály (akinek a magyar Apponyi Geraldine

volt a felesége) nagylelkűen egész testőrségét felajánlotta az Albánia elleni szabotázsakció céljaira, abban a reményben, hogy ha ezek a kemény legények a tengeren és a levegőből megérkeznek az albán hegyi falvakba, a lakosság tárt karokkal fogadja és mind egy szálig követi őket az albán kommunisták elleni harcban. Valószínű — több életrajzírója ezt állítja —, hogy Philbynek törökországi kémfőnöki beosztásában volt már dolga ezekkel az albán ügynökökkel. 1949-ben azonban az Albánia elleni akció komoly fordulatot vett, amennyiben angol—amerikai közös vállalkozássá alakult, mindkét ország külügyminisztériumának jóváhagyásával a CIA-nek és az SIS-nek közösen kellett azt lebonyolítani. A dolog természeténél fogva Kimnek, mint a két kémszervezet összekötő tisztjének, kulcsszerep jutott ebben a munkában. Annál is inkább, mert a szokásos civakodás és huzavona úgysem maradt el: a két kormány előre biztosítani akarta, hogy az akció sikere esetén uralomra kerülő albán rezsimben az angoloknak, illetve az amerikaiaknak legyen döntő befolyása. Az ehhez szükséges pozíciók előzetes kiépítéséről heves vita folyt, s ebben az angoloknak Málta birtoklása volt a fő érvük. Megfelelő támaszpont nélkül az akció eleve reménytelennek látszott, és az amerikai megbízott, Wisner, elkeseredetten fakadt ki: „Ha bármikor meg akarunk dönteni egy rendszert, a közvetlen közelében mindig találunk egy angol szigetet!"

Kim élvezettel nézte az albán ellenforradalom politikai vezérének kiválasztása körüli huzavonát. Ez a vita még Dulles odaérkezése előtt zajlott, amikor az Egyesült Államok vonakodott nyíltan támogatni a szélsőségesen reakciós csoportokat. Az amerikai külügyminisztérium, a State Departement mindenképpen demokratikus külsőségek között akarta végrehajtani az ellenforradalmat és New Yorkba szállított egy vasúti kocsira való al-

bán menekültet, akik megalakították a Szabad Albánia Nemzeti Bizottságát, és egy Hasszán Doszti nevű fiatal ügyvédet választottak elnökül. Kímnek állandóan bizonygatták, hogy Doszti feddhetetlen előéletű demokrata, de a legpontosabb nyomozással sem tudtak erre bárminő bizonyítékkal szolgálni. Kim többször bejelentette, hogy szeretne a leendő vezérrel személyesen találkozni, de a CIA emberei ezt azzal hárították el, hogy nagyon óvatosan kell bánni Dosztival, mert „rendkívüli félénk". Ez mindenesetre meggyőzte Kimet arról, hogy az Albánia „felszabadításáért" indítandó harc élére az amerikaiak valóban alkalmas vezért találtak.

Nem tudott azonban zavartalanul gyönyörködni a britek vezérjelöltjében, egy bizonyos Abbas Kupi nevezetű, másodrangú törzsfőnökben sem. Kupit a Konzervatív Párt berkeiből ajánlották, ugyanis még a háború végén az albán partizánokhoz küldött angol összekötők egyike volt, és Julian Amery — később Macmillan brit külügyminiszter sógora, maga is miniszter — személyesen ismerte Kupit. Ez az albán személyiség a legbékésebb időkben is állig felfegyverezve, torzonborz szakállal és népi öltözetben jelent meg, s ez egymagában elég volt a brit arisztokraták számára, hogy melegszívű gyöngédséggel tekintsenek rá. „Semmi kétségem sem volt — írja róla Philby —, hogy méltónak bizonyult volna ősei nagy tetteihez, ha arról volna szó, hogy fegyvertelen karavánokat kell kifosztania, vagy biztos fedezékből hőgutától sújtott török gyalogosokra kell lövöldöznie, amint éppen reménytelenül bukdácsolnak a hegyszakadékokban... De bizonyos vagyok benne, hogy az effajta törzsi bátorság abban az értelemben legendás, hogy csupán legenda, és a vad hegylakók bátorsága olyan mértékben hasonlítható az oroszlánéhoz, amennyiben az oroszlán (egyébként rendkívül ésszerűen) elkerüli a csatát, ha csak nem bizonyos ben-

ne, hogy abban gyengébb ellenfélre és utána kövér falatokra számíthat. Röviden: Doszti fiatal senkiházi volt, Abbas Kupi meg egy vén gazember."

Természetesen nincs módomban ennek a jellemzésnek sem tartalmát, sem stílusát elbírálni, annyi bizonyos, hogy Kim legádázabb ellenfelei, köztük Trevor-Roper professzor is, általában elismerik, hogy jellemrajzai rendkívül találók.

Végül is a brit—amerikai csatározások és számtalan értekezlet után véglegesen döntöttek az akció megindításáról. A közös vezérlőbizottságról Kim feljegyzi, hogy a CIA megfelelő részlegét (az OPC-t) egy Frank Lindsay nevű hírszerző tiszt képviselte, s a vezérlő bizottság többi tagja hozzá hasonlóan vidám fickó volt, így az ülések teljesen kötetlen formában zajlottak, a hangnemet pedig az említett Lindsay határozta meg, amikor az első tanácskozáson kijelentette, hogy az első albán, akit életében látott, fejjel lefelé lógott két párhuzamosan elhelyezett rúdról, azóta sem látott másodikat, amíg a Nemzeti Bizottság tagjai Amerikába nem érkeztek. „Mi, angolszászok, még életünk komolyabbnak mondható pillanataiban is képtelenek vagyunk elfelejteni, hogy külföldi ügynökeink épp most jöttek le a fáról" — jegyzi meg Philby keserű gúnnyal (s erről már megállapíthatjuk, hogy valóban találó jellemzés). Az akció lefolyásáról részletesebben a Philby-összeesküvés szerzői tudósítanak, bár történetesen magam is hallottam róla, amikor Albániában jártam, ahol a kalandorvállalkozás meghiúsításának érdemét teljes mértékben az akkori miniszterelnök-helyettesnek és belügyminiszternek, Mehmet Sehunak tulajdonították.

Ez volt az az alkalom, amikor Zogu királyi gárdáját bevetették, Zemel Sehu kapitány vezetésével. Részt vett az akcióban Hamit Matiani, aki 1950 óta hétszer járt titkos küldetésben Albánia-

ban és a „Tigris" melléknevet érdemelte ki bátorságával. A Szabad Albánok Bizottsága Olaszországban és Görögországban, valamint Egyiptomban egész kis hadsereget toborzott e vezéreknek, s a hadfiak Ciprus szigetén kaptak kiképzést. Végül is 1950 tavaszán ejtőernyővel dobták le az első csoportot az albániai Mati-hegységben. Újabb csoport követte őket, ezek tengeren érkeztek, de a parton már várták őket az albán biztonsági alakulatok. A hegyek közül néhánynak sikerült átverekednie vagy átlopnia magát Görögországba, s ezek azt jelentették, hogy bárhol is próbálkoztak a gerillabázisok kialakítására küldött csoportok, mintha csak előzetes bejelentésre érkeztek volna, a kommunisták mindig ott voltak a közelben. A kudarcok sorozata ellenére 1951-ben tovább próbálkoztak. Ekkor a következő elképzelés állott az angol—amerikai hadfiak előtt:

„A felforgató tevékenységet Albániában addig a pontig kell előrevinni, amíg az oroszok vagy visszavonulásra kényszerülnek, és albániai embereiket megdöntik, vagy kénytelenek fegyveresen leverni az albán nép felkelését és ez kiábrándulást okoz majd a vasfüggöny országaiban."

Az 1951-es próbálkozások még kevesebb sikerrel jártak, mint az előzőek, bár most tengeralattjárókat is felhasználtak az albán ügynökök partra szállításához. Tizennégy elfogott ügynököt az albánok bíróság elé állítottak, kettőt kivégeztek. A CIA és az SIS azonban tovább erőszakolta az ügyet. Az utolsó próbálkozás 1952 húsvétja előtt történt. Zenel Sehu kapitány elhatározta, hogy maga száll le ejtőernyővel Albániában, és utánanéz, hogy mi folyik ott. Rádiót is vitt magával, azzal, hogy ha minden rendben van, a rádiós jelt ad a Cipruson állomásozóknak és egy nagyobb osztag is útnak indul. Arra is gondoltak, megtörténhet, hogy a rádiót elfogják és kényszerítik, hogy „minden rendben" jelzést adjon le, tehát

megállapodtak egy külön titkos jelzésben, amelyet alkalmazniuk kellett, és csak akkor fogadták el üzenetét hitelesnek, ha ezt a jelet is adja. Sehu és társai rendben földet értek a megbeszélt helyen — ezeket az akciókat olyan gondosan megtervezték, hogy előzetesen kijelölték a földrajzi hosszúság és szélesség metszéspontjait, valamint az időt percnyi pontossággal, amikor az egyes akciókat lebonyolítják — és minden úgy történt, mint addig. Az albán milícia már várta az ejtőernyős különítményt, a rádióst valóban kényszerítették, hogy adja le Ciprusra a „minden rendben" jelzést. A legkülönösebb az, hogy a rádióst még a titkos jelzés leadására is rávették, amelyet ebben az esetben nem lett volna szabad leadnia. A milicisták nyilvánvalóan ezt a jelet is ismerték.

Matiani, a Tigris, elindult a nagyobb osztaggal Ciprusról és Észak-Albániában, Elbasan város közelében földet ért. Az albán hadsereg alakulatai széles gyűrűben vették körül a leszállásra kijelölt jókora területet. Ez az eset aztán pontot tett a dicstelen albániai kaland végére. Mindmáig vitáznak azon, milyen politikai hordereje volt ennek az angolszász kudarcnak. Kim mintha nem tartaná nagyon jelentősnek. Életrajzírói azt fejtegetik, hogy ennek a kísérletnek a sikertelensége döntően hozzájárult ahhoz a politikai elhatározáshoz, hogy az úgynevezett „pozitív intervenció", vagyis az erőszakos külső beavatkozás eszközeit nem alkalmazzák többé Kelet-Európa szocialista országa ellen.

Amikor az albániai kaland véget ért, Kim már nem volt Washingtonban — Kim komoly bajban volt. 1951-ben olyan események történtek, amelyek derékba törték azt a karriert, amely nyilegyenesen vezetett a brit titkosszolgálat parancsnoki posztjához. Egy veszélybe került szovjet hírszerző megmentése volt az oka annak, hogy Kim Philbyből nem lett C.

A SZÖKEVÉNYEK

HOOVER ÉS MCCARTHY NYERŐ TIPPJE —
GUY WASHINGTONBAN — KI VOLT HOMER? —
MACLEANNEK SZÖKNIE KELL — KI LOPTA EL
AZ ATOMTITKOT — BURGESS ÚJRA LONDONBAN —
TÁVIRAT A LINCOLN CONTINENTALRÓL
ÉS A SZEMÉTTELEPRŐL —
EGY HELYETT KÉT MADÁR REPÜL KI A KALITKÁBÓL —
KIMNEK FELESLEGES TETTETNIE A MEGDÖBBENÉST

Kimnek a CIA-vel szorosabbra font együttműködés mellett, ha módjával ugyan, de ápolnia kellett kapcsolatait az FBI-jal, Hoover birodalmával is.

Megismerkedésük nem volt a legszerencsésebb. Kim hajón jött át Angliából, s a kikötőben egy FBI-tiszt várta, hogy átsegítse a formaságokon. Kim már a hajón egy rendkívül kozmopolita itallal, Tio Pepe-pel kínálta, amit az fanyalogva nyelt le, s Kim csak később tudta meg, hogy az FBI emberei szertartásos szigorúsággal gyakorolják a whisky-ivászatot, büszkék ős-amerikai származásukra, könnyű italként a sört szeretik, és mélységesen lenézik a CIA embereinek méltatlan könnyűvérűségét, amellyel abszintot és burgundi bort isznak a tisztességes amerikaihoz méltó whisky és sör helyett. Több volt ez, mint külsőség: a két kémszervezet között éppolyan érezhető társadalmiréteg-különbségek voltak, mint otthon az MI5 és az MI6 viszonylatában.

Kim ott ült Hoover irodájában, s arra gondolt, hogy ennek az embernek kellene elfognia, lelepleznie és ártalmatlanná tennie azokat a szovjet hírszerzőket, társait, akik az Egyesült Államokban dolgoznak. Ez idő tájt már véget ért Judith Coplon ügye, a nagyszerű ügyvédnőé, akit rajtakaptak,

amint a földalatti vasút megállójában információkat adott át szovjet összekötőjének. Akkor fogták el, amikor a mozgólépcsőn felért az utcára, senki sem vádolhatta tehát azzal, hogy szökni próbált. Rövidesen ő vádolta az FBI-t, mert jogtalanul lehallgatták telefonját, felbontották leveleit és a törvényes formaságok mellőzésével tartóztatták le. Coplont nyilvános tárgyalásokon hallgatták ki, s ő olyan ügyesen támadott, hogy az FBI hamarosan úgy állt az amerikai közvélemény előtt, amilyen volt a valóságban. Ügynökei a tárgyaláson beismerték Coplon telefonjának lehallgatását, de nemcsak ezt, hanem elmondták, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezetének székházában is lehallgatóállomásokat rendeztek be. Coplon annyival okosabb volt, mint a tárgyalást vezető ügyész, hogy a per rövidesen az FBI módszereinek boncolgatására irányult és nem a kiinduló tényre — amelyet Coplon nem ismert el, de nem is tagadott —, s a végén olyan botrányossá fajult, hogy Hoover úgy döntött: visszavonja a vádat, csakhogy abbahagyják az egész kutyakomédiát.

Ugyanakkor az angoloknak sikerült elfogniuk az atomtudós Fuchsot, aki Amerikában, a Los Alamos-i nukleáris kísérleti telepen dolgozott és információkat juttatott el a szovjet hírszerzőkhöz az ott folyó kutatómunkáról. Fuchsot hazavitték Angliába, ahol az MI5 legügyesebb vallatója, egy bizonyos Skardon annyira a bizalmába férkőzött, hogy Fuchs végül nemcsak a saját tevékenységének részleteit, indítóokait, motívumait mondta el, hanem amerikai hírszerző kapcsolatának, Harry Goldnak is nyomára vezette az MI5-öt.

Kim elkerülhetetlenül részt vett ebben az ügyben is, és nem tudta Fuchsot megmenteni. Nagyon is jól tudta, hogy Hoover tombol a maga kudarca miatt, megpróbálta megjátszani, hogy neki külön információi vannak a Fuchs-ügyről és át akarta küldeni saját embereit Angliába, hogy azok négy-

szemközt kihallgassák Fuchsot. A brit kémelhárító ezt megtagadta. Elképzelhető, milyen nyájasan folyt ezek után a társalgás Philby és Hoover között.

Kimet különösen érdekelte, mi a véleménye Hoovernek Joe McCarthy szenátorról, aki akkor az Amerika-ellenes Tevékenységet Vizsgáló Bizottság munkáját vezette. Hoover mosolygott. Köztudomású volt, hogy az FBI főnökének roppant hatalma nem elsősorban eredményein, hanem azon a dossziérendszeren alapszik, amelyben egyebek közt részletes adatok találhatók valamennyi amerikai szenátor előéletéről és ezek a szenátorok szinte kivétel nélkül rettegtek attól, hogy életútjuk, karrierjük egy-egy sötét állomására az FBI ráirányítsa a maga fényszóróját. Hoovert tehát az amerikai politikai színpadon mozgók közül senki sem merte támadni. Nyilvánvaló, hogy az FBI nagyhatalmú főnöke egyetlen gombostűszúrással kipukkaszthatta volna a McCarthy-féle léggömböt — ha akarja. Éppilyen nyilvánvaló volt, hogy nem akarta. De hogy Hoovernek mi volt a véleménye a harcias, boszorkányüldöző szenátorról, azt így fogalmazta meg Kimnek:

— Tudja, gyakran találkozom Joe-val a lóversenypályán. Még sosem kaptam tőle nyerő tippet.

Kim a Connecticut Avenue-n vett ki először lakást, szemben azzal a házzal, ahol John Boyd, az FBI igazgató-helyettese lakott. Ez a Boyd eredetileg Hoover első számú fegyveres testőre volt, az a „revolveres fickó", aki a banditák elleni rajtaütéseknél elsőként lépett a bandafőnök szobájába. Úgy káromkodott, mint egy kiképző őrmester, s állandóan arról oktatta Kimet, hogy a CIA emberei fabatkát sem érő puhányok.

— Tudod, mit tanítanak azoknak a CIA-ben? — kérdezte undorral Philbytől. — Azt, hogyan kell szépen késsel villával enni, s hogyan kell gazdag nőt venni feleségül. Erre valók, semmi másra.

Kim remekül megfért vele, de kissé zavarta, hogy az oroszlánbarlanggal szemben van a saját odúja, s fél esztendő múltán átköltözött a Nebraska Avenue-ra. Néha-néha összekaptak Boyddal, ami elkerülhetetlen volt, mert az amerikai azt a mellékfeladatot kapta, hogy játssza ki egymás ellen az MI5-öt és az MI6-ot, hogy ily módon előnyökhöz jussanak az amerikai hírszerzők; Kimnek pedig ugyanezt a feladatot adták, neki az FBI-t és a CIA-t kellett egymással sakkban tartatnia. Amikor ez túlságosan jól sikerült — s az MI5 embere, aztán Kim és egy CIA-s hírszerző tiszt egymást követően keresték fel Boydot ugyanabban az ügyben és ugyanazt követelték tőle, az orditva és átkozódva támadt rájuk:

— Hát erre megy ki a játék? — s tíz percen át megállíthatatlanul ömlött a szájából a szitok. Este felhívta Kimet, hogy nem jönne-e át egy kicsit iszogatni, s mintha mi sem történt volna, nagyszerűen elszórakoztak. Kim azt állítja, hogy egészen megszerette Boydot.

1950 nyarán Kim levelet kapott Guy Burgesstől:

„Szörnyű hírem van számodra. Most értesültem, hogy áthelyeztek Washingtonba."

Guy azt kérte, hogy Kimnél lakhasson, legalábbis egy ideig. Ez a kérés sok gondot és fejtörést okozott Philbynek. Többször is magányos autótúrákra indult a Washingtont környező erdős, ligetes tájakra, hogy szovjet összekötőjével megbeszélje ezt a problémát.

Általában megengedhetetlen, hogy két hírszerző tiszt, aki földalatti munkát végez, együtt lakjék. Ez sérti a legelemibb biztonsági szabályokat. Ha bármi történik az egyikkel, óhatatlanul kompromittálja a másikat, mégha tulajdonképpeni kapcsolatukról nem is derül ki semmi. Az adott helyzetben azonban más meggondolások is szerepet játszottak. Kim leírja — és ezt a leírást érdemes kö-

vetni, mert fényt vet gondolkodásmódjára —, hogyan jutott arra a következtetésre, hogy Burgesst befogadja a házába.

Életpályánk, gondolta Kim, kora ifjúságunktól összefonódott. Ha bármi történik, még egy kevésbé komoly vizsgálat is nyomban kideríthetí ezt.

Amikor Bécsben voltam, 1934-ben, Guy Cambridge-ben pénzt gyűjtött az ausztriai Schutzbund menekültjei számára.

Azt remélhetőleg nem tudják kinyomozni, hogy én ajánlottam Guyt a szovjet titkosszolgálatnak, én segítettem a bejutását oda. De azt könnyen megtudhatják, hogy később ő segített engem a brit Secret Service-hez, — ezzel viszonozta a szívességet. Közben is találkoztunk, amikor Spanyolországban voltam haditudósító, Guy mint „futár" fel is keresett ott.

Hivatalos látogatást tett nálam, amikor a törökországi kémállomást vezettem. Inkább az lenne furcsa, ha ezt a kérést megtagadnám.

Van még egy szempont: tudom, hogy az MI5-nél nincs semmi terhelő adat Burgess ellen, ami politikailag kompromittálná őt. Annál több személyi botrányról tudnak, kezdve attól, hogy egyik külügyminisztériumi kollégája felháborodásában egyszer ledobta őt a Gargoyle Club lépcsőjén, úgy, hogy Guy megsértette a koponyáját. „Kinos esetei" voltak Dublinben és Tangerben, hogy csak a legkiemelkedőbb skandalumokat említsem. Jobb, ha Guyra vigyáz valaki, mintha teljesen szabadjára engedik Washingtonban.

A brit nagykövetség biztonsági tisztje, Bobby Mackenzie megmutatott Kimnek egy levelet, amelyet a Foreign Office-ből küldtek, s azzal indokolták Guy washingtoni kihelyezését, hogy „különcségeit talán könnyebben elnézik egy nagy személyzettel rendelkező követségen, mint egy kisebben".

A levél felsorolta Guy néhány ismertebb ka-

landját, s kilátásba helyezte, hogy a washingtoni brit nagykövetség személyzete még ennél rosszabbakra is elkészülhet a jövőben. Mackenzie megkönnyebbülten fogadta, hogy Guy Burgess washingtoni tartózkodásáért a felelősséget némiképp megosztja vele Philby, amikor házába fogadja a féktelent.

Később az események megmutatták, hogy Kimnek igaza volt. Burgess társasága ugyan kompromittálta őt és nyomatékot adott annak a levélnek, amelyben a CIA főnöke, Bedell Smith később Londonnak Kim azonnali visszahívását javasolta — ám ugyanakkor úgy meggyorsította az eseményeket, hogy nem maradt idő Kim ellenfelei számára tökéletesre hurkolni a kötelet hősünk nyakán, s a legrosszabbat sikerült elkerülnie. Kockázatos volt Burgesst lakásába fogadnia, de a legkevesebb, amit Kimről elmondhatunk, hogy megszokta a kockázatot.

Burgess Washingtonba érkezésével egy időben új lendületet kapott a vizsgálat az ottani brit nagykövetségről évekkel azelőtt kiszivárgott atomtitkok ügyében. Bár az FBI még mindig a brit nagykövetség segédszemélyzetének életében turkált, és reménytelenül bolyongott a portások, sofőrök és takarítónők rokoni-ismeretségi viszonyainak útvesztőjében, az ügyről szóló jelentések egyre komolyabb adatokat tartalmaztak. Kim aggódni kezdett.

A jelentések — volt belőlük egy tucatnyi — egy bizonyos Homerről beszéltek, ez volt a szovjet hírszerzés brit informátorának fedőneve. Homer rendkívül bonyolult politikai kérdésekről tájékoztatott, s olyan adatokat továbbított, amelyeket az adott időben a brit hivatalos közegek közül legfeljebb hat-hét ember ismerhetett. Két szovjet disszidens, Krivicki, akit alaposan kifaggattak, és Volkov, aki ugyan eltűnt, mielőtt részletes információkat adott volna, mégis egybehangzóan állí-

tották, hogy a szovjet hírszerzésnek sikerült két emberét bejuttatnia a Foreign Office-ba. Ez igazán elegendő lehetett ahhoz, hogy egy nap eszükbe jusson az MI5 vagy az FBI embereinek, hogy az atomkémet ne a takarítónők között keressék.

Kim megtanácskozta a dolgot szovjet összekötőjével és két elhatározásra jutottak. Az egyik, hogy Burgesst beavatják a titokba, annál is inkább, mert Kim csak néhányszor, futólag találkozott MacLeannal — az olvasó bizonyára rég tudja, hogy ő volt az „üldözött vad" —, akkor is illegálisan, míg Burgess közeli barátságban volt vele, így sokkal könnyebben érintkezhettek, ha ez szükségessé vált.

A másik elhatározás az volt, hogy elő kell készíteni MacLean szökését, de nem előbb és nem később, mint amikor az feltétlenül szükséges.

MacLean ekkor a brit külügyminisztériumban az Amerikai Főosztály vezetője volt, s rendkívül fontos információk futottak be hozzá. Egyrészt, mint főosztályvezető, rajta volt azon a listán, amelynek alapján a minisztérium legbizalmasabb dokumentumait körözték. Így sokkal szélesebb áttekintése volt az ügyekről, mint amennyit a saját főosztálya amúgy is nyújthatott. Másrészt 1950-et írtak, folyt a koreai háború és a brit külügyi apparátus állandó eszmecserét folytatott az amerikaiakkal arról, milyen mértékben avatkozik az Egyesült Államok az eseményekbe, meddig megy el, kész-e arra is, hogy szükség esetén átküldi csapatait a Jalu folyón, a kínai határon — vagy eleve bizonyos korlátokat szab a koreai háborúban való elkötelezettségnek. Nem kell hangsúlyozni, milyen jelentősége volt annak, hogy ezt a Szovjetunió, és rajta keresztül a kínai és a koreai hadviselő fél tudja-e vagy sem.

Philby életrajzírói azt mondják, MacLean idegösszeroppanást kapott, olyan mértékben kezdett inni, ami még az angol arisztokrácia köreiben is

szokatlannak tűnt. Igaz, leírják azt is, hogy egy-egy ilyen borzalmas, átmulatott éjszaka után MacLean, aki elnyűtt arccal és roskadt tartással érkezett a külügyminisztérium kapujához, abban a percben, amikor az őr köszöntötte, kihúzta magát, arcára a szokott nyugalom és méltóság költözött, barátságos volt és higgadt: az a fiatal diplomata volt, akinek nagy karriert jósoltak a brit külügyi szolgálatban. Mégis azzal érvelnek, hogy MacLean megszöktetését a Szovjetunió és Kim attól való felelmükben szervezték meg, hogy Donald esetleg vall titkos munkájáról . . .

Kim azt mondja, emlékirataiban:

„Az volt a lényeg, hogy megmentsük MacLeant, mielőtt a kör bezárul körülötte. Ezt fogadtuk el axiómaként. Nem merült fel a kérdés, hogy milyen munkalehetőségei vannak a Szovjetunióban, ha megszökik. Elég volt annyi, hogy egy régi elvtársunkról van szó. Az olvasók közül néhányan, akik előítéletek rabjai, bizonyára nehezen fogadják ezt el. Nem kérem őket, hogy higgyenek nekem. De ne is hibáztassanak, ha kellemetlen meglepetésekben lesz részük a jövőben hasonló eseteknél." Miután ezeket az emlékiratokat — mint már említettem: az eseményeket nagyon is hézagosan elbeszélő emlékiratokat — Amerikában nyomtatták ki könyv formájában, aligha kétséges, hogy Kimnek ezek a megjegyzései volt kollégáihoz, a brit és az amerikai kémszolgálat vezetőihez címződtek. Nekik lehet részük kellemetlen meglepetésben, a „jövőben előforduló eseményeknél", ha nem számolnak a szovjet hírszerzés lojalitásával, amellyel a neki dolgozó emberekről gondoskodik.

Azt is elhatározták Kimék, hogy a mentőakciónak 1951 közepéig mindenképpen le kell bonyolódnia, mert Kimet két esztendőre küldték Washingtonba, 1951 nyarán megbízatása lejár, és ki tudja, lesz-e később olyan helyzetben, hogy az ak-

ció lebonyolításában részt vehet. 1951 tavasza volt — az idő sürgetett.

A nyomozás közben folyt tovább. Kim elérkezettnek látta a pillanatot egy „huszárvágásra". Táviratozott Londonba és felhívta főnökeinek figyelmét arra, hogy a washingtoni brit nagykövetségről kiszivárgott atomtitkok ügyében „a nyomozást a magasabb régiókban is folytatni kellene". Utalt Krivicki vallomására, és kérte, hogy fontolják meg ezt a kérdést. Rövidesen megérkezett a válasz, amelyben Vivian, C helyettese megnyugtatta: „Nagyon is gondoltak már erre", de köszönik, hogy Kim is figyelmeztette őket. Ezután az események olyan gyors mozgásba lendültek, hogy Kim kételkedni kezdett, vajon tényleg gondoltak-e erre a lehetőségre a központban korábban is.

MacLean a washingtoni atompolitikai bizottságban való részvétele idején engedélyt kapott arra, hogy szabadon bejárhasson a kutatóintézetekbe és mindazokba a hivatalokba, ahol az atomenergiafejlesztési ügyeket intézik. Amikor megindult a nyomozás a brit diplomaták körében, hamarosan kiderült, hogy a kiszivárgott híreket csupán néhány ember ismerhette, és megkezdődött a totózás, „kizárásos alapon" — ki lehet a fő gyanúsított ezek közül?

Kim Londonba küldött memorandumában összefoglalta azokat az adatokat, amelyeket a brit kémszolgálat az atomtitkokat megszerző, mindeddig ismeretlen szovjet ügynökről összegyűjtött. Ezek szerint ezt az embert a szovjet hírszerzés Nyugat-Európában szervezte be a harmincas évek közepén. Jó családból származott, Etonban és Oxfordban nevelkedett. Idealista, aki nem pénzért dolgozott a Szovjetuniónak. Kim azt javasolta, keressék meg azt, akire ez a leírás ráillik.

Négy ember maradt a gyanúsíthatók listáján. Köztük volt egy Gore-Booth nevű diplomata, aki Etonben és Oxfordban végzett, és jó családból

származott. A washingtoni brit kémállomás vezetője, Bobby Mackenzie hosszú töprengés után kijelentette, hogy Gore-Booth lesz a keresett ember. A harmincas években került a külügyminisztériumba, klasszika-filológiát tanult, tehát kiválóan illett rá a Homer fedőnév. Oroszul a Homert Gomer-nek írják, ami tulajdonképpen a Gore név anagrammájaként is felfogható. Ez a Gore-Booth a Keresztény Tudományosság szektájának híve és antialkoholista, vagyis tökéletesen megfelel annak a figurának, aki idealizmusból dolgozik valamiért. Kell-e ennél több? Kim remélte, hogy ez az elmélet legalább néhány napra való anyagot ad a töprengésre a londoni főhadiszállásnak, s helyeselt Mackenzie-nek.

Közben azonban lépéseket kellett tenni MacLean — az ő neve negyediknek szerepelt a gyanúsítottak listáján — megszöktetésére. Üzenetet kellett eljuttatni hozzá olyan körülmények között, amikor már az MI5 minden lépését figyelte. Legalkalmasabbnak Guy Burgess látszott e feladatra. Csak azt kellett elintézni, hogy Guyt valamilyen ürüggyel sürgősen visszahívják Londonba.

Guy Burgess jól érezte magát a Philby-családnál. Kimnek négy gyereke volt és a hatalmas termetű, féktelen duhaj órákig eljátszott a kis John Philbyvel, akinek játékvasútja Burgess szobájában volt. Javította a piciny mozdonyokat, szemaforokat, és amennyire tudta, mérsékelte magát az éjszakai ivászatok és a puritánkodó amerikaiak szemében különösen visszatetsző kalandok tekintetében. Annál kevésbé tett féket a nyelvére, ha az „amerikai életforma" került szóba. Azt torkaszakadtából szidta, és nyilvánvaló volt, hogy ilyen — cseppet sem titkolt — nézetekkel nemigen lesz hosszú életű a washingtoni nagykövetségen. Amikor azonban szóba került, hogy valamilyen módon azonnal haza kell mennie Londonba, Guy felcsillanó szemekkel fogadta a megbízatást.

— Mi sem könnyebb ennél — veregette meg hatalmas praclijával Kim vállát —, csak bízd rám. Menni fog, és én menni fogok.

A következő nap folyamán Guy Burgesst háromszor írták fel Virginia állam rendőrei életveszélyes gyorshajtásért. Burgess, amikor a nagykövet szemrehányóan elébe tette a feljelentéseket, sértődötten csak annyit mondott:

„Nem igaz, hogy nyolcvannal hajtottam lakott területen. Volt az legalább száz mérföld (százhatvan kilométer) óránként."

Ami különösen lehangolta a nagykövetet, az a tény, hogy Burgess ebben a nyaktörő tempóban egy olyan fiatalember társaságában vezette kocsiját, akinek mint közismert homoszexuálisnak, jól megalapozott rossz híre volt Washingtonban. Két nap múlva közölték Burgess-szel: csomagoljon és térjen haza.

Természetesen Guy Londonban — többek között — felkereste a Foreign Office Amerikai Főosztályának vezetőjét, régi barátját, Donald MacLeant is. Beszélgetés közben egy papírszeletet csúsztatott MacLean elé az íróasztalon. Pontos idő és egy titkos találkozó színhelye szerepelt rajta. Burgess tudta, hogy Donald nem találkozhat szovjet összekötőjével. Tudta azt is, hogy MacLean nagyjából tisztában van az őt fenyegető veszélyekkel, hiszen a brit titkosszolgálat vezetői elkövették azt az ostobaságot, hogy leállították a legtitkosabb külügyi dokumentumok eljuttatását MacLeanhoz. Az Amerikai Főosztály vezetője egyik napról a másikra nélkülözni kényszerült a rendszeres tájékoztatókat, amelyeket eddig titkárnője reggel az irattálcán elébe tett. Olyan gyakorlott hírszerző, mint Donald, nyomban felfigyelhetett erre, és az is valószínű, hogy észrevette, amikor követték. A papírszelet a lehallgatókészülékek ellen is védelmet nyújtott: beszélgetés közben szó

sem esett a találkozóról, amelyen aztán Burgess és MacLean megbeszélték a szökés körülményeit.

Az időpont meghatározásánál Kim is szerepet játszott. A Londonból Washingtonba érkező utasításokból kiderült, hogy az MI5 nem sokáig vesződött Gore-Boothszal. Ezzel szemben abból indultak ki, hogy a gyanúsítottak közül az lesz a kém, aki a legönállóbban, a legfüggetlenebbül gondolkodó egyéniség. Hamarosan rájöttek, hogy a szóban forgó négy személy közül három alapjában véve szelíd konformista, csupán MacLean az, aki már gyerekkorában úgy vélekedett, hogy az amerikaiak és az indiánok harcában „miért ne győzhetnének a vörösbőrűek, elvégre a föld az övék", aki különös kijelentéseket tett Egyiptomban Faruk király korrupt udvarnokai és a nép nyomora közti kiáltó ellentmondásról és így tovább. Röviden: elhatározták, hogy MacLeant hamarosan megvádolják és kihallgatják. Kim jelezni akarta, hogy Burgessnek sürgősen cselekednie kell. De hogyan csinálja ezt?

A washingtoni brit nagykövetség gazdasági vezetője már többször szólt Philbynek, hogy nem tud mit kezdeni Burgess kocsijával, a hatalmas Lincoln Continentallal, amelyet Guy egy utcai parkolóhelyen hagyott, mikor Londonba visszatért. Kim azt felelte, majd ő táviratozik Burgessnek.

„Ha nem cselekszel azonnal, már késő lesz — írta Kim Guynak, s hozzátette: — Kocsidat a szemétdombra, a vashulladékok közé kell küldenem."

Burgess 1951. május 25-én barátjával, Jack Hewittel, Bond Street-i lakásán tartózkodott. Miután elváltak, Guy különböző emberekkel találkozott, telefonált Stephen Spendernek, a költőnek a lakására, aztán találkozott egyik amerikai barátjával, akivel együtt ebédelt, és megbeszélték, hogy együtt töltik a víkendet is a francia tengerparton. Hajójegyet váltottak Southamptonból St. Malóra, a Falaise nevű francia hajóra. Ez az amerikai fia-

talember később azt vallotta, hogy Burgess még aznap este lemondta ezt az utazást, azzal:

„Egy barátom a Foreign Office-ban bajba került, és nem tud más segíteni rajta, csak én."

Ezen a napon MacLean derűs nyugalommal végezte a munkáját, találkozott ismerőseivel, beváltott egy ötfontos csekket a bankjában — olyan kicsiny összeg ez, amelyet nem azok szoktak kivenni bankszámlájukról, akik hosszabb utazásra készülnek. Az MI5 emberei szabályszerűen elkísérték hazafelé tartó útján, úgy ahogy megszokták, a földalatti peronjáig, s megvárták, amíg Donald a Charing Cross pályaudvarról a Sevenoaksba tartó vonatra felszáll. Valamilyen misztikus meggyőződésből kifolyólag senkinek sem jutott eszébe, hogy abban a kis kertes külvárosban, Tatsfieldben, ahol Donald MacLean lakott, valami illetlent és szabálytalant el lehet követni.

Burgess és MacLean valószínűleg nem tudták, hogy ugyanezen a napon, május 25-én adta jóváhagyását Herbert Morrison külügyminiszter ahhoz, hogy az MI5 megkezdje MacLean kihallgatását. Péntek volt, a vikend szent és sérthetetlen. Az első kihallgatási napot hétfőre, 28-ra tűzték ki.

Burgess pénteken délután autót bérelt, becsomagolt néhány ruhát, magához vett háromszáz fontot és elindult egyedül.

Egyenesen Tatsfieldbe hajtott. Ami ezután történt, arról csak töredékes értesüléseket közölnek a Philby-kutatók, Kim maga egy szót sem ír az egészről.

Valószínű, hogy Burgess és MacLean a Sevenoaks földalatti megállójánál találkoztak és együtt vacsoráztak Melinda MacLean, Donald felesége társaságában. Aztán a két férfi Southamptonbe autózott, ahová éjfél előtt negyedórával érkeztek meg. Az egyik tengerész észrevette, hogy Burgess otthagyta a kocsiját a kikötőben, s figyelmeztette erre. Guy visszaszólt neki:

„Hétfőn visszajövök!"

A Falaise másnap reggel 9-kor érkezett St. Malóba. MacLean és Burgess partra szálltak, s mint később kiderült, minden csomagjukat otthagyták a hajó kabinjában. Ettől a pillanattól kezdve nyomuk veszett. Utólag a párizsi titkosrendőrség megállapította, hogy a két utas szobát vett ki egy St. Maló-i hotelben, és angol pénzt váltottak be frankra, majd taxit béreltek és azzal Rennes-be utaztak. Állítólag — másfél év múlva! — olyan nyomra bukkantak, hogy Rennes-ből továbbmentek volna Dunkerque-be, ahol akkor egy lengyel hajó, a Warmis teherszállító horgonyzott. A hajó Koppenhágán át Szczecin lengyel kikötőbe tartott, s a két szökevény ezen jutott volna át a „vasfüggönyön". Biztosat csak akkor tudtak róluk, amikor mindketten már régen megtelepedtek — Moszkvában.

Melinda MacLean sokáig várta vissza a férjét. Várta szombaton és vasárnap, s hétfőn délután telefonált a külügyminisztériumba. A telefont Carey-Foster, a külügyminisztérium biztonsági főnöke kapta. Melinda, férje révén személyesen ismerte őt. Carey-Foster megnyugtatta az aggódó asszonyt, nem hiszi, hogy autóbaleset érte volna a férjét, és megígérte, hogy nagyon gondosan utánanéz, hol lehet MacLean. Ő igazán tudta, hogy mennyire gondosan kellett volna vigyáznia az MI5-nek eddig is Donald minden lépésére.

Carey-Foster jelentést tett a legilletékesebbnek, a külügyminisztérium állandó államtitkárának, Sir William Strangnek. (Az angol kormányban a miniszterek gyakrabban változnak, mint az úgynevezett permanent under-secretaryk, az állandó államtitkárok, akik az ügyek vezetésében a folytonosságot, a szakértelmet és a biztonsági szolgálat szempontjából való megbízhatóságot gyakran nagyobb mértékben képviselik, mint a miniszterük.) Ugyancsak ő riasztotta az MI5, a kémelhárítók fő-

nökét, Sir Percy Sillitoe-t is. A külügyminiszter még aznap este értesült az ügyről. A Scotland Yard különleges osztálya utasítást kapott, hogy a francia és bármely más európai tőkésország titkosszolgálata segítségét igénybe véve, a nemzetközi rendőrséget, az Interpolt, s természetesen valamennyi brit diplomáciai képviseletet bekapcsolva a nyomozásba, próbálják felderíteni MacLean és Burgess hollétét. Tekintettel arra, hogy a kémelhárító emberei Burgesst is figyelték, tudták, hogy péntek éjszaka óta ő sem tért vissza a lakására. Kihallgatták azt a Miller nevű amerikait, akinek eredetileg Franciaországba kellett volna kísérnie Burgesst (tulajdonképpen az ő nevére foglalta le Guy az egyik kabint a Falaisen). Miller sem tudott semmit, pénteken délben látta utoljára Guyt, amikor együtt ebédeltek.

•

Kedden Paterson, a washingtoni brit nagykövetség biztonsági elhárító tisztje telefonon hívta Kimet, a helyi szokások szerint valószínűtlenül korai, hajnali időpontban:

— Kim, egy nagyon hosszú táviratot kaptam Londonból, „rendkívül sürgős" jelzéssel. Az én titkárnőm szabadságon van, nem adnád kölcsön a tiédet, hogy segítsen megfejteni? Egész napi munka egy embernek.

Kim természetesen kölcsönadta a titkárnőt és arra gondolt: ez az! Minden valószínűség szerint MacLean szökéséről értesíti a központ a washingtoniakat. Később bement a nagykövetségre és megszervezte, hogy egy harmadik ember is segítsen megfejteni a hosszú titkos táviratot.

Türtőztette kíváncsiságát és csak a megszokott időben kereste fel Paterson irodáját. A kémelhárító tiszt szürke arccal tekintett fel rá íróasztala mellől.

— Kim — suttogta —, a madár elrepült!

Kim tőle telhetően meghökkent, rémült képet vágott és remegő hangon kérdezte:

— Milyen madár? Csak nem MacLean?

— De igen — mondta Paterson. — S ami ennél is rosszabb... Guy Burgess is vele szökött!

Kimnek most nem volt szüksége arra, hogy megjátssza az elképedtet. Leesett az álla.

*

Amikor Burgess Washingtonból visszautazott Londonba, előző este egy kínai étterembe mentek vacsorázni Kimmel. Akkor beszélték meg MacLean szökésének részleteit, és szó sem volt arról, hogy Guy is meneküljön. Kim kikísérte őt a repülőtérre és tréfából még utána is szólt:

„Guy, aztán nehogy te is vele menjél!"

Nem gondolta komolyan, hogy ez megtörténhet.

Máig sem világos a kívülállók előtt — és valljuk be, hogy Kim Philbyn, no meg szovjet hírszerző társain kívül mindenki, azok is, akik hosszasan nyomoztak élete és tevékenysége után, nagyrészt „kívülálló" maradt a Philby-ügyben —, hogy mi volt Guy Burgess elhatározásának oka.

Lehetséges, hogy Guy úgy ítélte meg a helyzetet: mindenképpen rájönnek, hogy része volt MacLean eltüntetésében és őt fogják elővenni. Lehetséges, hogy szovjet összekötője adta az utasítást, hogy ő is menjen MacLeannel együtt, akinek útját Moszkváig a legnagyobb gonddal előre megszervezték. Az is lehet, hogy Franciaországban döntött így. Ám az sem kizárt, hogy Guy maga határozta el ezt a lépést. Az bizonyos, hogy a kettős szökés összehasonlíthatatlanul súlyosabban érintette Kim Philbyt, mintha MacLean egyedül tűnik el a színről.

Most egészen más megvilágítást nyert a tény, hogy Burgess az ő házában lakott Washingtonban.

MacLeant Kim személyesen nem, vagy csak futólag ismerte. Burgess azonban barátja volt, hírszerző társa a brit titkosszolgálatban, és senki sem várhatta el az amerikaiaktól, hogy az angol—amerikai titkosszolgálatok kulcspozícióban ülő összekötő tisztje olyan gyanús kapcsolatokkal rendelkező ember legyen, mint Kim . . .

Philby tudta, hogy mennie kell Washingtonból. Tudta, hogy belőle most már sohasem lesz C . .: Csak azt nem tudta, hogy sikerül-e a csávából legalább annyira kimásznia, hogy börtönbe ne kerüljön. Vagy meg ne öljék . . .

XV. FEJEZET

A TITKOS PER

KIRÁNDULÁS KERTI ÁSÓVAL A NAGY VÍZESÉSHEZ —
AZ AMERIKAIAK TÖBBÉ NEM AKARNAK
EGYÜTT DOLGOZNI PHILBYVEL —
EGY MAGÁNLEVÉL ÉS EGY HIVATALOS TÁVIRAT —
KIM „BESURRAN" LONDONBA —
MILMO „KIVÉGZÉSRE" KÉSZÜL —
ÚGY, MINT PROFUMÓNÁL —
A VILÁG LEGBUTÁBB BÍRÁJÁNAK PÁRBESZÉDE
A VILÁG LEGOKOSABB VÁDLOTTJÁVAL —
NEM KÉRDEZNÉ, HA TUDNÁ, URAM! —
SKARDON PRÓBÁLKOZIK — MEGVÁLTÁS,
BÜNBOCSÁNAT NÉLKÜL

Most mi lesz?

Amikor MacLean szökését előkészítették, Kim és szovjet elvtársai gondoltak arra az eshetőségre, hogy ha bármi „félresikerül", Kim veszélybe jut, és erre az esetre számára is kidolgoztak egy menekülési tervet. Kétségtelen, hogy Burgess szökése „szükségállapotot" teremtett. De végszükségben volt-e Kim? Először önmagával és önmagában kellett erről számot vetnie.

Kim fegyelmezett agya azon nyomban átkapcsolt ezekről a gondolatokról a közvetlen tennivalókra. Csak néhány órával később volt szabad azon töprengenie, hogy neki is menekülni kell-e? Mindenekelőtt néhány tárgyat kellett a házból eltüntetni, amelyeket nem lett volna jó az esetleges kíváncsiskodóknak megtalálniuk. Azután ki kellett puhatolnia, hogy mennyi idő áll rendelkezésére a döntéshez?

Philby semmit sem változtatott megszokott munkarendjén. Délig várt, aztán a szokásos időben hazament ebédelni. Máskor is gyakran megtör-

tént, hogy ebédidőben rövidebb autókirándulásokat tett Washington környékén, a Nagy Vízeséshez, s a környező parkba. Most ebéd helyett a garázsba ment, összecsomagolta bonyolult és rendkívül precíz foto-felszerelését és néhány más tárgyat, magához vett egy kerti ásót és beült a kocsiba.

Azok a bizonyos „céltalan" korábbi kirándulások jók voltak arra, hogy egy ilyen szükségállapotban pillanatok alatt megtalálja a kiszemelt helyet. A Potomac folyó partján, ahol az országút másik oldalán fás liget terült el, megállította a kocsit, és eltűnt az ásóval meg a csomagokkal a fák között. Néhány perc múlva visszatért és úgy tett, mintha a ruháját hozná rendbe, miután elvégezte szükségét a sűrűben. Hazaautózott lakására, egy darabig még dolgozgatott a kis ásóval a kertben, aztán bement az irodába.

A kettős diplomataszökés okot adott arra, hogy felkeresse partnereit az FBI-nál, s ezeken a látogatásokon — remélte Kim — megállapíthatja, mennyire terelődött rá a gyanú, s mikor számíthat „direkt" akcióra? Ez az akció egyelőre nem lehetett súlyosabb, minthogy hazahívják Londonba, és ott kihallgatják a MacLean—Burgess-féle szökési ügyben.

Miután minden terhelő bizonyítékot elásott, Kim módszeresen végiggondolta: kell-e szöknie, vagy sem? Természetes, hogy hazahívják majd Londonba. Vallatni fogják. De ismerte ellenfeleit. Ismerte az MI5 módszereit, két év alatt megismerkedhetett az FBI-éval is. Tudta, hogy számíthat arra: sokan lesznek Londonban, akik nemcsak kételkedni fognak az ő bűnösségében, hanem kifejezetten szeretnék majd bebizonyítani, hogy Kim nem bűnös.

Gondolatban sorra vette, milyen bizonyítékokat tudnak felsorakoztatni ellene?

Baloldali kapcsolatok Cambridge-ben? Ezt

amúgy is tudták róla, ebben nincs semmi különös, és Kim sohasem lépett be a kommunista pártba — Anglia területén.

Az illegális tevékenység Ausztriában? Tizennyolc évvel később ezt nehéz lesz bizonyítani, annál is inkább, mert legtöbb bajtársa ebből az időből — már halott.

A disszidens szovjet hírszerző, Krivicki vallomása egy fiatal angol újságíróról, akit a szovjet hírszerzés Spanyolországba küldött a polgárháború idején? Sok fiatal angol újságíró ment akkor tudósítani Spanyolországba. Ami pedig a spanyol időszakot megelőző pálfordulást illeti, a kissé túl hirtelenül megmutatkozó szimpátia a német nácik iránt — erre is tömérdek példa van abból az időből.

Burgess segített neki bejutni a Secret Service-be és ott antiszovjet szakértővé vált? Ez magyarázható az egyetemi barátsággal és — ami a szovjetellenes kémtevékenységet illeti, abban nemcsak kudarcok, hanem sikerek is szerepeltek a brit titkosszolgálat könyveiben.

Tudott arról, hogy MacLean ügyében nyomoznak, s Burgess nála lakott, mielőtt hazatért volna Angliába.

Ez az utolsó elég csúnya história — gondolta Kim. — Azt, hogy ártatlan vagyok, nemigen tudnám bizonyítani. De ők sem tudják bizonyítani, hogy bűnös lennék. Mindaz, ami ellenem összegyűlik, elég ahhoz, hogy megingassa egy hírszerző tisztbe vetett bizalmat. De nem elég a bíróságnak ahhoz, hogy elítéljen.

Röviden: Kim úgy ítélte, hogy ügye nem reménytelen. Nyomban munkához látott, hogy elhintse azokat a kételyeket és elterjessze azokat az elméleteket, amelyek érvelését — pontosabban védekezését — hihetőbbé teszik majd.

Erre bőven volt alkalma. Az elkövetkező napokban egyébről sem volt szó az MI5 washingtoni

kiküldöttjével, Patersonnal, és az MI6 helyi „kémállomás főnökével" Mackenzie-vel, de az FBI amerikai kémvadászaival sem, mint a két brit diplomata szökéséről.

Kim kifejtette a következő teóriát:

Krivicki, az árulóvá vált szovjet hírszerző tiszt azt mondta, két szovjet hírszerző dolgozik a brit külügyminisztériumban, és megjelölte az időpontot, hogy mióta. Ennek — Krivicki szerint — 16 évvel ezelőtt kellett történnie. Nyilvánvaló, hogy MacLean, esetleg MacLean és Burgess ez a két diplomata, tehát mindkettő másfél évtizedes gyakorlattal rendelkező, tapasztalt ügynök. Az ilyen ember, aki állandóan résen áll, nyomban észreveszi, ha a beosztásával együtt járó bizalmas okmányok küldését váratlanul megszüntetik. Az MI5 hibát követett el, amikor ezt elrendelte — nyilván azért, hogy az amerikaiak felé is egy gesztust tegyen és megmutassa, hogy íme: ők cselekszenek —, mert ezzel tulajdonképpen figyelmeztette MacLeant a veszélyre! (Amikor ezt Kim Hoovernek is előadta, annak csillogott a szeme a gyönyörűségtől. Micsoda falat! A híres angol kémelhárítók ilyen ostobaságot követnek el, csakhogy az ő szemét kiszúrják. Hoover már előre csámcsogott azon a gondolaton, hogyan fogja ezt elmondani a Fehér Házban, és mindenkinek, akit illet, s mennyire növelni fogja ez az ő, az FBI reputációját — az angol kollégák rovására.)

Az is valószínű — hangzott tovább Kim teóriája —, hogy MacLean észrevette, amikor követték. Nyilvánvaló, hogy tudatában volt a veszélynek, de egyelőre nem tehetett semmit, mert ilyen körülmények között nem kereshette fel szovjet összekötőjét, aki megszervezhette volna szökését. Ekkor jelent meg a színen Burgess, mint akit az isten küldött.

Kim arra számított, hogy Guy és Donald együttes szökése után kézenfekvő lesz annak az állítás-

nak az igazsága, hogy ezek ketten „régi barátok és elvtársak" voltak. Nem nagyon fogják kutatni, milyen sűrűn vagy milyen ritkán érintkeztek az évek során, hiszen tény, hogy bizonyos időszakokban szorosabb kapcsolat volt közöttük.

Még csak azt kellett megmagyarázni, miért menekült Burgess is. Guy tudta, hogy karrierjének a Foreign Office-ban nagyjából befeliegzett. Vagy ő, vagy talán éppen szovjet barátai úgy látták jónak, hogy ezt az immár számukra kevés hasznot hajtó, de nagyon is viharos életű és támadható embert MacLeannel együtt eltüntessék a színről.

Az egész elmélet elfogadhatónak látszott, Paterson és Mackenzie helyeselték — abban pedig Hoover nem állt egyedül, hogy örömmel háritsa a felelősséget az MI5 „elhirtelenkedett lépéseire" ...

Hátra volt még a CIA embereinek megdolgozása. Kim azt írja visszaemlékezéseiben, hogy Allen Dullestól egyáltalán nem tartott, Dulles nem volt olyan veszedelmesen nagy koponya, mint ahogyan azt sokan hiszik. Annál jobban aggódott Bedell Smith miatt. Kim gyakran találkozott a CIA vezérigazgatójával (Amerikában ezt a címet viseli az offenzív kémszolgálat főnöke), s nemegyszer tanúja volt annak, hogyan vált az esze. Visszaemlékezik egy esetre, amikor egy több mint húszpontos, bonyolult tervezetet vitt el megmutatni Bedell Smithnek, aki átfutotta azt és nyomban tárgyalni kezdett róla. Kim csak azért tudta követni, mert előzőleg gondosan áttanulmányozta a dokumentumot, amelynek egyes részleteit Bedell Smith kapásból, a paragrafusszámokat fejből idézve vitatta meg vele. Bedell Smitht nehezebb lesz megnyugtatnia. Ami azt illeti, Kimnek igaza volt: Bedell Smitht egyáltalán nem sikerült megnyugtania. Néhány nap múlva ő íratta azt a levelet C-nek, amelyben kijelentette, hogy ha nem hivják vissza azonnal Philbyt, megszakítják a kapcsolatot a MI6-tal!

Kim ennél többet aligha tehetett. Végezte napi munkáját, s hamarosan megérte azt is, hogy egynémely brit diplomatafeleség jeges pillantásokkal méri végig. Amerikai partnerei részvevő barátsággal veregették a vállát, ha összekerültek, Kim pedig várta az elkerülhetetlen visszahívó levelet Londonból.

A levél jött is, de rendkívül meglepő formában. Nem az, aminek jönnie kellett; egy szigorúan bizalmas, „személyesen fejtse meg" jelzésű titkos távirat, a főnöktől. Éppen futár érkezett az MI6-tól, a hamis dokumentumok gyártásának egyik szakértője, akinek valami elvégeznivalója volt Washingtonban és udvariassági látogatást tett Kimnél is.

— Levelet hoztam neked Jack Eastontől — mondta.

Easton volt Philby utóda a britek szovjetellenes kémhálózatának élén.

Kim ámulva látta, hogy Easton saját kezűleg írt magánlevelet küldött. Azt közölte benne, hogy Kimet rövidesen vissza fogják hívni Londonba a Burgess—MacLean üggyel kapcsolatban, és nagyon fontosnak tartja, hogy Kim a hívásnak haladéktalanul engedelmeskedjék.

Kim percekig ült a levéllel a kezében, és gondolkozott. Mi szükség volt erre? Kapott már korábban egy hivatalos táviratot, amelyben már közölték: „Értesülésünk szerint személyesen ismeri Burgesst; nem tudna-e valamilyen tájékoztatást adni szökésének okairól és általános magatartásáról?"

A hivatalos visszahívást ugyancsak távirati úton kapja majd meg, mindenképpen. Miért kellett őt Eastonnek előre figyelmeztetnie, méghozzá nagyon is magánjellegű, kézzel írott levélben? A titkosszolgálatnál a szokásostól eltérő viselkedésnek mindig van valami oka. Ezúttal csak egyetlen okra gyanakodhatott: ha eddig Kim nem gondolt

volna szökésre, ezután a levél után sürgősen meneküljön. Akár azért, mert barátai egyszerűbbnek látták, hogy a kettős botránnyal együtt valahogy elsimítsák az ő szökését is; akár azért, mert rokonszenvet éreztek iránta és figyelmeztetni akarták a veszélyre; akár azért — s ezt sem lehetett kizárni —, hogy próbára tegyék, vajon mennyire érzi bűnösnek magát Kim, esetleg — csapdát állítsanak számára?

Mindent még egyszer végiggondolt és úgy határozott, hogy ha hívják — megy. Bízott idegeiben. Bízott abban, hogy nem feledkezett el semmiről, ami végzetes bizonyítékul szolgálhatna ellene. És bízott barátaiban, az MI6-nál uralkodó légkörben is. Kollégái közül a legtöbben úgy gondolkoznak majd, hogy Kim ártatlanságának bizonyítása és „egy közülük való" tisztára mosása a testületet, az egész jó családból való úri társaságot menti meg a szégyentől. Ha lesz rá módjuk, ha választhatnak, hogy miben higgyenek, ha nem kerülnek szembe megdönthetetlen bizonyítékokkal — hinni fognak az ártatlanságában.

Kim hazarepült Londonba. Déltájban érkezett meg a gépe. Philby felszállt az autóbuszra, amely a repülőtérről a városi légi pályaudvarra szállítja az utasokat, és leült közvetlenül a feljárati ajtó mellett az ablaknál. Egy pillanat múlva felkapaszkodott a buszra egy ismerős férfi, s fürkészve nézett körül az utasok között. A titkosszolgálat magas beosztású tisztje volt, Bill Bremner. Felületesen ismerték egymást, bár Bremner az adminisztratív osztályokon dolgozott, s így ritkán volt dolga Kimmel. Most ott állt a lépcsőfeljárón, átnézett Kim bal válla felett, aztán átkémlelt jobbra — ha Philby nem az orra előtt ül, hanem legalább két méter távolságra tőle, bizonyára nyomban felismeri. Így azonban csalódottan visszalépett a lépcsőről és elment.

Kimben felébredt a sportszenvedély. Dehogyis

figyelmeztette Bremnert. Édesanyja lakására ment, megebédelt, aztán otthonról telefonon felhívta a központban Eastont.

A kagylóban is lehetett hallani, mekkorát nyel meglepetésében az illető, a vonal másik végén.

— Honnan telefonálsz, Kim?

— Anyám lakásáról, Londonból.

— Nem vagy fáradt? Nem tudnál azonnal bejönni a Broadway House-ba?

— Rendben. Máris megyek — felelte Kim, és magában nevetett, ha arra a pánikra gondolt, ami Bremnernek a repülőtérről „üres kézzel" való visszatérése után a központban kitörhetett. Azt hitték, itt a harmadik szökés — s ehelyett mosolyogva, derűs arccal sétált be közéjük.

Úgy érezte, az első fordulót megnyerte. Tudta, ennek a kis sportgyőzelemnek semmi reális haszna, jelentősége nincs. Csak éppen önbizalmat adott neki. Úgy érezte, hogy ura önmagának és képes úrrá lenni a helyzeten is. Az is megfordult a fejében, hogy Easton talán azért küldte elébe Bremnert, nehogy az MI5 elhirtelenkedje a dolgot és már a repülőtéren letartóztassa őt. Az MI6, amennyire ez csak lehetséges, saját maga akarta „tisztába tenni" Philby ügyét.

Ez nem ment könnyen. A hírszerzők eleinte mindent elkövettek, hogy Kim első kihallgatásai baráti beszélgetés jellegét öltsék, de a hang egyre komolyabb, az ügy menete egyre szabályszerűbb lett. S közben állt a harc az MI5-tel. Kim kollégái azt javasolták, hogy Philby töltsön egy egész napot C-vel. Sir Stuart Menzies ez idő alatt az ügy minden oldalát megbeszéli vele és kialakítja a maga véleményét arról: ártatlan-e Kim, vagy bűnös? A hírszerzők tudták, hogy számukra sokszor nem marad egyéb hátra, védelmül, mint bajtársaik feltétlen bizalma. Nem történt még semmi, ami ezt a bizalmat Kim iránt megtörte volna.

Az MI5 egészen más módszerekkel dolgozott. Ők

„behoztak" egy alaposan gyanúsítható embert és addig vallatták, amíg kézzelfogható bizonyítékokat nem találtak, ellentmondásokba keverték, esetleg megtörték, hogy maga tegyen vallomást. Az MI5 nem volt hajlandó erről lemondani Kim esetében sem.

C eredetileg még abban is benne lett volna, hogy Kim egyelőre maradjon az MI6 kötelékében. Az amerikaiaktól azonban egyre keményebb hangú levelek jöttek, így C behívta Kimet és sajnálkozva közölte, hogy távoznia kell a Foreign Office-tól (formálisan diplomáciai státust élveztek az MI6 hozzá hasonló beosztású hírszerző tisztjei) és végkielégítésül négyezer fontot utalt ki számára. Hozzátette — Kim nem kis aggodalmára —, hogy ebből csak kétezret fizetnek ki most, készpénzben. A többit félévenként, ötszáz fontos részletekben kapja.

A hivatalos magyarázat az volt, hogy biztosítani akarják Kim számára a létfeltételeket hosszabb időre és elejét akarják venni annak, hogy valami könnyelmű spekulációval „elúsztassa" az egész összeget. Kim tudta, hogy mindez üres mese. Ő eddig sem spekulált, s valószínűtlen volt, hogy most fogja elkezdeni. Ezzel szemben világos, hogy nem akarnak annyi pénzt a kezébe adni, amellyel megszervezheti szökését, és hogy hosszabb ideig megfigyelés alatt fogják tartani...

Valóban ez történt. Az MI6 és az MI5 Kim minden lépését figyelte. Várták, elárulja-e magát valamivel? Közben a kémelhárító lázasan dolgozott a Philby-ügy aktáin. Össze akartak állítani egy olyan bizonyítékhalmazt, amelynek alapján Kim megtörik, vagy ha nem, akkor is bíróság elé állíthatják. A vád ez volt: Kim Philby a „harmadik ember", aki a Burgess—MacLean kémcsoport társaként ez utóbbi kettő szökését megszervezte!

Teltek a hónapok. 1952 késő nyarán Kimet újra elővették. Közölték vele, hogy tárgyalást tartanak

ügyében — nem bíróságon, hanem a Leaconfield House-ban, az MI5 főhadiszállásán.

C személyesen vitte kocsiján Kimet az első „kihallgatásra", amelyet Helenus J. Milmo, királyi tanácsos, volt kémelhárító tiszt vezetett. Milmo az ország egyik legismertebb bírája volt ebben az időben, és a beavatottak jól tudták, hogy az MI5 csak olyan ügyekben „hívja be", amikor „kivégzésre" megy a dolog.

Maga a per — fantasztikus, középkori ízű találmánya a brit „establishment"-nek. Csak nagyon ritkán, rendkívül jelentős személyiségek esetében alkalmazzák. Olyan titkos perről van szó, amelynek formálisan nincs semmi jogi következménye, csupán az a célja, hogy bebizonyítsa: elítélné-e a vádlottat a valódi bíróság, vagy sem?

A Konzervatív Párt legfelső vezetői ilyen titkos pert rendeztek a Profumo-ügyben is, amikor a minisztert rajtakapták, hogy hazudott a parlamentben. Ebben nem lett volna semmi feltűnő, de a hazugság a legelőkelőbb társaság egyik ismert kurtizánjával, Christine Keelerrel kapcsolatban hangzott el, akivel Profumónak is viszonya volt. Mindez később nyilvánosságra került, s ebben sem lett volna semmi különös. A titkos pert azért rendezték a toryk, mert Profumóval egyidejűleg Keeler kisasszonynak gyakori szórakozópartnere volt a szovjet légügyi attasé, s hogy el ne felejtsük: Profumo ebben az időben a brit hadügyminisztérium államtitkára volt!

A tory pártközpont titkos perében olyan ítélet született, amely elmarasztalta Profumót, akit ezután nyilvánosan is denunciáltak és martalékul dobtak a sajtónak, az ügy egynéhány részvevőjét pedig a bíróságnak is.

Ilyen típusú titkos per lefolytatását határozták el a Foreign Office, a kormány és a kémelhárító vezetői Kim Philby ügyében.

Kimet egy dolog aggasztotta kissé! Hazatérte

után Dick White, az MI5 főnöke kérdezte ki, egyre türelmetlenebbül szorítva őt arra, hogy ne Burgessről adjon jellemrajzot, ne teóriáit adja elő a két exdiplomata szökéséről, hanem a saját életútjáról adjon számot. Kim annak idején játszva vette ezt az akadályt, csak egy ponton érzett aggodalmat. White akkor megkérdezte Kimet: ugye, a Times küldte őt tudósítóként Spanyolországba?

Kim úgy gondolta, a további vizsgálatoknál úgyis kiderül, hogy először egy kis hírügynökség képviselőjeként és gyakorlatilag a saját költségén utazott Francóékhoz, csak néhány hónap múlva vette őt át a Times. Nyomban figyelmeztette White-ot, hogy téved, először nem a Times tudósítójaként utazott.

— Honnan vetted rá a pénzt? — kérdezte White.

Kim tudta, hogy egyetlen pillantás a bankszámlájára megmutatja, hogy nem volt abban az időben annyi pénze, amennyiből ilyen utazást fedezhetett volna. Valójában a szovjet hírszerzés költségén utazott Spanyolországba és — jelen esetben ez nem volt éppen szívderítő tény! — éppen Burgess útján juttatták el hozzá a pénzt. Azt válaszolta White-nak:

„Újságírói karriert akartam csinálni, ezért eladtam könyveimet és gramofonlemezeimet, hogy a szükséges összeget előteremtsem."

Ez elfogadhatóan hangzott, semmiképpen sem tudták bizonyítani az ellenkezőjét, és Burgess-szel való spanyolországi kapcsolatairól az MI5 emberei nem tudhattak. Dick White nem is firtatta tovább a dolgot, de nyilvánvaló volt, hogy Milmo megpróbálkozik ezen a vonalon.

Megkezdődött a „tárgyalás". Ott ült Arthur Martin, aki MacLean ügyében a vizsgálatot vezette. Egész idő alatt egy szót sem szólt, de Kim minden mozdulatát feljegyezte. Ha kinézett az ablakon, ha malmozott az ujjaival — Martin azonnal jegyezni kezdett és le nem vette a szemét Kimről.

Ott ültek a külügy és a két kémszervezet képviselői, s végig ott maradt C is.

Milmo figyelmeztette Kimet, hogy bírósági tárgyaláson van, nem szabad dohányoznia. Azután megkezdődött a kihallgatás, a keresztkérdések áradata, és folyt három napig. Kimnek számot kellett adnia a Volkov-ügyről, az albániai kalandról, Burgess-szel és MacLeannel való kapcsolatának minden részletéről. Kim olyan jámbor és szelíd volt, mint egy kezes bárány. Csak akkor mutatta a bosszúság jeleit, ha személyében vagy jellemében sértette Milmo.

Egyáltalán nem törekedett arra, hogy ártatlanságát bebizonyítsa. Ez reménytelen lett volna olyan tapasztalt vallatónál, mint Milmo. Azt akarta világossá tenni, hogy nem tudnak ellene meggyőző bizonyítékot felhozni. Az egyes ügyek részleteit készséggel elmondta, s azt, hogy nemegyszer gyanús helyzetbe került, még készségesebben elismerte. De amikor azt akarták rábizonyítani, hogy tudatosan segített a szökésben, akkor tagadott, tagadott és tagadott!

Milmo félelmetes hírű vallató volt, különösen veszedelmes, ha kérdéseinek áradatával sodorta végzetes zátonyok felé az áldozatát. Kim azonban — mint ismeretes — dadogott. Milmo majd megőrült, amikor valamilyen esemény helyének vagy idejének pontosabb meghatározását akarta, s kérdésére végtelenül hosszú, dadogó válaszokat kapott. Ilyen párbeszédek zajlottak le közöttük:

— Derűs nap volt akkor?

— Nos... a hő-hő-hő-mérséklet körül-be-belül plusz huszon-nyo-nyolc fok lehetett és enyenyhe... szé-szé-szél fújt dél felől, ha jól emlékszem. Fe-fe-feltételez-he-hetjük, úgy mondanám, hogy ez egy de-derűs napnak ne-ne-nevezhető.

Minél tovább haladt előre a kihallgatás, annál inkább az a benyomás keletkezett C-ben és a meg-

figyelők körében, hogy a világ legbutább bírája vallatja a világ legokosabb vádlottját.

Kim maga azt mondja: túlságosan közvetlenül érdekelt fél volt az egészben, semhogy a kívülálló szemével megítélhetné, milyen volt Milmo teljesítménye. Az bizonyos, hogy a kérdések legnagyobb részére Philby olyan alaposan felkészült, hogy válaszai után nem maradt más hátra a kérdező számára, mint hogy végül is teli torokból ordítozni kezdjen, a szó szoros értelmében „kiáltó" ellentétként a nyugodt vádlottal szemben. Milmo mindjárt a vallatás kezdetén azzal vádolta Kimet, hogy „bizalmas személyi okmányokat" adott át Burgess-nek.

„El vagy veszve" — gondolta Kim. Nyilvánvaló volt, hogy Milmo blöfföl, azzal próbálkozik, hogy kitalált vádakkal bombázza Kimet, hátha valamelyik „ül", és ő megzavarodva vallani fog. Gyerekség. Kim legfőbb aggodalma eddig éppen az volt, hogy nem tud-e az MI5 valamit róla, amit ő maga titoknak vél? Felkészült minden esetleges kérdésre. De nincs-e a tarsolyukban olyan kérdés, nem tudnak-e olyasmiről is, amire ő nem gondolt? Amikor Milmo blöffölni kezdett, Kim megnyugodott.

Van egy bölcs angol mondás: „Ön kérdez, uram, pedig bizonyára nem kérdezné, ha tudná." Ezen alapult Kim egész védekezése.

Nagy hűhót csapott Milmo abból, hogy Kim cambridge-i diplomáját megtalálták Burgess lakásán, egy könyv lapjai között. Ez lett volna az a „bizalmas személyi okmány", amelyet Kim „titokban átadott" Burgessnek. Mikor Milmo Kim tagadó válasza után diadalmasan a diplomára hivatkozott, a — ki tudja milyen bizalmas hírszerzői jelentésre gondoló — hallgatóság kétségbeesetten összenézett. Kim elegáns nyugalommal és választékosan ismertette azt — a hallgatóság körében közismert — tényt, hogy Burgess szenvedélyes

könyvgyűjtő volt, aki gyakran kért kölcsön könyveket fűtől-fától, s nem mindig a tulajdonos tudtával vagy beleegyezésével.

Volt azonban komolyabb is a vádpontok között. Milmo megkérdezte Kimet, hogyan lehet az, hogy két nappal azután, hogy Kim tudomást szerzett a törökországi Volkov-ügyről, ugrásszerűen megnőtt az NKVD (a szovjet hirszerzés) és a londoni szovjet nagykövetség közti titkostávirat-forgalom? Továbbá, miután Kimet hivatalosan értesítették a MacLean-ügyről Washingtonban, hasonló ugrásszerű növekedést tapasztaltak a Moszkva—Washington vonalon a szovjet titkos táviratok mennyiségében!

Ismét olyan helyzet állott elő, amelyben egy hírszerző tiszt úgy következtetne, hogy kétszer kettő — négy. Itt azonban tárgyalás folyt és Kim a kérdésre ártatlanul csak azt válaszolta:

— Igazán ne-ne-ne-nem tudom!

A harmadik napon Kim már kezdett kifáradni, amikor Milmo váratlanul megszakította a kérdezést, és a bíróság visszavonult. A „gyilkos" Milmo feladta a harcot. Kimet felszólították, hogy szolgáltassa be az útlevelét, egyébként hazamehet.

Kihallgatása azonban ezzel még nem ért véget. A kocsiba mellé ült egy keskeny arcú, kis bajuszú, csendes ember, John Skardon. Neki kellett Kim lakásáról visszahoznia az útlevelet. Kim jól ismerte őt. Az MI5 legtehetségesebb vallatója volt. Különösen akkor „vetették be", ha ragyogóan értelmes embereket, tudósokat, entellektüeleket kellett kifaggatni. Skardon férkőzött az atomtudós Fuchs bizalmába, ő szedte ki belőle a terhelő vallomást. Skardonnak sikerült olyan viszonyba kerülnie Fuchsszal, hogy az a végén még akkor is vallott neki, amikor tudta, hogy ezzel saját és barátai nyakára teszi a kötelet. A brit kémelhárítók, akiknek a fejébe semmiképpen sem fért bele az a gondolat, hogy egy angol úriember pusztán elvi okok-

ból, meggyőződésből „árulóvá" lehessen, valami különös, misztikus pszichológiai erőt tulajdonítottak Skardonnak. Ebbe a bűvkörbe vonták most be Philbyt. Skardon napról napra eljárt Kimhez és beszélgetett vele. Kim rövidesen felismerte, hogy Milmónál sokkal veszedelmesebb ellenfélre akadt. Skardon végigment az egész ügyön. Apró, ártatlannak látszó csapdákat vetett kérdéseivel, amelyeket Kimnek sikerült elkerülnie. De aggódva gondolt arra: vajon észrevett-e minden csapdát? Mindamellett Kim bizonyos szakmai sportszenvedéllyel folytatta ezt a harcot — az ügyért, amelyet szolgált, az életéért, és — azt hiszem — ezenkívül azért is, hogy ebben a versenyben ő legyen a győztes.

Megkönnyebbüléssel látta, hogy Skardon is követ el hibát. Egyszer például írásbeli engedélyt kért tőle, hogy megvizsgálhassa visszamenőleg is a bankszámláit. Kim tudta, hogy bármilyen akkurátusak is az angol bankok, az MI5-nek semmiféle engedélyre nincs szüksége ahhoz, hogy bepillantson az ő bankszámláiba. Mindamellett megadta a kért engedélyt, s az adatok birtokában Skardon érdeklődni kezdett Kim pénzügyeiről.

Egyéb sem kellett Philbynek. Meggyőző magyarázatot adott ő életútjának sok állomására, de voltak olyan pontok, amelyekre csak azt tudta mondani: „Nem emlékszem." Most különböző pénzügyi tranzakciókkal kapcsolatban szándékosan egy-egy téves információt adott Skardonnak. Ártatlan, jelentéktelen ügyekről volt szó, de bizonyságul szolgálhatott arra, hogy Kim emlékezete sem csalhatatlan. Ha nem emlékszik saját pénzügyeire, azok minden részletében, miért emlékezne más ügyekkel kapcsolatban minden apróságra?

Egy nap Kim hiába várta Skardont. A félelmetes vallató, a „szelíd gyilkos" sem jött többé. Kimet még egyszer kihallgatták, ezúttal saját emberei, Sinclair tábornok és Jack Easton. Az újabb

kihallgatás formális oka az volt, hogy Kim ellen a „nyomós gyanúokok egész sora merült fel, de semmi sem bizonyítható". Kim önmagában bocsánatot kért kollégáitól, hogy az orruknál fogva vezeti őket, de ezt már sokkal könnyebb volt — a Milmóval és Skardonnal folytatott tréning után — megtennie, mint ahogy azok gondolták volna.

A „titkos per" nem ítélte el Kimet, de nem is tisztázta. A megpróbáltatások után elérkezett a megváltás — de bűnbocsánat nélkül.

XVI. FEJEZET

A „HARMADIK EMBER"

KIM MUNKÁT KERES — RIPORTEREK OSTROMA —
EGY TITKOS TALÁLKOZÓ —
EZ A KLUB NEM VÁLASZT TAGJAI KÖZÉ ÁRULÓKAT! —
MARCUS LIPTON TÁMADÁSBA LENDÜL —
SAJTÓKONFERENCIA PONTOSAN 11-KOR —
MACMILLAN: PHILBY
LELKIISMERETESEN TELJESÍTETTE
KÖTELESSÉGÉT... — LIPTON EZREDES BOCSÁNATOT KÉR

Kimnek valamiből meg kellett élnie.

Megpróbált állást kapni a Timesnál, ott azonban közölték, hogy sajnos, nincs szabad helyük. Elhatározta, hogy Spanyolországban próbálkozik, feleleveníti régi kapcsolatait és megpróbál ott állást szerezni. Írt Skardonnek és visszakérte az útlevelét. Minden megjegyzés nélkül megkapta. Elutazott Spanyolországba.

Nem sokáig maradt ott, mert barátai ajánlására visszahívták Londonba, hogy egy nagykereskedelmi vállalatnál dolgozzék, a Cityben. Naponta ki kellett bumliznia egy londoni külvárosba, Rickmansworthbe és aztán visszatérnie a vállalat Liverpool Street-i székházába. Kim borzasztóan unta ezt a munkát és boldogan vette tudomásul, hogy cége a csőd szélére került, leépítik az alkalmazottak egy részét, így kénytelenek tőle is megválni.

Ismét újságírással próbálkozott, de olyan hírekről is tudunk, hogy egy időben rövidáruval ügynökösködött és a család nehéz napokat élt át. Végtelenül egyedül volt — s a kémelhárító emberei nyilvánvalóan továbbra is figyelték minden lépését. Nem volt illúziója afelől, hogy az MI5 nem felejt, és kész bármikor újrakezdeni a vadászatot

— bizonyára gyűjti is ehhez a munícióit. Ekkor történt — Kim a mai napig sem beszélt róla, hogyan és miként —, hogy az „elképzelhető legzseniálisabb módon" szovjet összekötői üzenetet juttattak el hozzá. Az üzenet mindössze annyi volt, hogy örülnek ügye szerencsés kimenetelének, várjon nyugodtan és csöppet se lógassa az orrát, rövidesen újra felveszik vele a rendszeres kapcsolatot...

Kim újra tele volt reménységgel. Nem érezte többé életét céltalannak és magányosnak. Újra felderengett a lehetősége, hogy mindaz, amit eddig tett — valamilyen formában tovább folytatódik, volt és van értelme kitartani. Szüksége is volt erre a megnövekedett önbizalomra, mert ebben az időben disszidált Ausztráliába egy Petrov nevű szovjet hírszerző, aki egyebek közt tett néhány megjegyzést Burgessről és MacLeanről is, akiknek hollétét több mint egy esztendővel szökésük után a brit nyilvánosság előtt még mindig „ismeretlennek" mondották. A Times éppenséggel kategorikusan tagadó külügyminisztériumi nyilatkozatot közölt arra a feltételezésre, hogy Burgess és MacLean esetleg Moszkvában lehetnének.

A Petrov-ügy valahogyan kiszivárgott a sajtóba és a Daily Express szenzációs tálalásban közölte. Ismét megkezdődött a találgatás: ki lehet a „harmadik ember", aki segített a két brit diplomatának a szökésben? A Daily Express cikkében említést tett egy „kémelhárító tisztről", aki a washingtoni követségen dolgozott a két diplomata szökése idején, s akinek ezt követően távoznia kellett a külügyi szolgálatból. Kim ugyan sohasem volt kémelhárító tiszt a washingtoni brit nagykövetségen, de a mennykő már elég közel csapkodott hozzá, hogy elhatározza: ha valahol is megemlítik a nevét a keresett „harmadik emberrel" kapcsolatban, akkor támadni fog; rágalmazási pert indít!

Hertfordshire-i házából Sussexbe költözött, egy

Crowborough nevű kisvárosba. A Petrov-ügy után történt először, hogy egy újságíró felhívta telefonon és interjút kért tőle a Burgess—MacLean-ügyben. Kim kijelentette: egy szót sem szól, amíg előzetes írásbeli garanciát nem kap arra, hogy amit mond, nem kerül kinyomtatásra. Annál is inkább, mert ő az adatokat hivatalos forrásokból szerezte és a hivatali titkokról szóló törvény megsértése lenne, ha azokból valami nyilvánosságra kerülne. A riporter tanácskozott főszerkesztőjével, aztán nyomtalanul eltűnt. Nem úgy a többiek.

Állandóvá vált Crowborough-ban, hogy riporterek törtek rá a Philby-házra. A környék lakói legmélyebb rokonszenvükről és együttérzésükről biztosították Philbyt, kertésze pedig felajánlotta, hogy bármely újságírót, akit Philby kijelöl, azonnal keresztülszúr a vasvillájával, ha „az én házam az én váram" szent elvét megsértve, újból zaklatni próbálja őt. Hősünk végül arra kényszerült, hogy megváltoztassa az életrendjét: három órával „visszatolta" a napot. Reggel ötkor kelt, hatkor reggelizett, fél tízkor ebédelt és sétálni ment a környező ashdowni erdőbe, ahonnan csak akkor tért vissza, amikor már az utolsó riporter is eltakarodott.

Ugyanakkor kapcsolatba lépett barátaival a titkosszolgálatnál. Mit csináljon?

Azt felelték: semmiképpen se tegyen olyan nyilatkozatot, amelyik elébevágna az ügyről szóló hivatalos deklarációnak. Úgy tudják, hogy a kormány meg fogja vitatni az ügyet, és jobb, ha ezt semmi sem zavarja meg idejekorán. Aztán megkérdezték Kimet: hajlandó volna-e még egy kihallgatásnak alávetni magát az MI5-nél; továbbá: kész-e arra, hogy ismét visszaadja az útlevelét.

Kim mindkét kérdésre igennel felelt.

Kétszer hallgatták ki, s Kim örömmel látta a kérdésekből, hogy semmi újat nem tudtak azóta felderíteni róla. Súlyosan esett a latba az a tény

is, hogy nem próbált megszökni. Ebben az időben szovjet összekötőjével való két találkozóját is lemondta, de most úgy érezte, ügye olyan fordulatot vesz, amelyhez szüksége van tanácsra és bátorításra.

Kim kora reggel ment el otthonról és Tonbridgebe autózott. Egy parkolóhelyen hagyta a kocsiját és felult a Londonba tartó vonatra. Utolsónak szállt fel a teljesen elhagyott peronra. A vauxhalli pályaudvaron leszállt, körülnézett, nem követi-e valaki, s amikor úgy tűnt, hogy nincsenek a nyomában, felszállt a Totenham Court Road-i földalattira. Ott kiszállt, vásárolt egy kabátot és egy új kalapot, amelyet magára öltött és kényelmesen sétálgatni kezdett — sétált vagy másfél órát.

Szendvicseket evett ebédre egy „pub"-ban (angol kiskocsma), aztán a régi, kopott, de jól bevált trükköt vette elő: beült egy moziba a leghátsó sorba, és előadás közben, míg a nézőtér sötét volt, kisurrant a hátsó ajtón.

Ekkorra már bizonyos volt benne, hogy nem követik. Ha megpróbálták is, nyomát vesztették. Ámde még mindig nem kozkáztatott. Egyik kerületből a másikba vándorolt, olyan helyeken, amelyeket még életében nem látott. Hol gyalogolt, hol autóbuszra szállt, majd ismét gyalogszerrel folytatta útját. Már több mint egy órája besötétedett, amikor elindult a titkos találka kiszemelt helyére. Egy teljes napig tartott, amíg eljutott odáig, de Kim — aki semmit sem közöl, hogy miről beszéltek szovjet összekötőjével ezen a találkán — úgy vélekedett, hogy megérte a fáradságot . . .

Mindez 1955-ben történt. A Petrov-ügy 1954 decemberében robbant ki. Csaknem három éve, hogy Kim sikerrel átesett a „titkos peren", s azóta történt egy és más. MacLean felesége, Melinda — aki nem ismerte Burgesst, hiszen az álnéven mutatkozott be neki, amikor férjét az emlékezetes

autóútra invitálta — azóta táviratot kapott férjétől. Donald azt írta, jól van, s kérte, hogy felesége várjon rá. Egy idő múlva nem figyelték az asszonyt, s engedélyt kapott arra is, hogy szabadságát Franciaországban töltse, amerikai rokonaival. Kisfiát az iskolában állandóan csúfolták, kémnek nevezték és a hatóságok indokoltnak találták Melinda MacLean kérését, hogy családjával Svájcba költözhessen. Közben Mallorca szigetén is töltött néhány hetet Melinda, abban az időben, amikor Kim éppen Spanyolországban járt. Állítólag később kinyomozták, hogy ők ketten titokban találkoztak. Akár igaz ez, akár nem, Melinda egy nap eltűnt Svájcból, családjával együtt, és legközelebb — már Moszkvából jött hír felőle.

Guy Burgess sokáig nem hallatott magáról, aztán az ő édesanyja is kapott egy táviratot — amelyet egyébként Londonban adtak fel —, s abban Guy megnyugtatta; jól van, egészséges, kedvére él. Rövidesen kitűnt, hogy Guy Burgess is Moszkvában van.

Kim viszont itt volt Angliában, és minél több idő telt el a két diplomata szökése óta, annál inkább növekedett iránta a rokonszenv barátai körében.

— Kim nem szökött meg, Kim a barátunk — mondották.

— Az otromba amerikaiak boszorkányüldözési hisztériájának áldozata lett szegény Kim is — hangoztatták jó néhányan kollégái közül, akik cseppet sem szenvedhették az amerikaiakat.

— Kim nem jól választotta meg a barátját, de elvégre nem tehetett mást, ha Burgess megkérte, hogy nála lakhassék Washingtonban, minthogy átengedi a lakását. Annak lett az áldozata, hogy régi egyetemi diáktársával lojálisan viselkedett.

Az ifjú Philby ugyanabba a klubba járt, mint valaha az apja, az előkelő és konzervatív Athenaeumba. Ott ez volt az általános vélemény:

— Ez a klub nem választ a tagjai közé árulókat. Kim Philby tehát nem lehet áruló!

Az MI6-nál azt is méltányolták, hogy Kim mindenben hajlandó volt készségesen együttműködni velük. Visszautasított olyan kísérleteket, amikor politikusok fel akarták őt használni a Foreign Office elleni parlamenti támadásokra. Azt állítják, hogy volt hírszerző társai közül egyesek pénzzel is segítették a nehéz időkben.

A Petrov-ügy annyira felkavarta a kedélyeket, hogy az újságok újra kiásták Burgessék, sőt Melinda MacLean ügyét is.

Elkerülhetetlennek látszott, hogy a parlamentben kérdést intézzenek a miniszterelnökhöz: hogyan is történt a Burgess—MacLean-szökés, és megtalálták-e már az állítólagos „harmadik embert", aki a két szovjet hírszerző menekülésében segített?

1955. október 25-én, interpellációs időben, Marcus Lipton ezredes, munkáspárti képviselő megkérdezte a miniszterelnököt (Anthony Eden állott akkor a brit kormány élén):

— Hajlandó-e egy vegyes bizottságot kinevezni abból a célból, hogy kivizsgálják Burgess és MacLean eltűnésének ügyét, valamint azt, hogy általában mennyire hatékony a brit biztonsági szervezetek munkája?

Eden alig emelkedett fel az első padról, amelyen az alsóházban a kormány tagjai ülnek, és szórakozottan mormogta el a választ:

— Nem, uram.

Az angol parlamentnek megvannak a maga interpellációs hagyományai. A képviselők és a miniszterek valóságos bújócskát játszanak egymással az interpellációs órákban. Ennek szokásos módja, hogy látszólag ártalmatlan kérdéseket tesz fel a honatya, méghozzá írásban és több nappal az interpellációs idő előtt. Az már a miniszter munkatársainak a dolga, hogy kifürkésszék, mi lehet a

jámbor kérdés mögött, s eleve tájékoztassák a minisztert, mert holtbiztos, hogy a kérdező él a jogával, nyomban „kiegészítő kérdést" tesz fel a miniszteri válasz után, s rendszerint ebben a második, sok esetben harmadik és negyedik kérdésben van elrejtve a dinamit!

Most is úgy történt.

Marcus Lipton ma már őszülő, hatalmas lovastiszti bajuszával, szemüvege mögül hamiskás-ravaszul előcsillanó szemével, munkáspárti tagságával aligha kelti a jámborabb emberekben azt a benyomást, hogy valaha tisztes időt töltött a brit titkosszolgálatban. Pedig így van, s az is könnyen elképzelhető, milyen élvezettel dörrentette rá a miniszterelnökre ebben az esetben is a „kiegészítő kérdést" az angol parlamenti ellenzék hagyományosan cirádás stílusfordulatainak bőséges alkalmazásával, ilyeténképpen:

— Vajon a miniszterelnök végképp eltökélte, hogy mindenáron leplezni fogja Mr. Harold Philby kétes tevékenységét, amelyet mint „harmadik ember" kifejtett, amikor a washingtoni nagykövetség első titkáraként teljesített szolgálatot; és vajon elszánta-e magát a miniszterelnök arra, hogy minden vitát elfojtson azokról a súlyos kérdésekről, amelyekre a kormány nyomorúságos Fehér Könyvében elkerülték a válaszadást, s amelyek puszta léte is foltot ejt az ország hírszerző szolgálatának becsületén?

Eden ezúttal teljes hosszában felemelkedett a padról és kijelentette, hogy változatlanul ellenzi vegyes bizottság kinevezését ebben az ügyben, de kész hozzájárulni, hogy a kérdést megvitassák a parlamentben. A vita időpontját 1955. november 7-ében határozták meg.

Kim neve elhangzott az alsóházban, Kim nem várhatott tovább. Barátai az MI6-nál sem tanácsolták most már, hogy hallgasson.

Jól felkészült a várható csatára. Mindennel szá-

mot vetett. Egyben teljesen biztos volt: Marcus Lipton nem tud semmit, ami igazán veszedelmes lenne ránézve. Kim pontosan tudta, hogy ilyen kérdésekben semmi fontosat nem intéznek a brit parlamentben. Az újságok őrjöngésbe kezdtek, mert Lipton ezredes megoldotta láncaikat. A brit sajtótörvény rendkívül szigorú, nagyon könnyen rágalmazási pert akasztanak az újságíró nyakába, aki esetleg a nyilvánvaló igazságot írja, de nem tudja azt perrendszerűen bizonyítani. Gyanúsítgatni nem szabad név szerint, mindaddig, amíg valamilyen nyilvános helyen is el nem hangzott a vád. A parlament kétségtelenül nyilvános hely, s Lipton mentelmi joga módot adott arra, hogy a rágalmazási per veszélye nélkül néven nevezhesse az állítólagos „harmadik embert". Ezek után az újságok azt írhattak, ami jólesik. De bármit írtak is, Kim tudta, hogy az MI5 és az MI6 emberei tízszer, százszor többet tudnak annál, mint amennyit az egész Fleet Street, a londoni újságnegyed tudhat. Ha Lipton nem a lapoktól, hanem komolyabb forrásokból szerez értesüléseket róla, azt ez a gyakorlott exügynök már régen az MI5 kezeihez juttatta volna. Ami a parlamentben szóba kerül, az nem lehet komoly.

Kim — számolva minden eshetőséggel — családját barátainál helyezte el, ő maga pedig felköltözött Londonba, édesanyjának Drayton Gardens-i lakásába. Barátai a titkosszolgálattól azt tanácsolták neki, hogy a parlamenti vitát még várja meg, így további 12 napja volt Lipton felszólalása után a felkészülésre.

Ez idő alatt a ház valóságos ostrom alatt állott. Az újságírók éjjel-nappal interjúért, felvilágosításért rohamozták a Drayton Gardenst. Kim párnákkal rakta körül a telefont, hogy folytonos csengése meg ne őrjítse a ház lakóit. Két hétre elegendő élelmiszerkészletet halmoztak fel a lakásban, hogy ha lehet, a személyzetnek se kelljen kitennie a lá-

bát az ajtón. Így vészelték át az időt november 7-ig.

A brit parlament érdemes tagjainak talán nem, de Kimnek biztosan eszébe jutott, hogy életének e döntő napja véletlenül egybeesik az emberiség történetének döntő évfordulójával: a Nagy Októberi Szocialista Forradalom ünnepén emelkedett szólásra a brit alsóházban Macmillan külügyminiszter, hogy egyórás beszédben adjon számot a Burgess—MacLean-ügyről, és a rejtélyes „harmadik emberről".

Macmillan kijelentette: nem tartják bűnösnek Philbyt!

A vitában felszólalt a heves Lipton ezredes is, de amikor odaért, hogy „Most pedig rátérek Mr. Philby ügyére . . ." — félbeszakította őt egy másik munkáspárti képviselő, Percy Daines, és bejelentette tiltakozását: Lipton már egyszer megvádolta azt a személyt, aki nincs jelen a Házban, nem tudja magát megvédeni — ne tegye ezt még egyszer.

Nagy vihar tört ki, amiből mellékesen kitűnt, hogy Kimnek számos rokonszenvező „drukkere" van a különböző politikai pártok soraiban. Mikor Lipton ismét szóhoz jutott, egy amerikai lapból idézett, amely szerint: „A brit külügyminisztérium ugyan halálbiztos abban, hogy Burgess és MacLean szöktetését Philby intézte, mégis mindösszec annyi volt a büntetése, hogy elbocsátották." Azt állította, hogy vannak bizalmas információi Philbyről, de azokat nem mondhatja el, „mert más titkos ügynökökkel kapcsolatosak". Lipton végül megígérte, hogy ezeket az információkat el fogja juttatni a királyi Titkos Tanács egyik jogász tagjához.

A vitában néhányan kifejezetten lelkesen szóltak Kim érdemeiről, háború alatti szolgálatairól, amelyért — egyébként egyedül az osztályán — megkapta a Brit Impérium Lovagkeresztjét.

„Ki van itt köztünk, aki elmondhatná — mon-

dotta az egyik képviselő —, hogy nincs olyan barátja, akire a gyanú árnyéka se vetődik?"

Ennyi elég volt Kimnek. Lepakolta a párnákat a telefonról és megkérte édesanyját: ha újságírók hívják, mondja azt, hogy másnap délelőtt 11 órakor rendelkezésére áll bárkinek, aki meglátogatja. Húsz perc alatt mintegy hat telefonhívás érkezett, aztán minden elcsendesült. Kim felhívta barátait a Secret Intelligence Service-nél és közölte velük, hogy másnap mire készül.

Másnap reggel fél 11-kor csengettek a ház ajtaján. Kim elhatározta, hogy maga fogja diktálni a várható sajtóértekezlet hangnemét és vonalvezetését, ennek megfelelően nem engedett ajtót nyitni. Ha azt mondta, hogy 11 óra — az 11 óra!

Fél óráig hiába csengettek, nem engedett be senkit. Pontosan 11 órakor ajtót nyitott. Maga is meghökkent az elébe táruló látványon. Egy tucat látogatóra számított, ezzel szemben valóságos embertömeg szorongott a lépcsőn, a sor végét látni sem lehetett, az már a ház ajtaján kívül rekedt. Alig tudta elhinni, hogy ennyi ember befér a lakásukba.

Öt percig senki sem juthatott szóhoz, a szobát betöltötte a villanólámpák fénye és a fényképezőgépek kattogása. Amikor végre nyugalom lett, Kim első dolga volt felkérni egy riportert, aki egy karosszékben terpeszkedett, hogy adja át a helyét annak a hölgynek, aki az ajtónál áll. A férfi felugrott, mint akit darázs csípett meg, és az újságírónő pirulva helyet foglalt. Tulajdonképpen ezzel már el is dőlt, hogy ki vezeti majd ezt a sajtókonferenciát.

Kim egy nyilatkozatot osztott szét az újságírók között. Ebben az állt, hogy eddig kénytelen volt hallgatni, mert a hivatalos titkokról szóló törvény értelmében nem volt joga a szóban forgó esetről információkat adni. Az e törvényből fakadó kor-

látokon belül azonban most hajlandó a kérdésekre válaszolni.

Az első féltucat kérdés úgy hangzott fel, mint a géppuskatűz. Az egyik kérdező megemlítette Lipton nevét is.

— Á, Lipton — mondta Philby. — Ezzel itt vagyunk a dolog lényegénél. Felszólítom Lipton ezredest, hogy terjessze elő bizonyítékait az illetékes biztonsági szerveknek, vagy ismételje meg vádaskodásait a parlamenten kívül, hogy a mentelmi jog pajzsa ne védhesse őt az általam feltétlenül megindítandó rágalmazási per ellen.

Néhány riporter udvariasan engedelmet kért, és kisietett a teremből. „A reggeli lapok ezzel el vannak látva" — gondolta elégedetten Kim. A kérdések tovább záporoztak rá, ilyenformán:

— Mi a véleménye Burgessről?

— Barátja volt-e MacLean?

— Mi a véleménye, hogyan sikerült nekik megszökniük? Hol vannak most?

— Mr. Philby, valóban ön a „harmadik ember"?

Kim visszagondolt a „titkos perre", Milmo, Skardon és társaik kérdéseire. Mennyivel könnyebb volt itt, az újságíróknak válaszolnia!

Ebédidőben a szomszéd szobába invitálta Kim az újságírókat, ahol szendvicseket, sört és sherryt szolgáltak fel. A hangulat határozottan emelkedett volt. Kim sajtója ennek megfelelően — kitűnő.

Valóban, már a déli lapok hozták a nyilatkozatot, s a másnap reggeli tudósítások részletesen, Kim számára rendkívül kedvező hangnemben számoltak be a Drayton Gardens-i sajtóértekezletről. Ismét sűrűn csengett a telefon — ezúttal a gratulációk érkeztek.

Macmillan külügyminiszteri expozéjában — abban, amelyet aztán Lipton ezredes megtámadott — szó szerint a következőket mondotta:

„Annak a lehetősége, hogy valaki — egy bizo-

nyos »harmadik ember« — értesítette MacLeant és Burgesst, komolyan figyelembe vétetett, alapos és hosszan tartó vizsgálatot folytattunk ennek a lehetőségnek a megvizsgálására, és ez a vizsgálat jelenleg is folyik.

Ezzel kapcsolatban az alsóházban — de a parlamenten kívül nem — megemlítették egy személy nevét. Úgy érzem, valamennyi t. Képviselőtársam elvárja tőlem, hogy néven nevezzem ezt a személyt és megmagyarázzam a helyzetet. Mr. H. A. R. Philbyről van szó, aki a washingtoni nagykövetségen első titkári beosztásban szolgált 1949 októberétől 1951 júniusáig, és be volt avatva az onnan kiszivárgott hírek ügyében folytatott vizsgálat nagy részébe. Mr. Philby még abból az időből barátja volt Burgessnek, amikor mindketten egyetemi tanulmányaikat végezték Cambridge-ben a Trinity College-ben... Ismeretes, hogy Mr. Philbynek voltak kommunista kapcsolatai egyetemi éveiben és azután is. E körülményre való tekintettel felkértük 1951 júliusában, hogy mondjon le külügyminisztériumi tisztségéről.

Ez időpont óta ügyét alaposan megvizsgáltuk és semmiféle bizonyítékot nem találtunk arra vonatkozóan, hogy ő lenne a felelős Burgess vagy MacLean előzetes figyelmeztetéséért.

Míg kormányszolgálatban volt, kötelességét rátermetten és lelkiismeretesen teljesítette. Semmi okom sincs arra következtetni, hogy Mr. Philby bármikor is elárulta volna az ország érdekeit, vagy hogy azonosítsam őt az úgynevezett »harmadik ember« személyével, ha egyáltalán volt ilyen.

Biztosíthatom a t. Házat, hogy senkit, semmilyen módon nem akarunk tisztára mosni."

Már ez is elég szép volt, s érthető, hogy Kimet bátorította a sajtóértekezlet megtartására. De ennél is szebb volt, amikor három nappal később, két nappal Kim sajtóértekezlete után, 1955. november 10-én Lipton ezredes azzal a kéréssel fordult

az alsóház elnökéhez, hogy „személyes ügyben" adjon neki szót. Miután ez megtörtént, a harcias ezredes szelíden, de határozottan a következőket mondotta:

— Október 25-én egy kérdésben utaltam Mr. Harold Philby kétes tevékenységére, amelyet mint „harmadik ember" fejtett volna ki. Múlt hétfőn a vita során kijelentettem, hogy nem tágíthatok a kérdésemben felvetett feltételek teljesítésétől. Azóta gondosan áttanulmányoztam a vita jegyzőkönyvét, és különösen a külügyminiszter beszédét. Úgyszintén elolvastam Mr. Philby nyilatkozatát, amelyben megemlíti Burgess-szel való barátságát és azt állítja, hogy a külügyminisztériumból történt távozása ennek az oktalan kapcsolatnak közvetlen eredménye. Ennek következtében megbizonyosodtam arról, nem igazolható az az állítás, hogy Mr. Philby volt az a személy, aki előre figyelmeztette Burgesst és MacLeant, vagy hogy ő lenne az, aki a kétes „harmadik ember" szerepét betöltötte. Helyénvalónak találom, és kötelességemnek tartom, hogy feltétel nélkül visszavonjam a vádat, amelyet kérdésem és a vita során tett megjegyzéseim tartalmaztak, és meg kívánom mondani, milyen mélyen sajnálom, hogy egyáltalán vádat emeltem ellene.

Kellett több ennél? Szegény Marcus Lipton nyolc esztendővel később kezdte sajnálni, hogy ilyen alázatosan bocsánatot kért Kim megvádolásáért. Ami Macmillan nyilatkozatát illeti, arról Kim úgy vélekedett, hogy a miniszterelnök igazat mond: ő nem árulta el hazája érdekeit, csak mélységes meggyőződése, hogy ezek az érdekek nem azt diktálják, amit a kormány tesz. Erről persze, ebben az időben Kimnek nem volt mit nyilatkoznia. Amikor azonban az újságírók megkérdezték tőle, milyen megjegyzése van Lipton bocsánatkéréséhez, azt felelte:

— Azt hiszem, hogy Lipton ezredes helyesen

cselekedett. Ami engem illet, az incidenst ezzel lezártnak tekintem.

Aki az angol szokásokat ismeri, az tudja igazán értékelni, hogy Kim csak ezt követően merte először levinni édesanyját a „local"-ba, ami nem valami neonfényes sztriptíz-lokált, hanem helyi kiskocsmát jelent. Eltölteni egy órácskát a legközelebbi „pub"-ban, a csinos, tiszta kis angol kocsmában — a meggyökerezett angol életforma legbensőségesebb pillanataihoz tartozik. Márpedig Kim annyi évtizedes szovjet hírszerzői tevékenysége közben — és erős a gyanúm, hogy most, Moszkvában is — valójában ízig-vérig angol maradt!

XVII. FEJEZET

A VISSZATÉRÉS

ÚJRA ORMENYEK KÖZÖTT? — DULLES ÜGYVÉD ÚR IRÁNI PUCCSA, ÉS KIM MINT JÓS — CRABB, A BÉKAEMBER, AZ ORDZSONIKIDZE CIRKÁLÓ ALATT — AZ OBSERVER ÉS AZ ECONOMIST TUDÓSÍTÓJA BEJRÚTBAN

Elképzelhető-e a történtek után, hogy Kim Philbyt újra visszaveszik a brit titkosszolgálatba?

Nemcsak elképzelhető, hanem tény, és nemcsak visszavették, hanem — egyesek azt állítják — talán el sem bocsátották soha a szolgálatból. Egész sereg találgatás látott napvilágot arról, hogy 1951 és 1956 között, amikor Kim a „titkos per" után sokféle mesterséggel próbált kenyeret keresni, időről időre megbízásokat kapott az MI6-tól is.

Ezeket az elméleteket Kim lefricskázza, mint komolytalanokat, de nem akarja vagy nem tartja érdemesnek részletesen cáfolni. Ezzel szemben az élete után nyomozó írók, újságírók és ex titkos ügynökök a következőket sorakoztatják fel állításuk bizonyítékául:

Kimnek sok barátja volt az SIS-nél, akik nem szakították meg vele a kapcsolatot a „titkos per" után sem. Egyikük, Brooman-White konzervatív képviselő, aki együtt dolgozott Philbyvel Spanyolországban és a háború alatt a hírszerzésnél is, s akit a brit politika „földalatti régióiban" rendkívül sokra becsültek (bizonyítékul felhozták, hogy Brooman-White temetésére később eljött mind az MI5, mind az MI6 akkori főnöke), a parlamenti vitában nyilvánosan is síkra szállt Kim mellett. Az ő segítségével kaphatott Philby titkos megbízatásokat. Ugyancsak kapcsolatban állott Tommy Har-

riss-szel, a műkereskedőből lett hírszerző tiszttel, aki a „kettős ügynökök", az egyszerre két titkosszolgálatnak dolgozó hírszerzők irányításának volt a specialistája...

Ennél komolyabb „bizonyíték", hogy akadtak emberek, akik azt állították, hogy 1951-ben és 1952-ben találkoztak Philbyvel — Cipruson. Az angol kormánynak annyi intézete, vállalkozása, hivatala van, amely részben kémkedéssel foglalkozik, hogy abból mindenüvé jut néhány. Ciprusra telepítették például Egyiptom függetlenségének kikiáltása után a BMEO-t, a British Middle East Office-t, vagyis a Brit Közép-Keleti Hivatalt. E hivatal feladata volt, hogy „összehangolja a különböző közép-keleti angol nagykövetségek politikai és katonai gondolkodását", továbbá, hogy „rokonszenvet keltsen Nagy-Britannia iránt technikai, mezőgazdasági és erdészeti segélytervek megvalósításával, továbbá összehangolt politikai tanácsokat adjon a Közép-Keleten működő katonai személyeknek és testületeknek".

Ez a különös szervezet számos épületet, települést, mezőgazdasági farmot is fenntartott Cipruson. Az egyik ilyen „kísérleti farmon", Athalasszsa községben, látták Philbyt a mondott időben. Ez a farm különös mezőgazdasági létesítmény volt, amennyiben rádióantenna-tornyokkal, föld alatti bunkerekkel és más, nem kimondottan az állattenyésztés vagy növénytermesztés céljait szolgáló eszközökkel volt felszerelve. Ugyancsak Ciprusról érkezett hírek szerint gyakori vendége volt Kim ebben az időben az úgynevezett Melkonian Intézetnek, amely a helybeli örmény kolónia gyermekeinek iskoláztatására alakult és kiterjedt munkát végzett az örmény etnográfia, népdalok és népmesék, népművészeti termékek gyűjtése terén. Az informátor szerint Kim azt mondta neki, hogy az örmény népzene iránti érdeklődése hozta őt oda. Ez az intézet nem valami kémügynökség fe-

dőszerve volt, de — úgymond — kiváló vadászterület olyan ember számára, aki a szovjet határon átküldendő örmény ügynököket akar „káderezni".

Egy brit geológiai expedíció tagjai beszámoltak arról, hogy 1952-ben látták Kimet egy határszéli kis török faluban, Dogubajazitban. Az expedíció Törökországból érkezett a szovjet—örmény határra, ezen az úton nem látták, onnan nem jöhetett Kim. Egyetlen autóbusz kötötte össze Dogubajazitot a legközelebbi várossal, e busz utasai között sem látták Kimet. A harmadik lehetséges útvonalat teljesen eltorlaszolta a hófúvás. Mivel Kim nyilvánvalóan nem az égből pottyant oda, egyetlen utat tudtak csak elképzelni, amelyen érkezhetett — ez a szovjet határon túlról indult . . .

Ha félretesszük is a spekulációkat, logikus az a feltételezés, hogy az SIS nem könnyen mondott le olyan emberéről, aki ismerte a Szovjetunióba való átjutás lehetőségeit, s akinek minden oka megvolt arra, hogy erőfeszítéseket tegyen a brit hírszerzők bizalmának visszaszerzésére. A szükség is égető volt, mert — egybehangzó vélemények szerint — még ebben az időben sem sikerült érdemleges kémértesüléseket szerezniük az angolszászoknak a Szovjetunióból.

Cookridge, aki valaha maga is kémkedéssel foglalkozott, még egy elméletet kifejt, amelyre érdemes kitérni, mert ha Philbyről talán nem is hiteles, de az amerikai CIA tevékenységéről rendkívül meggyőző és pontosan dokumentált képet ad.

Cookridge elmondja, hogy Kim 195?-ben a Közép-Keleten utazgatott és ott találkozott több CIA-ügynökkel, akik régi jó ismerősei és barátai voltak. Ebben az esztendőben került rövid időre ismét Churchill a miniszterelnöki székbe Angliában és nyomban foglalkozni kezdett kedvencével, a brit titkosszolgálattal. Új embereket hozott oda — köztük Sir Charles Hambrót, aki a Churchill család bankára volt — és nyugalomba küldte

mind az MI5, mind az MI6 főnökét. Átmenetileg az offenzív kémszolgálat Sinclair vezérőrnagynak, Kim régi ismerősének ideiglenes vezetése alatt állott. Cookridge szerint Philby jelentkezett Sinclairnél és előadta, hogy CIA-s barátaitól, valamint a helyszínen szerzett információiból arra következtet, hogy Iránban katonai államcsíny várható és hogy a britek jól tennék, ha kapcsolatot teremtenének Moszadik iráni miniszterelnök belügyminiszterével, Fazollah Zahedi tábornokkal, mert valószínűleg ő lesz a puccs vezetője.

Sinclair nem valami lelkesen fogadta Kim ajánlatát — hangzik a történet —, és az ügyben nem történtek érdemleges lépések angol részről.

Ugyanakkor az Egyesült Államokban Allen Dullest nevezték ki a CIA főnökéül és Eisenhower elnök szabad kezet adott neki a „perzsiai vállalkozás" lebonyolítására. Dulles közvetlenül érdekelt volt Perzsiában, ahol Moszadik miniszterelnök 1951-ben államosította az Angol—Iráni Olaj Társaságot, — amelynek egyik részvényese volt a Dulles testvérpár. Allen Dulles a Henry Schroeder & Co. bankház igazgatója volt, mielőtt kémfőnök lett, és egyik igazgatótársa, egy bizonyos Mr. Tiarks az Angol—Iráni Olaj Társaság igazgatóságában is ott ült. Dullesék ügyvédi irodája volt ennek a társaságnak jogi tanácsadója, s részben szolgálataik jutalmául kapták a részvényeket.

„Dulles teheráni megbízottja, Schwartzkopf tábornok, különös humorérzékkel végezte a dolgát — írja Cookridge. — 1953. augusztus 13-án nagy tömeg vonult át a városon Moszadik palotája felé; minden férfi, fiú és gyermek, aki részt vett a menetben, három dollárt kapott az Amerikai Hazafias Ligától, és a felvonulás útvonalán végig zenészek, birkózók, akrobaták, zsonglőrök és súlyemelők szórakoztatták a tüntetőket. Moszadik kijött háza erkélyére, azt hitte, hogy az ő tiszteletére rendezték a tüntetést; de a tömeg váratlanul, s

mintegy vezényszóra »Éljen a sah!« és »Halál az áruló Moszadikra!« kiáltásokban tört ki. Az államcsíny tökéletesen sikerült, alig dördült el néhány lövés, Moszadikot megdöntötték, és Zahedi tábornok börtönbe záratta." (Mint ismeretes, a CIA később agyonlövette a volt iráni miniszterelnököt.)

Cookridge szerint az angol titkosszolgálat és a külügyminisztérium illetékesei utólag fanyar elismeréssel adóztak Philbynek, aki előre megjósolta a puccsot, és azt, hogy Zahedi a jövő embere...

Akár volt Kimnek szórványos vagy rendszeresebb kapcsolata a brit titkosszolgálattal, Washingtonból való visszatérése után és a becsületét nyilvánosan tisztázó parlamenti vita előtt, akár nem, az bizonyos, hogy e vitát követően az SIS újra feladatokat adott számára.

A nagy sikerű Drayton Gardens-i sajtóértekezlet után Kim állást keresett valamelyik tekintélyes angol lapnál. A külügyminisztérium ajánlására felvették az Observerhez, közép-keleti tudósítónak, bejrúti székhellyel. Ugyanakkor — mivel rendkívül szerény fizetést, költségeinek megtérítésén kívül mindössze évi háromszáz fontot ajánlottak neki — azt is elintézték, hogy az Economist című tekintélyes angol hetilap tudósítását is elvállalhassa, évi kettőszáz fontért.

Ha egy volt hírszerző külügyminisztériumi ajánlással kerül be e lapok szerkesztőségébe, az aligha minősíthető kétértelmű helyzetnek. Világos volt, hogy Kimnek fedőfoglalkozást akarnak teremteni. Igaz, hogy ez esetben a főszerkesztők megnyugtathatták a lelkiismeretüket — vagy inkább utólag a közvéleményt — azzal a magyarázattal, amelyet a Foreign Office adott: Philbyvel igazságtalanul bántak el, nehéz helyzetben van, a családja nélkülözik, egyébként is kiváló újságíró — segíteni kell rajta.

A találgatásoknak az vetett véget, hogy viha-

ros körülmények között le kellett váltani az SIS ideiglenes főnökét, Sinclair vezérőrnagyot, és a legnagyobb titokban — micsoda szégyen az MI6 kifinomult hírszerzői számára! — az MI5-től, a „túlméretezett rendőröktől" helyeztek át egy embert főnökül az offenzív hírszerzés élére. Az új C — Dick White lett, ugyanaz a kémelhárító főnök, aki Philby ellen a titkos pert megrendeztette, s aki meg volt győződve arról, hogy Kim — szovjet kém.

Érdemes egy pillantást vetni a fent említett „viharos körülményekre" is.

1956 tavaszán, amikor még mindig Eden volt a brit miniszterelnök, baráti látogatásra hívták meg az akkori szovjet állam- és kormányfőt, Bulganyint és Hruscsovot. A brit miniszterelnök nagyon sokat várt ettől a látogatástól, nem utolsósorban azt, hogy a hidegháború enyhítésének, a Szovjetunióhoz való közeledésnek a politikájával — vagy ilyen látszat keltésével — sikerülni fog a konzervatívoknak ismét megnyerniük a választásokat, és hatalmon maradhatnak. Hogy ez a politika milyen „szilárd alapokon" nyugodott, azt még ebben az esztendőben ország-világ láthatta: Eden és a brit kormány ebben az évben bocsátkozott, a franciákkal közösködve a hírhedt szuezi kalandba; Izraellel együtt rátámadt Egyiptomra . . .

Hruscsov és Bulganyin az Ordzsonikidze szovjet cirkálón érkeztek Angliába, Portsmouth kikötőjébe. A brit haditengerészetet rendkívüli módon érdekelte az Ordzsonikidze, amely a szokásosnál jóval nagyobb sebességű hadihajó volt. Az Admiralitáson felmerült az ötlet: meg kellene nézni ezt a hajót alulról is, hátha a víz alatti berendezésekből következtetni tudnának arra, hogyan éri el rendkívüli sebességét?

Zavaros történetek szólnak arról, hogy a miniszterelnök, sőt a kormány más illetékesei sem tudtak erről a vállalkozásról. Ismeretes, hogy az

SIS minden fontosabb akcióját a külügyminisztériumnak kell jóváhagynia, s ezeket az ügyeket külön erre a célra kinevezett Külügyminisztériumi Tanácsadó intézi. Ebben az időben Sir George Clutton, a későbbi lengyelországi brit nagykövet volt ez a tanácsadó, de ő éppen távozni készült erről a posztról, és a javaslatot, hogy egy békaembert küldjenek az Ordzsonikidze kikémlelésére, hivatalba lépő utóda kapta meg. Ennek az úrnak aznap halt meg az édesapja — így szól a történet —, s annyira leverte a gyász, hogy alig nézte meg, mit ír alá. Mindenesetre jóváhagyta az akciót.

Az ügyből világraszóló botrány lett. Az MI6 egy középkorú katonát, Lionel Crabb ezredest szemelte ki a kényes kémfeladat végrehajtására. A legtöbb szemrehányást azért kapták a hírszerzők, mert nyilvánvalóan rosszul választották ki emberüket. „Crabb elbájoló egyéniség volt — írja egy lelkes angol szerző —, de iszákos és állhatatlan." Azonkívül — teszik hozzá — „békaember-felszerelés nélkül nem tudott jól úszni", legalábbis hosszabb távolságot nem bírt, már a kora miatt sem.

Angliában minden megtörténhet, még az is, hogy egy gyengén úszó békaembert küldenek egy szovjet hadihajó alá, amely baráti látogatásra érkezett és a szovjet állam vezetőit hozta a brit kormány vezetőihez, némiképp mégis gyanús, hogy mindenáron Crabb fogyatékosságairól zengedeztetik a lantokat. Az is elképzelhető ugyanis, hogy a szovjet tengerészek, akiket az élet elkerülhetetlenül gyanakvóvá tett, kiválóan őrizték az Ordzsonikidzét. Tény, hogy Crabb holttestét másnap kifogták a tengerparton és sürgősen, a nyilvánosság teljes kizárásával eltemették.

Ami kellemetlen volt a dologban, az, hogy a Szovjetunió hivatalosan tiltakozott a békaemberakció miatt, vagyis Crabbet alighanem rajtakapták „munka közben". Továbbá az MI5 sem volt éppen tapintatos az ügy kivizsgálásánál, mert — mivel

Crabb éjszakára megszállt egy portsmouthi szállodában — egyszerűen kitépte azt a lapot a szálloda nyilvántartási könyvéből, amelyen Crabb neve szerepelt. Az ügyet a brit sajtó szenzációs tálalásban közölte a nyilvánossággal, Eden tombolt, s — ezek után került a legnagyobb titokban Dick White az offenzív kémszolgálat élére. Olyan titokban történt ez, hogy ebben az időben a CIA Angliában dolgozó ügynökeinek legfőbb feladatul adták annak kinyomozását: ki lesz az angol testvérszervezet főnöke?

Dick White átvette birodalmát és meglepetten tapasztalta, hogy az MI6 állománynévsorában ismét ott szerepel Kim Philby neve. Kim ekkor már Bejrútban volt és az új C — különböző okokból — elfogadta a kész helyzetet. Mint mondják, abból indult ki, hogy Kimet „jobb megfigyelés alatt tartani, mert előbb-utóbb szovjet kapcsolatainak nyomára fogja vezetni a brit kémszervezetet". Addig is, ha valóban szovjet ügynök, megbízói bizonyára értékes és hiteles információkkal látják majd el, hogy újból visszaszerezze a brit titkosszolgálat bizalmát. Kim kezdetben eredményeket fog felmutatni — állítólag így okoskodott Dick White —, ezért is érdemes őt egy ideig megtürni.

Kim — akinek felesége megbetegedett és férjének bejrúti tartózkodása idején meghalt Londonban — berendezkedett a libanoni fővárosban. Minden jel szerint kizárólag az Observer és az Economist tudósításainak szentelte idejét és erejét...

XVIII. FEJEZET

BEJRÚT — JÁTÉK A HALÁLLAL

MIRŐL HALLGAT KIM? — ISMÉT TITKOSSZOLGÁLATBAN — MI MENNYIT ÉR A HÍRSZERZÉSNÉL? — TÁRSADALMI ÉLET, HAZASSÁG, UTAZÁSOK — HOGY KI KINEK KÉMKEDIK, AZT NEM MINDIG LEHET TUDNI — BLAKE LEBUKÁSA — AZ ÜLDÖZÖTT ÉS ÜLDÖZŐI ESÉLYEKRE JÁRNAK — KIM JANUÁR 23-ÁN NEM VACSORÁZIK

Hadd javítsam ki mindjárt, amit az előző fejezet végén írtam. Túlzás azt mondani, hogy Kim „minden jel szerint kizárólag" az újságírásnak szentelte idejét. Ha így volt is, ez csak a Bejrútba érkezését követő hetekben lehetett szembetűnő. Arról, ami később történt, olyan sokféle és annyira ellentmondó hír, beszámoló és találgatás gyűlt össze Philbynek Bejrútból való eltűnése óta, hogy ebben az információdzsungelben nehéz eligazodni. Ha megpróbáljuk összerakni a vitathatatlan tényeket és a leghitelesebbnek látszó beszámolókat erről a hét esztendőről, amelyet Kim 1956-tól 1963. január 23-ig Bejrútban töltött, illő, hogy elsősorban magát a főszereplőt hallgassuk meg.

Kim ismételten úgy nyilatkozott, hogy erről az időszakról nem akar részletesen beszámolni. Egyrészt — fejtegette — nem olyan könnyű elbeszélni azt, amit akkor csinált, hiszen az tulajdonképpen kapcsolódik e terület politikai történetének menetéhez, e történet elemzéséhez és — Kim maga ezt nem mondja, de más forrásokból kiderül — gyakran még be nem következett események előrejelzéséhez.

— A másik ok — érvel Kim —, amiért hallgatok, az, hogy amíg az angolok és az amerikaiak elég pontosan rekonstruálni tudják, mit tettem

1955-ig, elég meggyőző pozitív és negatív bizonyítékaim vannak arról: semmit sem tudnak a szovjet hírszerző szolgálatnál 1955 után végzett munkémról. Ha a brit kormánynak joga van 50, vagy 35 evig zár alá helyezni saját titkos dokumentumait, miért ne lenne jogom nekem is hallgatni öttíz esztendővel ezelőtt lejátszódott eseményekről? Az erről szóló beszámolóra egyelőre várni kell.

— Az persze furcsa lett volna — segít Kim, hogy mégse bolyongjunk ez időszakot illetően teljes ködben és sötétségben — ha a brit titkosszolgálat nem használja fel Bejrútban való tartózkodásomat, hiszen általában alkalmaz újságírókat hírszerzői feladatokra, és nekem igazán megvolt ehhez a gyakorlatom. Ha arab barátaim — akik ezt olvassák, netán aggódnának, hogy ezek szerint a köztünk lefolyt beszélgetésekből valami visszajutott az angolokhoz, megnyugtathatom őket. Semmi olyan, ami rájuk nézve ártalmas lehetett, nem került ki tőlem. Ha pedig az angolok tudták, hogyan vélekednek felőlük az arabok valójában, az csak kölcsönösen hasznára válhatott volna Nagy-Britanniának is, az arab ügynek is. De keveset törődtek azzal, hogyan gondolkoznak az arabok — s ennek megfelelően láthatják, milyen helyzetbe kerültek (1967 nyarán, amikor Kim ezt a nyilatkozatot tette).

— Az persze még furcsább lett volna — elmélkedik Kim —, ha a szovjet hírszerzés nem veszi figyelembe, hogy ott dolgozom a Közel-Keleten. Egy angol újságíró azt állította rólam, hogy én láttam el hírekkel a szovjet titkosszolgálatot a shimlai Middle East College of Arabic Studiesről, amelyet rövidítve MECAS-nak neveznek (magyarul: Arab Tudományok Közép-keleti Egyeteme) és az a híre, hogy kiváló kémiskola, bár én kétlem, hogy méltó arra a hírhedtségre, amelyet élvez. Mondhatom, a legtöbb hírszerző szolgálat nagyon is szegényes eredménynek tartaná, ha hét éven keresztül mindössze ennyi lett volna a munka

eredménye: akár a legrészletesebb információ egy effajta intézményről.

— A valóság az, hogy a Szovjetunió érdekeinél fogva rendkívül mélyen érdeklődik a közép-keleti események széles köre iránt. Különösen fontos volt számára megismerni az Egyesült Államok és a brit kormány szándékait ezen a területen. Ezeknek a szándékoknak kipuhatolására és értékelésére az én helyzetem nem volt éppen alkalmatlan.

— Azt mondták rám a kollégáim, hogy mint újságíró, ritkán tettem fel direkt kérdéseket és talán én voltam a legkevésbé „vallató" stílusú a tudósítók között. Aki a brit és az amerikai politikusokat ismeri, tudja, hogy egyenes kérdésre tőlük rendszerint kitérő, esetleg semmitmondó válaszokat kap, vagy egy hatalmas hazugságot. De ha beszélgetsz és vitázol olyan emberekkel, akiknek van befolyásuk a politika formálására, akkor módod van megismerni gondolkodásuk irányát, a szempontokat, amelyeket mérlegelnek és így sokkal megbízhatóbb értesüléseket nyerhetsz, sokkal biztosabban következtethetsz, mintha egyenesen rákérdeznél a dologra. Vagyis ha egy értelmes ember értelmes és befolyásos emberekkel — vagy nem értelmes, de befolyásos emberekkel — kötetlenül beszélgethet, rendkívül hasznos információkat szerezhet. Olyanokat, amelyek sokszor többet érnek, mint bizonyos akták, dokumentumok.

— Ha valaki megszerez egy titkos aktát, jó ha tudja, hogy az a bizonyos ellenséges kormányszerv miért készítette azt: első fogalmazványként vagy végleges szövegként?; egy ügybuzgó hivatalnok fontoskodásából vagy a vezetők felszólítására született-e?; ha így is van, mi lett a sorsa, elvetették-e vagy elfogadták? Az írásos dokumentumoknak csak akkor van igazi jelentőségük, ha biztosítani tudjuk, hogy folyamatosan és állandóan érkezzenek (ugyanabból a forrásból ilyen anyagok). A legjobb persze, ha az intelligens társalgás és vita

eredményei is rendelkezésre állnak, meg a dokumentumokat is megszerzi az ember.

Ennyit mond Philby bejrúti hét esztendejéről. Mit mondanak a többiek?

Amivel mindenki egyetért: Kim rövidesen a bejrúti angolszász társaság kedvence lett. Kezdetben gyanakodva fogadták, hiszen előtte járt a híre: hogy esetleg ő a „harmadik ember", aki Burgess és MacLean szökését lehetővé tette. De olyan szerénynek, egyenes jelleműnek, kedvesnek és szellemesnek, olyan vidám ivócimborának találták, s magánya ugyanakkor olyan részvétet keltett (mint említettem, felesége Londonban betegeskedett és 1957-ben meghalt), dadogása s az a tény, hogy karrierjét derékba törte egy egyetemi diáktársa iránt tanúsított lojalitása — hogy végül mindenki megszerette. Később Kim udvarolni kezdett egy amerikai újságíró feleségének. Gyakran járt hozzájuk, s egy este, amikor a lakásuk erkélyén üldögéltek hármasban, Kim így szólt a házigazdához:

— Sam. Nem akarjuk előtted titkolni többé. Eleanor és én szeretnénk összeházasodni.

— Mi ez? — horkant fel Sam Pop-Brewer. — Te tőlem, a férjétől akarod megkérni a feleségem kezét?

— Igen — dadogta Kim nyugodtan.

A házasság létrejött, Eleanor Mexikóba repült, hogy gyorsan elválhasson. A kis bejrúti kolóniát felkavarta a szenzáció híre. A papírforma szerint az angolszász családoknak két táborra kellett volna szakadniuk, hogy egyik részük az elhagyott férj, másik részük a feleség, illetve az új házasok oldalára sorakozzék fel. Nem így történt. A legöregebb bejrúti brit pletykazsákok sem emlékeztek hasonló esetre, de ezúttal Kim egyszerűen átvette Eleanor, illetve Pop-Brewerék barátait és megtartotta saját baráti körét is, és nem alakult ki ellentábor.

Philby életmódja ettől kezdve megváltozott. Közelebb költöztek a városközponthoz és „nyílt há-

zat" vittek, vagyis a barátok akkor toppantak be hozzájuk, amikor csak jólesett, s mindig akadt ital vagy valami harapnivaló számukra. Egy amerikai diplomata, Mr. Sheehan, aki később megírta visszaemlékezéseit Kim bejrúti korszakáról, azt mondja, hogy Philbyéknél olyan társaságot talált, amilyennel csak Párizs vagy a Mayfair értelmiségi szalonjaiban találkozott azelőtt. Eljártak oda Bejrút legfontosabb vagy majdnem legfontosabb emberei, s ezt a disztinkciót csak azért teszik, mert nem mindig voltak jelen a legmagasabb rangúak, dé mindig voltak olyanok, akiknek valóban nagy befolyásuk volt a politikai és kulturális ügyek alakulására.

Kim ekkor szolíd és rendszeres életet élt. Bejrútban a posta általában nem kézbesít leveleket a házakhoz, leveleit ő is a Normandy Hotelba címeztette és minden délelőtt tízkor lesétált oda, a hegyoldalban fekvő lakásából. Egyik brit újságíró kollégájával együtt valóságos udvart tartottak Kimék a Normandyban, ahol minden valamirevaló tudósító, nagyon sok diplomata és — mivel Bejrút négy világrész csendes közmegegyezéssel elfogadott hírszerző központja — minden valamirevaló kém is megfordult.

Kim jó barátságban volt amerikai kollégáival, s az újságírók közül ő tartotta a legszorosabb kapcsolatot a brit és az amerikai nagykövetséggel is. Mind a két diplomáciai képviseleten sok ismerőse, barátja, a titkosszolgálatból való kollégája dolgozott. Ezeket az embereket természetesen figyelmeztették, hogy Kim „gyanús", és Kim tudta, hogy barátai kaptak ilyen figyelmeztetést. Ez azonban nem zavarta a jó viszonyt. Ha arra számítottak, hogy Kim, ennyi baráti megfigyelő között majd csak elárulja magát, erre — az események bizonysága szerint — hiába vártak, és várhattak volna tán ítéletnapig.

A buzgó hírszerző-szerző, Cookridge ugyan fan-

tasztikus történeteket mesél arról, hogyan látták Philbyt a libanoni titkosszolgálat emberei kétszer is taxit cserélni, amíg elért az arab negyedbe és eltűnt egy piszkos kis cukorkásboltban. A libanoni detektívek szerint néhány perc múlva odaérkezett a szovjet nagykövetség helyettes katonai attaséja, aki szintén ezen a valószínűtlen helyen, a piszkos arab bodegában akart cukorkát vásárolni. Mindamellett a detektívek nem mertek beavatkozni, nehogy diplomáciai botrány legyen a dologból — úgymond —, s ami különösebb, még le sem fényképezték ezt a figyelemreméltó jelenetet.

Más alkalommal állítólag látták Kimet, alkonyatkor, amint az erkélyen állva egy fekete kendővel jeleket ad. Megpróbálták kinyomozni, milyen irányba ment volna ez a „fekete zászlótávíró-jelzés". Három gyanús fickót találtak a megadott helyen, egyikük örmény volt, erre nyomban ráfogták, hogy kábítószerekkel kereskedik és ezen a címen átkutatták a házát. Nem találtak sem nála, sem róla semmit, sehol.

Ezek a történetek nem hangzanak nagyon valószínűnek. Tény viszont, hogy Kim, mint újságíró, sokat utazott. Járt Jordániában, ahol világszerte feltűnést keltő interjút készített Husszein királlyal. Tudósított Szaúd-Arábiából, Jemenből, Szíriából és más arab országokból is. Kim beszélt arabul, nagyon sok arab barátja volt és azok úgy emlékeznek vissza rá, mint aki meggyőződéses híve volt az arab nemzeti szabadságtörekvéseknek. Az Observerben többször is kiállt Nasszer elnök mellett, olyan időkben, amikor az angol sajtó nagy része határozottan uszította a brit közvéleményt — Nasszer ellen.

Bejrútból különösen ott-tartózkodása első két esztendejében gyakran lejárt Ciprusba is. Az élete után nyomozók később azért kerültek zavarba, mert a ciprusi szemtanúk nagy része nem tudta megmondani (1963 után), hogy Kimet az 1950-es

évek elején, vagy 1956 után látták-e ebben vagy abban a ciprusi városkában?

Azt senki sem vonja kétségbe, hogy Philby ebben az időben feladatokat teljesített az SIS, a brit kémszolgálat számára. Kim pedig elmondja, hogy folytatta szovjet hírszerző tiszti munkáját. Bejrúti ismerősei úgy vélekedtek, hogy dolgozott, vagy legalábbis brit jóváhagyással segített a CIA-nek, az amerikaiaknak is. Egyebek közt ennek tulajdonítják irigyei Kim egyik (és korántsem egyetlen) jelentős újságírói sikerét, amikor egy hettel előre megírta, hogy az amerikaiak partra készülnek szállni Libanonban, s beavatkozásukkal elfojtják a libanoni polgárháborút, megakadályozzák a baloldali fordulatot.

Ha mindezt azért tűrte Dick White, az offenzív brit hírszerzés új főnöke, mert Kimen keresztül a szovjet hírszerzők nyomára akart jutni, vagy azoktól akart információkat kapni, mindenképpen valószínűtlen, hogy ez a játék évekig folyhatott volna, ha Kim leleplezi önmagát és nyomra vezeti a brit kémszolgálatot. Nem tudom, hogy ez volt-e Kim hírszerző-életének leghasznosabb időszaka — nagyon valószínűtlen, hiszen mint a brit és amerikai kémszolgálat összekötője, sokkal többet tehetett Washingtonban, mint itt — de az bizonyos, hogy ez az idegtépő játék valóságos mesterműve volt a hírszerzői művészetnek. Kim kettős, sőt hármas életét úgy tudta vezetni, hogy azok szálai sohasem bonyolódtak össze. A legaprólékosabb, semmi pénzt és fáradságot nem kímélő nyomozás sem tudott 1963 után, visszamenőleg, egyetlen komoly terhelő adatot sem szerezni arról, hogy Kim valakinek. valamiben, valahogyan elárulta volna magát...

Ismét más emberek sorsának balfordulatai keresztezték Kim útját, mások lebukása — és árulása — tett pontot az idegtépő játék végére.

A szovjet hírszerzés számára dolgozott egy kivá-

ló angol diplomata és hírszerző, George Blake. 1950—1951-ben, a koreai háború idején, Koreában teljesített diplomáciai szolgálatot. Később ő is gyanúba keveredett, visszarendelték a külügyminisztériumba, Londonba. Megfigyelés alatt tartották, próbára tették — nem sikerült rábizonyítani semmit. 1960-ban, azon a címen, hogy arab területen akarják felhasználni, elküldték a már említett shimlai brit kémiskolára. Állítólag az volt Dick White célja, hogy Blake itt összetalálkozzék Philbyvel, aki gyakran kijárt erre az iskolára, s így kölcsönösen elárulják, kompromittálják majd egymást.

Ebből sem lett semmi. Ezzel szemben disszidált a lengyel, majd a szovjet titkosszolgálat egy-egy magas rangú tisztje, s ezek konkrét terhelő adatokat, bizonyítékokat hoztak magukkal Blake — illetve a valamivel később árulóvá lett szovjet hírszerző tiszt, Dolnyicin, Kim Philby ellen is.

Az SIS hírszerzői és az MI5 kémelhárítói Blake elé tárták a bizonyítékokat, aki ezek után nem tagadott és hajlandó volt velük visszatérni Angliába. Ott perbe fogták, 42 esztendőre elítélték és bezárták abba a „különlegesen biztos" börtönbe, Wormwood's Scrubbsba, amelyet — az olvasó talán még emlékezik rá — a második világháború idején kiürítettek az MI5 számára. Blake a kihallgatások során állítólag elismerte néhány olyan bizonyíték hitelességét, amely Kim Philbyre is terhelő volt.

Az áruló Dolnyicin írásos dokumentumokat is hozott magával, s az amerikaiaknál jelentkezett. Miután ott végeztek kihallgatásával, McCone, a CIA akkori vezetője, átküldte az értékes árulót brit kollégáinak: az őket érintő ügyekben hallgassák ki Dolnyicint Londonban.

1962 telére az MI5 képes volt megdönthetetlenül bizonyítani, hogy Kim szovjet hírszerző.

Mit csináljanak Kimmel?

Ekkor már újabb botrány szaga érzett a levegőben, Profumo brit hadügyi államtitkár ügyében előrehaladott stádiumba került a nyomozás. Kényelmetlen volt az is, hogy Kimet valaha az a Macmillan tisztázta, külügyminiszter korában a brit parlamentben, az ország nyilvánossága előtt, aki most — Nagy-Britannia miniszterelnöke volt. Az ilyesmi határozottan kínos.

A libanoni titkosszolgálat vezetője, Dzsalbout ezredes, mindenre késznek mutatkozott. Felajánlotta, hogy embereivel elfogja Philbyt, és megkötözve, a legnagyobb titokban egy angol repülőgépre szállítja, amely visszaviheti Londonba. Ha nem akarnak ezzel bajlódni, s szembenézni azzal, hogy a sajtó „emberrablási üggyé" fújja fel ezt az apróságot, Dzsalbout hajlandó volt egyszerűen eltétetni Kimet láb alól. Vannak erre a célra megfelelő emberei, s a holttestet utána könnyen bedobhatják a tengerbe.

De mit tudott szegény Dzsalbout arról, hogyan gondolkozik egy angol gentleman, még akkor is, ha éppen kémfőnök?

Londonban úgy döntöttek, hogy két hírszerző tiszt utazzék Bejrútba: az egyik Kim régi barátja, a bejrúti brit kémállomás volt vezetője, a másik ennek kiszemelt utóda. Ezek a brit ügynökök terjesszék Kim elé a bizonyítékokat — fokról fokra törjék meg, késztessék beismerő vallomásra, és vegyék rá, hogy — mint Blake tette — térjen velük vissza önként Londonba.

Fantasztikus macska-egér játék kezdődött Bejrútban. A két brit hírszerző 1962 karácsonya előtt érkezett oda és kezdetben a legbarátságosabb hangnemben tárgyaltak Philbyvel. Aztán fokról fokra „erősítettek", kirukkoltak a bizonyítékokkal és sarokba szorították őt. Míg ez az „idegek csatája" folyt, együtt jártak fogadásokra, házi mulatságokra, együtt töltötték a karácsonyt és a szilvesztert. A három „párbajozó" közt gyilkosan tré-

fás megjegyzések röpködtek, amelyeken a társaság nagyszerűen mulatott, mit sem sejtve, hogy élethalálharc folyik a szemük előtt.

Kim régen tudta, hogy az árulás leleplezte őt. Semmi kétség — ezt a tények később bebizonyították —, hogy szovjet barátaival gondosan, jó előre, ilyen esetre is kidolgozták a menekülés tervét. De mint mindig, ebben az esetben is döntőnek tartották az időpont helyes megválasztását. Kim több mint egy hónapig folytatta a játékot a brit hírszerzőkkel!

Azt mondják, a megelőző hónapokban már látszott rajta, hogy fáradt. A szokottnál többet ivott, és — amire korábban nem volt példa — egyszer nyilvánosan veszekedett és átkozódott is. Igaz, hogy ezt a dühkitörtést az váltotta ki belőle — mint a Philby-életút krónikásai feljegyezték —, hogy a házmester ledobta az erkélyről kedvenc kölyökrókáját, amelyet Kimék már fél esztendeje a lakásban tartottak és nagyon szerettek. Azt is elismerik, hogy Kimet a bejrúti társaság ez időben is változatlanul kedvelte. Olyan jelenetekről számoltak be, amelyek után a vendégsereg nagy része kijelentette:

„Kimet ezután sohasem fogják ide meghívni." De mindig újra meghívták.

Egyszer egy magas rangú brit diplomata estélyére volt hivatalos. A háziasszony mélyen kivágott, csillogó estélyi ruhában fogadta.

— Pa-pa-pamela. drágám — dadogta Philby. — Ma-maga ma i-i-igazán csodálatosan néz ki! — és belecsípett a háziasszony fenekébe. De Kimet ide is újra meghívták — jegyzik fel a krónikások.

1963. január 23-án vihar tombolt Bejrútban. A tenger úgy megáradt, hogy a város néhány part menti részét elöntötte a víz. Philbyék a brit nagykövetség első titkárához, Balfour-Paulhoz és feleségéhez voltak hivatalosak vacsorára. Kim délután hazatelefonált, hogy valami dolga akadt, Eleanor

menjen el egyedül Balfour-Paulékhoz, majd ott találkoznak. Eleanor el is ment, másfél óráig vártak a vacsorával Kimre, aztán asztalhoz ültek. Mikor Kim éjfél felé sem került elő, felesége aggódni kezdett, de házigazdái megnyugtatták: egy újságírónak mindig akadhat váratlan dolga, menjen csak haza nyugodtan.

Kim azonban másnap reggel sem jött haza. Nem látták Bejrútban soha többé.

Néhány nappal eltűnése után egy egész sereg marcona képű amerikai CIA-ügynök lepte el Bejrútot. Nekik megvolt a maguk külön utasitása arra, hogyan kell elbánni Kim Philbyvel. De ekkor már bottal üthették a nyomát.

A brit és az amerikai titkosszolgálat máig sem tudja, hogyan tűnt el a szemük elől, örökre, Kim Philby, a szovjet „mesterkém". Illetve: örökre nem tűnt azért el a szemük elől, Moszkvában néha találkozhatnak vele ma is.

XIX. FEJEZET

MOSZKVA — RÉGI ÉS ÚJ BARÁTOK KÖZÖTT

ELEANOR A FÉRJE UTÁN UTAZIK —
VÁLÁS ÉS HÁZASSÁG MOSZKVÁBAN —
BURGESS VÉGRENDELETE —
HOGYAN SZÖKÖTT MEG GEORGE BLAKE? —
HÁROM ANGOL MOSZKVÁBAN —
MIÉRT TETTE? — BOLDOG VAGYOK!

Mit mondhatnánk még Kim Philby életéről? Moszkvában angol újságírók s külföldi kommunista lapok riporterei is készítettek vele interjút. Az osztrák Volksstimme munkatársa megkérdezte tőle: hogyan tekint vissza életére?

Kim ezt felelte:

— Úgy érzem, nem éltem hiába. Én is elmondhatom, amit a nagy humanista és a szovjethatalom nagyszerű védelmezője, Feliksz Dzerzsinszkij mondott: ha még egyszer élhetnék, ugyanúgy kezdeném újra az életemet, mint ahogy tettem!

A bejrúti szökés rejtélye sokáig izgatta a világsajtót — nem szólva az angolszász titkosszolgálatok hírszerzőiről —, és széltében-hosszában terjesztették azokat az eseménytöredékeket, amelyeket Kim felesége, Eleanor: „A kém, akit szerettem" című könyvében leírt.

Eleanor rendszeresen kapott üzeneteket Kimtől. Két nappal eltűnése után azt, hogy „Váratlanul, egy tudósítói megbízás ellátására, külföldre kellett utaznia." Aztán egy ideig semmi sem jött tőle, csak a kairói Al Ahram című lap tudósítása foglalkozott Philbyvel. A lap 1963. február 6-án azt jelentette, hogy Fejszál szaúd-arábiai király emberei elrabolták Kimet, mert az tudósításaiban kedvezően írt a jemeni szabadságharcosokról és

leleplezte, hogy Szaúd-Arábia támogatja a reakciós jemeni imám csapatait. Ezután hosszú ideig csend volt a sajtóban Philbyről — Eleanor azonban újabb levelet kapott.

Bejrútban adták föl, s Kim azt írta benne, hogy felesége menjen utána — ő egy baráti szocialista országban van. Azt tanácsolta Eleanornak, hogy váltson jegyet magának és a gyerekeknek Londonba oda-vissza. Aztán feltűnés nélkül menjen el a csehszlovák légitársaság irodájába, ahol átadnak majd neki egy másik repülőjegyet. A Prágába induló gép körülbelül ugyanakkor indul, mint a londoni. Ne csatlakozzék a londoni utasokhoz, hanem álljon ahhoz a kijárathoz, ahol a prágai gépen utazók gyülekeznek és repüljön Csehszlovákiába.

Eleanor nem mert a kalandnak nekivágni. Kim üzeneteinek egy részéről beszámolt a brit nagykövetség biztonsági tisztjének, akivel férje eltűnése óta elkerülhetetlenül állandó kapcsolatban kellett állnia. Azt a levelet azonban, amelyet egyik nap kora reggel egy ismeretlen arab személyesen kézbesített neki, nem mutatta meg senkinek. Ebben az állt, hogy Kim Moszkvában van, kéri őt, utazzon Londonba és onnan a szovjet konzulátus segítségével menjen utána Moszkvába. Még Bejrútból is el tudja hozatni őt: ha beszélni akar barátjukkal, menjen le abba a kis utcába, amely az ablakukkal szemben nyílik, annak az utolsó telkét elzáró falra rajzoljon fehér krétával egy keresztet, s akkor ez a barát hamarosan fel fogja keresni őt.

Nem valószínű, hogy Eleanor valótlanságokat írna, de meg kell mondani, hogy erről a bizonyos üzenetről többféle verzió van forgalomban. Állítólag úgy is nyilatkozott Eleanor, hogy egy virágcserepet kellett az ablakba tennie, ez volt a megbeszélt jel, amire az ismeretlen jó barát jelentkezik. Ő maga a fehér krétakeresztről ír, amit rá is

rajzolt a falra, s ezt követő napon, pontosan abban az időpontban, amikor a gyerekek már elmentek otthonról, de a takarítónő még nem érkezett meg, egy ismerős férfi csengetett Eleanor lakásán. Az asszony úgy emlékezett, mintha német tudósítóként mutatta volna be őt Kim valaha, most azonban orosznak tűnt az illető. Eleanor nem beszélt meg vele semmit, s tíz perccel távozása után felhívta a brit biztonsági tisztet, beszámolt neki az esetről. A kémelhárító egy csomó fényképet mutatott Eleanornak, amelyek közt állítólag felismerte a reggeli látogatót.

„Amikor ezt később Moszkvában elmondtam Kimnek, azt mondta nekem, hogy tönkretettem ennek az embernek a karrierjét" — írja Eleanor.

Végül is az asszony a gyerekekkel együtt Londonba ment, ahol újabb levelet kapott Kimtől. Philby sürgette feleségét, hogy menjen a szovjet konzulátusra, ott elintézik, hogy Moszkvába utazhasson. A brit kémelhárítók lebeszélték Eleanort az útról, de nem akarták mindenáron Londonban tartani. Elmesél egy esetet, amikor az MI5 embere moziba hívta őt, hogy nézze meg Hitchcock: A madarak című filmjét. Borzasztó film volt — panaszkodik Eleanor —, arról szólt, hogy a madarak megtámadnak egy embert. Undorodva jött ki a moziból és elhatározta, hogy kiutazik Moszkvába.

Minden rendben ment. Eleanor eljutott a szovjet konzulátusra és ottani látogatásától számított harmadik napon megérkezett a moszkvai repülőtérre.

Kim boldog volt, de a boldogság nem tartott sokáig. Egyre gyakoribbak voltak köztük a szóváltások. Eleanor egyszer azt mondta férjének:

— Neked kommunista nőt kellett volna elvenned feleségül.

— Azt hiszem, igazad van — felelte Kim.

Egy újabb szóváltás után Eleanor elkövette azt a butaságot, hogy megkérdezte a férjétől, mi fon-

tosabb számára: ő, Eleanor, vagy a kommunista párt? Kim azt felelte, hogy neki a párt fontosabb.

Eleanor néhány hét múlva visszautazott Londonba, majd Amerikában telepedett le.

Kim Moszkvába érkezése után egy ideig csak a szovjet titkosszolgálat embereivel érintkezett, velük tanácskozott, feltehetőleg nem is Moszkvában. Így történt, hogy személyesen már nemigen találkozhatott régi barátjával, Guy Burgess-szel. Burgess vidáman élt Moszkvában, gyakran fogadta odaérkező angol barátait, összejött brit és amerikai újságírókkal és kiterjedt levelezést folytatott angliai ismerőseivel. Tom Driberg munkáspárti képviselő ma is őrzi számos levelét. Driberg antik bútorokat küldött Burgessnak, aki ezekkel és több ezer ritka könyvével szép, hangulatos lakást rendezett be Moszkvában. Viharos életmódja azonban megbosszulta magát. Gyomorfekélye volt, mégsem hagyta abba az ivást, és nem sokkal Kim Szovjetunióba érkezése után egy moszkvai kórházban meghalt.

Testvére, Nigel Burgess, Moszkvába repült, hogy teljesítse Guy végakaratát: égessék el a holttestét, hamvait vigyék vissza Angliába és szórják ott szét egy kertben, a zöld angol gyepen, vagy egy dús füvű mezőn.

Nigel magával vitte a hamvakat és az engedélyt, amelyet Guy hátrahagyott, hogy angliai bankszámlájáról családja rendelkezhessék. Kétezer fontot, egész könyvtárát és lakása berendezését Kim Philbyre hagyta. Lehetséges, hogy Kim a kórházban, Guy halála előtt mégis találkozott barátjával néhány percre.

Gyakran összejött Kim MacLeannel, aki az Idegennyelvű Könyvkiadóban dolgozott Moszkvában. MacLean és felesége, Melinda, szintén elhidegültek egymástól. Nem sokkal Eleanor távozása után Melinda elvált férjétől — és hozzáment Kimhez.

1967-ben új barátjuk érkezett Angliából: George Blake. Neki sem volt kedve letölteni 42 esztendős börtönbüntetését Wormwood's Scrubbsban. Börtöntársa, egy ír forradalmár — mint később vallotta: nem kommunista, csak éppen minden alkalmat megragad, hogy borsot törjön az angolok orra alá — segített neki a szökésben. Miután az ír kiszabadult, rádió adó-vevőt csempészett be Blake-hez, és ennek segítségével tartottak kapcsolatot egymással. Nyilvánvaló, hogy Blake a rádió segítségével szovjet barátaival is érintkezésbe lépett.

Az ír — aki egyébként azért került börtönbe, mert valami angol nagyfejűnek postán egy házilag gyártott bombát küldött ajándékba — a megbeszélt időpontban a börtönfal mellé állott autójával, egy szombat estén, amikor a raboknak engedélyezték, hogy a közös társalgóban televíziót nézzenek. Mindenki a tévét figyelte, Blake azonban fejfájásra hivatkozva, visszament a cellájába. Az ír kötélhágcsót dobott át a falon, Blake pedig, aki gondosan megszervezte a szökést, ennek segítségével átmászott az utcára. Beült a kocsiba és egy közeli „biztos" lakáshoz autózott. Ott várta ki, amíg „a különlegesen őrzött" börtönből való szökésének első hullámai lecsillapodtak.

A brit rendőrség és titkosszolgálat természetesen figyeltette az összes repülőtereket, kikötőket és vasútállomásokat, amelyeken át el lehetett hagyni Angliát. Blake állítólag egy lakókocsinak berendezett autó szekrényében hagyta el végül az országot, áthajózták a Csatornán és szerencsésen megérkezett a Német Demokratikus Köztársaságba. Kim büszkén mondta azoknak az újságíróknak, akikkel Moszkvában ebben az időben találkozott: ajánlja a szkeptikusoknak, tanuljanak az esetből. A szovjet hírszerzés nem hagyja cserben az embereit!

Kim maga továbbra is mint szovjet hírszerző

tiszt dolgozik. Ismeretes, hogy a hírszerzésnek legalább olyan fontos része a beérkezett információk értékelése, feldolgozása, mint maga a felderítés. Kimnek jó hasznát veszi a szovjet hírszerzés ezen a poszton.

Ő maga még egy kérdésre válaszol, ami Angliában — és talán másutt is — sokakban felmerült:

— Abban nincs semmi csodálatos — mondja Kim —, hogy a harmincas években kommunista lettem. Ebben az időben több társam választott így. De sokan azok közül, akik így választottak, megváltoztatták álláspontjukat később, amikor a sztálini korszak legrosszabb vonásaira fény derült. Én azonban kitartottam. Érhető, ha valaki megkérdezi: miért?

Ha már a kérdés felmerült, válaszolni kell rá, még akkor is, ha a válasz végletesen leegyszerűsített lehet csupán.

Számomra úgy tűnt — amikor világos lett, hogy sok minden torz irányba fordult a Szovjetunióban —, hogy a cselekvés három útja áll nyitva előttem. Az első: hogy teljesen szakítok a politikával. Tudtam, hogy ez számomra képtelenség. Igaz, hogy ízlésem szerint sok más iránt is érdeklődtem, sőt lelkesedtem is olyasmiért, ami kívül áll a politikán; de ezeknek is csak a politika adott értelmet, csak az teremtett közöttük értelmes összefüggést.

A másik út: hogy folytassam az aktív politizálást, csak éppen az ellentétes oldalon. De milyen oldalra állhattam volna? A Baldwin—Chamberlain-korszak politikája akkor is, most is, olyannak tűnik számomra, mint ami több, mint őrültség. Ez az őrültség — kártevés volt. Magam előtt láttam az utat, amely olyan politikai álláspontra vinne, mint amelyen a csalódottan szemrehányó kitászítottak, a Koestler—Crankshaw—Muggeridge-félék állnak, panaszolván, hogy „a mozgalom hagyott cserben engem"... Nagyon is siralmas életnek

tűnt az ilyen, bár tudom, hogy sokak számára nagyon jövedelmező.

A harmadik út, amely nyitva állott számomra: kitartani mindvégig, abban a biztos tudatban, hogy a forradalom elvei és eszméi túlélik az egyének eltévelyedéseit, bármilyen nagyok is legyenek azok. Ezt az utat választottam. Erre vezérelt részben az értelem, részben az ösztön.

Emlékszem Graham Greene egyik könyvére (A titkos ügynök a címe), amelyben egy elképzelt jelenet során a hősnő megkérdi a hőstől, vajon az ő vezérei jobbak-e másokénál? „Nem. Természetesen nem jobbak — válaszolja a regényhős. — De jobbak azok az emberek, akiket vezetnek, ezeket az embereket jobban szeretem, akárhogyan is vezetik őket."

Kim azt a tanulságot vonta le, hogy a kommunizmus ügyének szolgálata nem elsősorban egyes vezetők, hanem a népek szolgálatát jelenti. Graham Greene hőse cinikusan fogalmaz, de Kim — aki sohasem szerette a pátoszt, ő nem szavalni, hanem élni tudott hősiesen — így vallja meg, hogy nemcsak egy eszméhez, hanem a dolgozók, az egyszerű emberek osztályához, a tömegekhez, a népek ügyéhez csatlakozott annak idején, Cambridge-ben — s emellett tart ki mindhalálig!

Ha megkérdik tőle — mint ahogy jó néhányszor megkérdezték már moszkvai látogatói:

— Kim, most boldog vagy? — mosolyogva és dadogás nélkül feleli:

— Igen. Boldog vagyok!

TARTALOM

AZ OLVASÓ FIGYELMÉBE 5

I. fejezet. ST. JOHN AL HADZSI — AZ APA

Kobra a bölcsőben — A Westminster mintadiákja — A bagdadi koldus — Ibn Szaúd tanácsadója — A kegyvesztett St. John — A Királyi Földrajzi Társaság tagjának szovjet kitüntetése — Halál Bejrútban 7

II. fejezet. HÁROM DIÁK CAMBRIDGE-BEN

Philby, Burgess és MacLean a Trinityben — A világválság árnyéka — Út a szociáldemokráciától a kommunizmusig, avagy: hogyan bújt beléjük az ördög? — Új eszmék az ódon falak közt — Egy Apostol visszaemlékezései — Egy szakasz lezárul 16

III. fejezet. TŰZKERESZTSÉG BÉCSBEN

A kedélyes Bécs véres napjai — Az első illegális munka — Kitalált és igaz történetek a latschkagassei három magyarról — Kim a Goethe Hofban és a csatornákban — Kvékerek és szociáldemokraták — Pálfordulás Londonban 24

IV. fejezet. FASISZTÁK KÖZÖTT — SPANYOL INTERMEZZÓ

Átváltozások — A Zinovjev-levél ára — Burgess, a bohém különc — Kim Spanyolországban — A Times kitüntetett tudósítója — Bomba robban Caude-ban — A cordobai bikaviadal — Vissza Londonba 32

V. fejezet. A „FURCSA HÁBORÚBÓL" — A TITKOS HÁBORÚBA

Az angolok szövetségesdit játszanak — Az unatkozó haditudósító — Sheridan kapitány telefonál — Jelentkezés Burgess hírszerzőnél — Felrobbantsuk-e a Vaskaput? — Kémiskola Brickendonburyben — Az ejtőernyós támadás — Burgess megy, Kim marad 45

VI. fejezet. A BRIT TITKOSSZOLGÁLAT

Egy legenda és a valóság — MI5 és MI6 — Mit jelent a C? — Profik és amatőrök — Kim, az antifasiszta felforgató — Mit tegyünk, ha a sátán háborúzik Luciferrel? — Az SOE-ből az SIS-be — Kim, a kémelhárító — A V-ügyosztályon 60

VII. fejezet. TITKOS HÁBORÚ A FASISZTÁK ELLEN

Kim, ahogyan ők látták — Az MI5 dossziéi és a szép lábú gépírónők — Kémek főhadiszállása a börtönben — Egy színvonalas társaság — Bonyolult szakma — Az eltűnt forrásmunka — A V-ügyosztály, a német tengeralattjárók és a rejtjelmegfejtők — Axel megharapta Cézárt — Egy Armada leégése — Kifüstölik a spanyolországi német ügynököket 70

VIII. fejezet. AMERIKA A SZÍNRE LÉP

Anna Volkov szeretője és Churchill titkos üzenetei — Stephenson, az agilis szabótőr, és az FBI — Az OSS születése — „Küldjenek végre egy Smitht!" — Cowgill Amerikába megy — Allen Dulles berni látogatója — Kim nem is olyan bolond, mint amilyennek látszik 86

IX. fejezet. MINDEN — DE SZÓ SZERINT MINDEN — ÁRON

Kémkedjünk szövetségesünk ellen! — Cowgillnak mennie kell — Egy kis intrika — A főnök keresztnevén szólítja Philbyt — Egy szót sem az amerikaiaknak! — A IX. ügyosztály élén — Horizontálisan vagy vertikálisan kell-e kémkedni? — Szovjet hírszerző az angolok szovjetellenes kémszolgálata élén 99

X. fejezet. A VOLKOV-ÜGY

Mr. Page-nek orosz vendége érkezik — Táviratozni tilos — Ki utazik Isztambulba? — Szidják és áldják a szerencsét — Knox Helm akadékoskodik — Nincs vagy nem is volt Volkov? — Az „eltévedt" repülőgép 110

XI. fejezet. BFX/51 TÖRÖKORSZÁGBAN

Kimet a „terepre" küldik — Országnevek számmal és betűvel — Ned bácsi és Janka néni — Információs bazár Isztambulban — A „kémtükör"-akció — Jordania, minden grúzok vezére — Nem könnyű átjutni a szovjet határon — Miért nem akart Kim Isztambulban maradni? 119

XII. fejezet. KIM AMERIKÁBAN

Az angolszász kémszervezetek összekötő tisztje — MacLean és az amerikai atombomba — Az FBI nyomoz — Burgess, a Foreign Office távol-keleti szakértője — Kémkedés a fehér asztal mellett — Allen Dullesről, egy rajongója — Miről vitázik a CIA a SIS-szel? 131

XIII. fejezet. AZ ALBÁNIAI KALAND

A briteknek mindenütt van egy szigete — Egy fiatal senkiházi és egy vén gazember —

Mikor jöttek le a fáról az angolszászok szövetségesei? — Bevetik Zogu királyi gárdáját — Kár volt a földrajzi hosszúságot és szélességet olyan pontosan meghatározni — Matiani, a Tigris, szomorú vége 140

XIV. fejezet. A SZÖKEVÉNYEK

Hoover és McCarthy nyerő tippje — Guy Washingtonban — Ki volt Homer? — MacLeannek szöknie kell — Ki lopta el az atomtitkot? — Burgess újra Londonban — Távirat a Lincoln Continentalról és a szemétlepről — Egy helyett két madár repül ki a kalitkából — Kimnek felesleges tettetnie a megdöbbenést 146

XV. fejezet. A TITKOS PER

Kirándulás kerti ásóval a Nagy Vízeséshez — Az amerikaiak többé nem akarnak együtt dolgozni Philbyvel — Egy magánlevél és egy hivatalos távirat — Kim „besurran" Londonba — Milmo „kivégzésre" készül — Úgy, mint Profumónál — A világ legbutább bírájának párbeszéde a világ legokosabb vádlottjával — Nem kérdezné, ha tudná, uram! — Skardon próbálkozik — Megváltás, bűnbocsánat nélkül 163

XVI. fejezet. A „HARMADIK EMBER"

Kim munkát keres — Riporterek ostroma — Egy titkos találkozó — Ez a klub nem választ tagjai közé árulókat! — Marcus Lipton támadásba lendül — Sajtókonferencia, pontosan 11-kor — Macmillan: Philby lelkiismeretesen teljesítette kötelességét... — Lipton ezredes bocsánatot kér 179

XVII. fejezet. A VISSZATÉRÉS

Újra örmények között? — A Dulles ügyvéd úr iráni puccsa, és Kim mint jós — Crabb, a békaember, az Ordzsonikidze cirkáló alatt — Az Observer és az Economist tudósítója Bejrútban 193

XVIII. fejezet.

BEJRÚT — JÁTÉK A HALÁLLAL

Miről hallgat Kim? — Ismét titkosszolgálatban — Mi mennyit ér a hírszerzésnél? — Társadalmi élet, házasság, utazások — Hogy ki kinek kémkedik, azt nem mindig lehet tudni — Blake lebukása — Az üldözött és üldözői estélyekre járnak — Kim január 23-án nem vacsorázik 201

XIX. fejezet. MOSZKVA —

RÉGI ÉS ÚJ BARÁTOK KÖZÖTT

Eleanor a férje után utazik — Válás és házasság Moszkvában — Burgess végrendelete — Hogyan szökött meg George Blake? — Három angol Moszkvában — Miért tette? — Boldog vagyok! 212

A kötet a Kossuth Könyvkiadó és a Zrínyi Katonai Kiadó közös gondozásában készült. A kiadásért felel a Zrínyi Katonai Kiadó parancsnoka. Szerkesztette: Horváth Gabriella. A borító Kolosváry Bálint munkája. Műszaki vezető: Szécsi Andor. Műszaki szerkesztő: Szekffy Gyula. A szedést 1969. III. 13-án kezdtek meg. Megjelent. 1969. V 20-án. 50 000 példányban. Terjedelme 11.2 (A/5) ív. PL—131—K—6971. 0946—69. Szikra Lapnyomda Budapest.

12,— Ft

Az évszázad hírszerzője – mondották az angol gentlemanról, aki szovjet hírszerző tevékenységének álcázására azt választotta, hogy ő – angol kém, a brit titkosszolgálat tisztje. Három évtizedes, harcokban bővelkedő illegális munkájának története 1968-ban vált ismeretessé, és nyomban világszenzáció lett. Nyugaton öt könyv jelent meg róla fél esztendő alatt. Hírneve túlszárnyalta talán még azokét a mesterhírszerzőkét is, mint doktor Sorge, Belov, más néven Abel ezredes, akiknek kalandjaival a magyar olvasó már megismerkedhetett. Kim Philby csendes háborújáról legutóbb a Népszabadságban közölt néhány részletet Patkó Imre, aki most teljes egészében az olvasó elé tárja Philby igaz történetét: hogyan lett az előkelő családból származó cambridge-i diák kommunista, hogyan sikerült bekerülnie az angol Secret Service-be, hogyan lett ő, a szovjet hírszerző, az angolszászok kommunista- és szovjetellenes kémszolgálatának a vezetője, hogyan kerülte el a már-már biztosnak látszó leleplezést. És amikor a nagy játszma véget ért, hogyan menekült, mint ő mondotta: „haza", Moszkvába, ahol napjainkban is él.